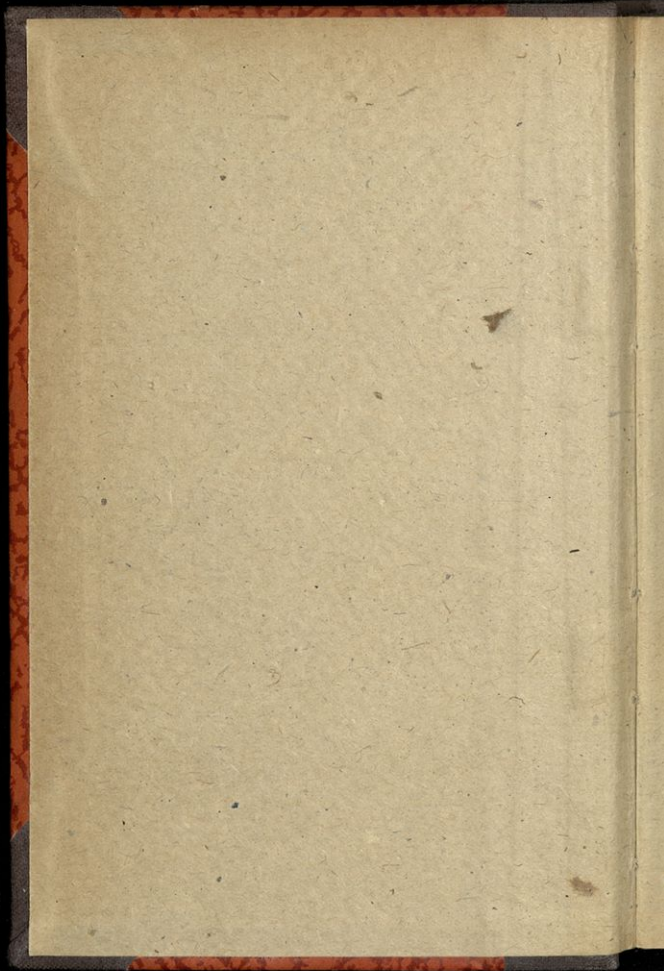
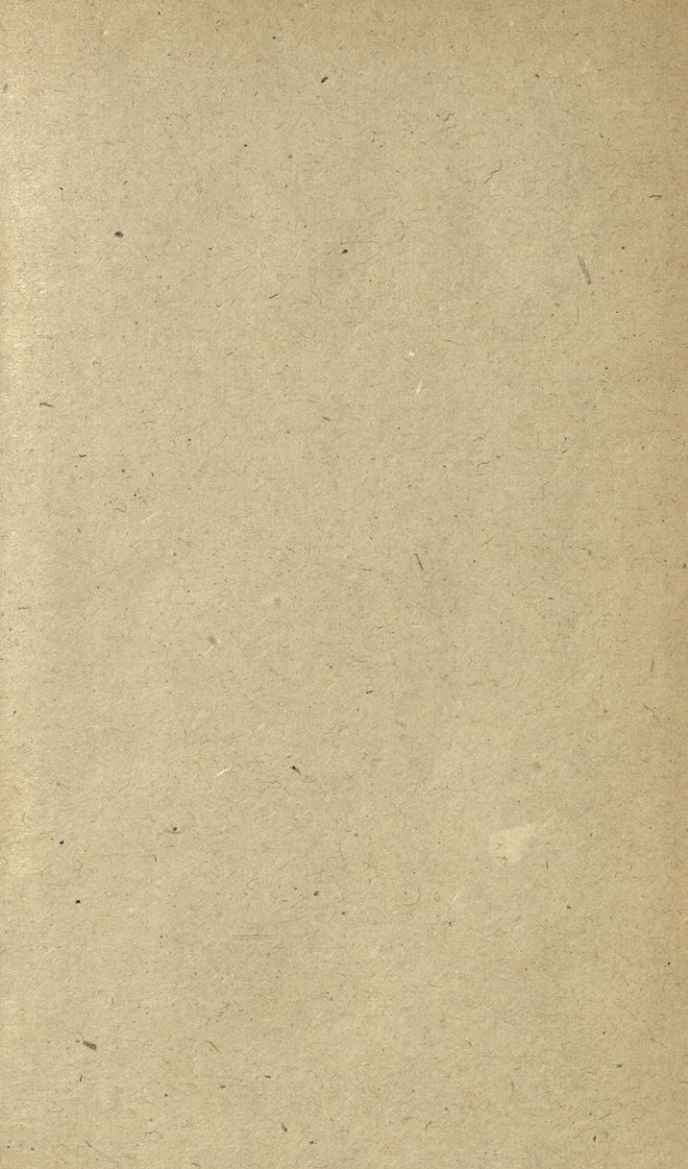

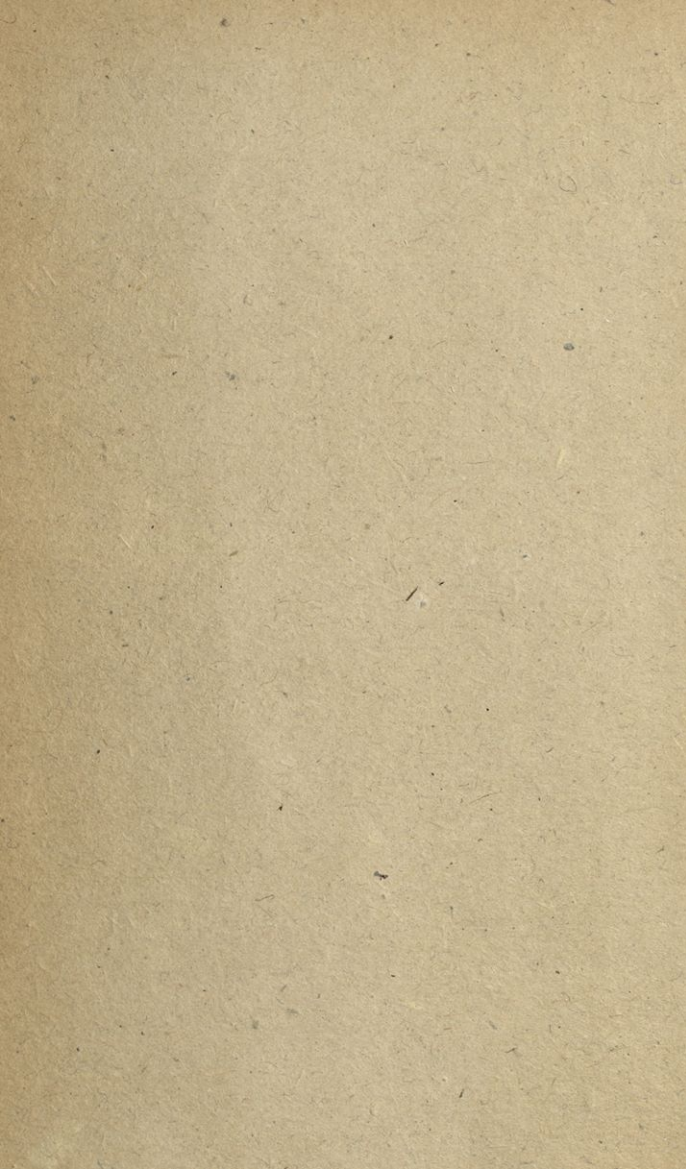
Narodna in univerzitetna knjižnica
v Ljubljani

53493

3

VENEC
SLOVANSKIH POVESTIJ

III.

PREVODI
iz
raznih slovanskih jezikov.

V GORICI 1900.

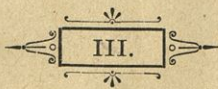
Tiskala in založila »Goriška Tiskarna«
A. Gabršček.

VENEC
SLOVANSKIH POVESTIJ

Prevodi
iz
raznih slovanskih jezikov. *M.*

Roman

Pavon
M

V GORICI.

Tiskala in založila »Goriška Tiskarna« A. Gabršček.

1900.

+ 53493

ID = 5235250

IN = 030005796

53493

M 1316/1951

„Prokleti ste...!“

V zbirki „Iz mažarskega raja“

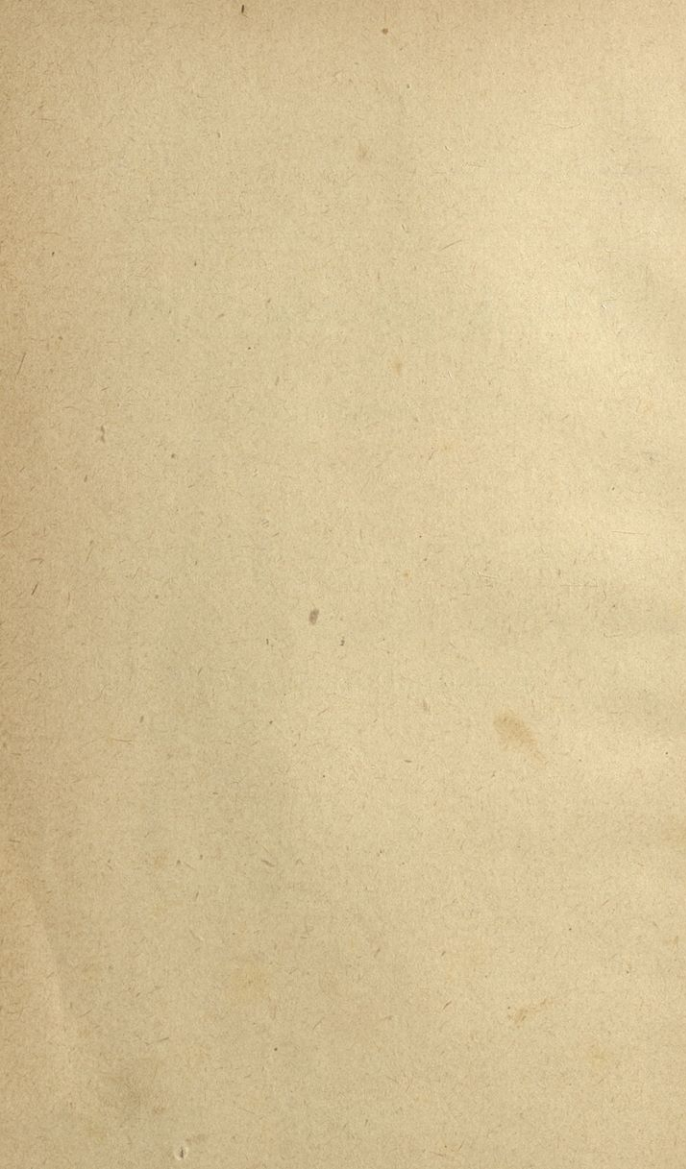

ČEŠKI SPISAL JAN JANČA.

Poslovenil Pohorski. *Š. Miklavc*

I.

Poldansko solnce je neusmiljeno sipalo svoje žarke na zemljo. Tlà so bila vsa razgreta, drevesa so žalostno pobešala svoje usahnele liste; cvetice na vrtu in polju so se onemoglo klanjale k posušeni zemlji. Kamenje je palilo, in ljudjé — bilo jih je le malo — ki so šli bosí po cesti, so korakali kakor po žrjavici.

Zrak je bil vroč; celó v senci je bilo soparno; niti tam si upehan človek ni mogel spočiti, niti se poživiti. Zdelo se je, kakor bi v mično slovaško pokrajino z vso silo prodirala vsa gorkota iz dolnje Ogerske, katera bi rada spalila vso krasoto dežele. Prihajala je naglo, kakor prihajajo v slovaške vasí najeti roparji, ki vlačijo izpod skodlastih streh sirote, zavlečejo jih v spodnje kraje, kjer jih razdajajo na javnem trgu

kakor nerazumno žival, da jih tu v tujem kraju oropajo sladke matrne govoriče, vere in Boga.

Grozni so ti ljudjé, brez občutkov in srca! Toda še groznejši so oni, kateri isto tako sami prihajajo bogato nakiteni, s priliznenimi, prijateljskimi besedami ljubezni, vere in Boga na ustnicah, v srcu pa skrivajoči črno izdajstvo. A ta dobri narod pod Tatrami, ki ne pozna zvijače in izdajstva, ne pozna laži in zlobe, čegar srce je čisto, kakor zlati žarek majnikovega solnea: ta národ zaupa znovič. Tolikokrat je bil že go-ljufan, kakor bi ne govorilo k njemu skalnato gorovje tatransko: Bodi trd, kakor so trde naše kamenite kosti. Vstrajaj, nasprotuj nasilju; naj si raje razbije tvoj sovražnik poprej glavo, nego bi se polastil tvojega srca. Pre-našaj bridkosti, trpi, toda ne udaj se!...

* * *

Stari Botto je počival s svojim vnukom Jurčkom pod senčnimi vrbami. Pri Jurčkovih nogah se je vlegel Guraš, močan pes, ki je leno mahnil z repom samó takrat, ko je odganjal sitno muho. Tudi teh je letalo le malo v tem gorkem ozračju.... Za čedo se nihče ni brigal; saj ne pojde v škodo, ker

ima tudi poludan ter leži leno na pašniku....

Stari Botto zaspí. Jurčku je bilo zoprno, da nima s kom govoriti. Govoril je časih z Gurašem — toda ta ga je gledal tako glupo, da je to moglo vsakogar razjeziti. Kaj hoče človek s psom?

Zamisli se. Lice mu postane resnobno, žalostno, in ni trajalo dolgo, pa ga polijejo velike kaplje solzâ. Mali dečko je plakal ter glasno ihtel. Botto se zbudi.

»Čemu se jočeš, Jurček?«

Jurček naglo obrne v stran obraz, otare si z rokavom kakor mimogredé vlažne oči ter se obrne z veselim licem k starcu. Sramoval se je svojih solz; ni hotel, da jih opazi dedek.

»Čemu ne odgovoriš? Kaj se ti je pripetilo?«

»Nič, dedek.«

Komaj pa to izreče, priteče mu iz očij novi prôd solzâ.

»Da nič? Ko bi se ne bilo kaj pripetilo, pa ne bi jokal.«

»Resnica, dedek, nič se mi ni pripetilo. Samó neka otožnost se me je lotila. Spomnil sem se matere in očeta, kakó sta bila dobra, ali sta mi tako kmalo umrla.«

»Ali ti mar jaz nisem dober?«

»Ste, dedek. Toda žal mi je vendar tudi za materjo in očetom.... Oče mi je obljuboval, da me dá v Trenčin v šolo.«

»Nemara bi hotel postati gospod, Jurček?«

»Hotel bi, dedek. Nam se godí slabo, gospodom pa dobro. Tudi židu se godí bolje nego nam, ker žid je gospod. Ko so pripeljali v šolo Hermanovega Samka, mu je dala gospa učiteljica polno pest sladkorja, nam pa ne da nikdar niti drobtinice. Nas le samo ošteva, da bajè v šoli vse pokvarimo in pomažemo ter gospoda učitelja zlobimo na smrt. Tudi gospod učitelj nima nas vse enako rad. Mene ima, ker razumem mažarski. Toda drugim se godí huje. On hoče, naj nobeden ne govori drugače, nego mažarski. Kdor ne razume mažarski, on baje ni človek, marveč žival.«

»Ha — takó vas učé! Namesto svetega pisma vas učé oštevati ljudi!... Joj, o Bog, kakó se na svetu vse spreminja! Ko sem jaz hodil v šolo, smo imeli abecednik in evangelij; naučili so nas čitati, pisati in številiti, pa tudi svetih verskih resnic. Naš učitelj takrat ni zinil kaj takega kakor ta vaš. Bil je sama dobrota — in sam cesar ga je odlikoval!«

»Dedek, ko bi bil jaz gospod, ne bi bil takó zloben, kakor gospod učitelj — toda glejte, dedek«, obstane fant na krat, zakrivaje si z rokami očí. »Glejte, dedek, kakó zala kočija drdra po cesti! Ko bi bil jaz gospod, kupil bi tudi takóšno ter vas vozil povsod. In ti konji, kako smrkaajo !... Dedek, čemu jaz nisem gospod ?«

»Kaj vse ti, fantek, prihaja v glavo?«

»Ali bi ne bilo to mar lepó, dedek?

Vi bi lepo sedeli v vozu, jaz pa bi kočijažil. Kakó bi naju gledali ljudjé, ko bi se peljala po cesti! Ko bi zagledala kje otroke, vrgla bi med nje polno pest novcev, — veste, kakó je delal oni oskrbnik, ki je prišel obiskat gospoda učitelja? Dedek, kočija se je ustavila. Kaj se jim je pripetilo?... Izstopila sta dva gospoda, jeden ima sive brke, a drugi.... Drugi je gospod učitelj.... Gresta semkaj.... Dedek, kaj le hočeta od naju?«

»Kaj jaz vé, fant?... Toda kdo vé, če mar ne želí ta gospod, da mu zapojeva kako pesem. Veš, pred jednim letom je pripeljal sem k meni gospod župnik tudi takega gospoda in takó dolgo sta mi prigovarjala, da sem jima zapel. A ta tuji gospod si je vse pesmi zabeležil.«

Med tem je prišel učitelj z nepoznanim starim gospodom. Obá pastirja

snameta svoje široko pokrivalo z glave.

»Pozdravi vaju Bog, starček«, spregovori stari gospod v okorni slovaščini. — »Rad bi spregovoril z vami.... To je vaš vnuk?... Zal fant, kakó mičen ima obraz.«

»Jurček« — reče gospod učitelj — »pojdi za trenutek z menoj. Milostljivi gospod grof bi radi sami govorili z dedkom.«

Jurček molčé uboga ter gre za učiteljem.

»Starček« — reče stari gospod, katerega je učitelj imenoval grofa — »s kratkimi besedami vam povem, čemu pridem k vam! Moja hči, grofica Szalay-eva, se je omožila s priletnim že gospodom grofom Pázmándy-jem. Njun zakon je ostal brez otrok. Zató je gospod grof Pázmándy, moj zet, sklenil, da vzame v svojo rodbino kakega sirotka ter ga odgojí za svojega. Hoče ga dati v šole ter ga z vsem oskrbovati in nemara — če mu Bog ne dá lastnega otroka — napravi ga za svojega dediča. Moja hči se s tem popolnoma strinja. Prosila sta me torej, naj jima takega sirotka pripeljem. Odpeljal sem se iz Budimpešte sem v vaše gore ter dospel v vašo vas. Tukaj mi je gospod učitelj pohvalil vašega vnuka, češ, da

je to kaj čil fant, in resnica, prikupil se mi je takój na prvi pogled. Pustite ga, starček, da gre z menoj.«

»Milostljivi gospod, rad bi, toda ne morem. Star sem že in slaboten, in fantek me v marsičem že nadomeščuje. Tù zajde krava v škodo, in predno bi jaz prišel, pojedla bi pol ogóna. Jurček pa jo precej zapodí....«

»O, to je pač najmanjša skrb, starček. Če pustite fanta z menoj, dobite, kolikor boste potrebovali za preživljenje, da vam več ne bo treba se truditi s pašo. Lahko si na stara leta privoščite počitka.«

»Ne vém, milostljivi gospod, kakó bi prebil brez Jurčka? Fant mi je prirastel k srcu. Nikogar nimam več razun njega. Hčerko svojo, njegovo mater, sem pokopal že pred poldrugim letom. Nemara bi niti ne preživel, ako bi imel njega izgubiti.«

»Saj ga boste lahko večkrat videli. Pošljemo ga vam domú, kadar bodo imeli počitnice.«

»Toda takó ga pustiti, reveža, v tuji svet?«

»Ne bomo mu tujci; pri nas najde druge stariše.«

»Joj, moj Bog, milostljivi gospod, drugih starišev človek več ne najde.«

»Privadi se pri nas, kakor bi bil domá.«

»Toda, oprostite, milostljivi gospod, ne morem ga pustiti kar takó....«

»Kaj torej hočete zanj?«

»Kaj hočem zanj, za Jurčka? Mislite mar, milostljivi gospod, da se more dete kupiti — z odpuščenjem — kakor kak žrebec? Ko bi mi kdo dajal tisočake, ne dal bi ga od sebe.«

»Saj ste vendar rekli, da ga ne morete pustiti kar takó. Mislil sem torej, da nočete zastonj, zato sem tudi vprašal, kaj hočete.«

»A ko bi rekli, milostljivi grof, da je vsa ta čeda, ki se tam pase, moja, ne dal bi vam Jurčka.«

»Premislite si dobro, starec, kaj govorite. Ne pravim rad tega, toda nemara vidite sami, da stojite že z jedrnogo v grobu. Kaj se zgodí s fantom, če vi danes ali jutri umrjete? Kruha si še ne more služiti, ker je še otrok, nihče ga ne vzame v službo. Premožjenja mu ne zapustite — čaka ga torej beraška palica. Vi ste vrl, dober in pošten človek, torej ne boste hoteli, da postane iz vašega vnuka berač, pohajač, ali še kaj hujšega. Svet je hudoben ter za neizkušnega otroka poln zapeljivosti. Ali bi mar hoteli imeti na vesti, ko bi vaš

vnuk zašel na kriva pota? Ali bi vas mar ne dosegla kletev v grobu, ko bi iz njega postal potepuh, med tem ko bi iz njega lahko bil pošten človek? Revščina je huda reč ter še odraščene ljudi napravi hudobne, toliko manj še prizanese slabemu fantu.«

V starčevi duši se vname kruti boj.

»Dà, star sem, nadležen. Nemara me jutri ali pojutršnjim odnesó na pokopališče. Jurčku ne zapustim družega nego pošteno imé, in če mu ostane po stariših in dedku kaka dedščina, pa bo ta jedina le to, da smo ga od mladih nog učili spoznavati Boga in delati. Otrok je še, toda njegov angelj varuh ga bo varoval.«

»Hočete torej prepustiti usodo svojega vnuka negotovi bodočnosti? Verujete v božjo pomoč, zaupate, da angelj varuh obvaruje otroka; ta véra vam služi v okras; toda ne pozabiti, da z otrokom je kakor s cvetico. Dokler ji je vreme ugodno, se veselo vpenja po koncu k oblakom; pride pa mraz, in ona zvene, če jo je pustil vrtnar brez varstva. Zapuščeno dete, sirota, je izpostavljeno tolikim nevarščinam, in če ga ne vzame kdo v oskrbo ter ne varuje njegovega srcá pred mrazom človeške zlobe, propade, in angelj

varuh žalostno odvrne od njega svoj obraz.«

»Ne govorite dalje, milostljivi gospod. Glava bi se mi razletela. Čutim to, vidim, kakó mu od vseh stranij pretí nevarnost za telo in dušo.«

»Hočem pomagati vam in njemu; hočem, da iz vašega vnuka postane veren in bogaboječ človek.«

»Ali mu ne vzamete vére? Ne zgubí-li vere, ko dospè v veliko mesto? Nu, pa naj se zgodi volja božja....«

Med tem priteče Jurček ves navdušen.

»Dedek, dedek, gospod učitelj mi je dejal, da me hoče gospod grof vzeti s seboj v mesto. Dedek, prosim vas, pustite me iti z gospodom grofom. Gospod učitelj mi je pravil, da vam bodo pošiljali denar, a ko bodem velik, kupim hišo, konje in kočijo. Potem pa pridem po vas in vas nikdar več ne zapustim.«

Grof Szalay z zmagoslavnim smehom pogleda zgovornega fantiča. Všeč mu je bil; kaj zal je, mičen in neplašljiv deček. Učitelj je imel prav, ko mu ga je priporočil.

Iz očíj starega pastirja je kapala solza za solzo. Odločil se je.

»Jurček!... Bog sam vé, kakó mi je pri srcu, ko te imam zgubiti. Bog se usmili!«

»Ne jokajte, starec«, reče grof. »Mislite si, da pošiljate fanta v mesto in da se tam zamudí dalje nego navadno ; predno pa se nadejate, vrne se on, vas obišče in potolaži. Fant mi je všeč.« — Po teh besedah se obrne k učitelju na stran : »Hvala vam ; vidim, da vam tu vaš apostolski posel vspešno gré izpod rok. Ne pozabim spomniti se na vas, čim bo mogoče.«

»Hvala vam, gospod grof. Ponosen sem, da čujem iz vaših ust to priznanje. Izvršujem le svojo domovinsko dolžnost, in moje srce je napolnjeno z veseljem, ker mi dopušča usoda storiti vsaj nekaj za razširjenje in utrjenje našega svetega mažarskega mišljenja. Med starimi Slovaki to ne pojde lahko, toda glavno oviro dela nam samó — duhovščina. Ona zaduši nakrat, kar smo v potu svojega obraza dolgo sejali. Bolje pa pojde s šolsko mladino, in verjemite, gospod grof, ko bi bili vsi učitelji nadahnjeni z domovinsko idejo, pa bi se pri tretjem rodu ne glasil več po teh gorah kak drugi glas nego mažarski....«

»Rekli ste, da ta fant že razume mažarski ?«

»Razume in tudi govori že dokaj gladko. Čez jedno ali dve leti imate iz

njega Mažara, da nihče več ne spozna, katerega rodú je.«

Med tem, ko sta ona to govorila, se je poslavljal stari pastir z Jurčkom, z jedino svojo tolažbo.

»Pojdi, Jurček«, reče mu. »Bog je dober, on te ne zapusti; glej, da le ti ne zapustiš njega. Lahko greš takoj! Ustavi se domá ter obleči si novo obleko. Nemara je več ne boš potreboval — toda Jurček, prosim te, ne odvrzi s svojo obleko vred tudi svojega Boga. Ne veš, kakó reven je človek, ki je prišel ob véro. Moli in delaj, in Bog te blagoslovi. Ko bi se zgodilo — človek ne vé za dan in uro — da bi umrl, da bi te nikdar več ne videl, pridi ter pomoli vsaj na mojem grobu in na grobovih svojih starišev....«

Starec ni mogel dalje govoriti; jok mu zaprè besedo. Tudi Jurčka se polastí otožnost. Še le sedaj se mu je zdelo, da ni mogoče, da bi zapustil svojega deda, da bi odšel iz kraja, kjer mu je bilo nakrat vse takó nenavadno milo, tudi ta krepki Guraš, ki ga je gledal takó veselo še pred trenutkom, sedaj pa takó žalostno.

»Dedek !... Dedek....«

Jurček jokaje pade na starčeve prsi.

»Potolaži se, sinko.... To svetinjico, katero imaš po materi, ne odloži z vratú! Dobila jo je s Čenstohova in blagoslovljena je; na njej je podoba Gospé Marije. Ona te bo varovala....«

»Ali more iti takój z menoj?« — se obrne grof k pastirju.

»More.... Toda, milostljivi gospod, oskrbujte mi ga, kakor okó v glavi....«

»Ne bojte se, starec. Da boste pa imeli nekaj za poboljšek, vzemite to-le malenkost; toliko dobite vsaki mesec....

Grof stisne starcu v rokó zavutih pet goldinarjev.... na mesec....

Od teh dam kar jutri nekaj proč za sveto mašo, da bi ti Bog dal zdravja, sreče in blagoslova. V imenu Očeta, Sina in svetega Duha. Amen. Idi, Jurček! Bog te obvaruj!«

Grof odpelje zalega fanta in hití, kakor bi se bal, da bi mu mogel kdo iztrgati takó lep plen, ki ima pomagati oživiti izumirajoči rod....

Stari pastir stojí nepremično na jednom mestu, kakor prikovan. Oči ima obrnjene proti oni strani, kamor je odhajala njegova jedina tolažba. Gledal je tja dolgo; videl je, kakó so se vsedli v kočijo, kakó se je Jurček iž nje poslednjikrat ozrl; videl, kakó se je dvignil prah, ko je zdrdrala kočija, videl, kako

se je odpeljala ter zginila mu izpred očí.... Srcé mu je bilo prenapolneno z občutki žalosti, skrbí in veselja -- veselja, da je Bog poslal človeka, ki se potruði za vnukovo prihodnost.

Na to se žalostno ogleda na okrog. Čeda je počasi vstala ter se jela pasti na posušenem travniku. Guraš je ležal nekoliko na strani ter žalostno gledal svojega gospodarja. Ko se starec nanj ozrè, radostno zamaja z repom ter pri-skočivši jame se mu dobrikati kakor dete.

»Takó krasna je ta božja priroda, in vsemu je Bog odmeril določeno pot. Nemara je bilo tudi Jurčku takó usojeno po večnem sodniku. Čemu se protiviti vsemogočnosti božji? Čemu tugovati in žalovati ter vpirati se?... A, evo, naš častiti gospod župnik.... Skoro bi vas ne bil videl, častiti gospod. Prišli ste nenadoma kakor duh. Srečen popoldan!«

»Bog ga daj!« odgovori uljudno duhovnik, častitljiv starček, kateri, podpiraje se s palico, se je približal pastirju, ne da bi ga bil ta opazil. »Kje imate Jurčka, da se daste tako lahko prestrašiti?«

»Prav, da ste me spomnili, častiti gospod. Tu imate in darujte za Jurčka

jedno sveto mašo, da bi ga čuval angelj varuh in oskrbovala sveta Mati Božja.«

Stari Botto izvleče goldinar ter ga nudi duhovniku.

»A čemu to?«

»Jurčka sta odpeljala gospod grof in gospod učitelj —«

»Kaj pravite!..... Kedaj?«

»Sedaj, pred nekaj trenutki.«

»Botto, stari prijatelj, kam ste dejali pamet?«

»Čemu, častiti gospod?«

»Da se z menoj niste poprej posvetovali.«

»Nisem mogel, častiti gospod. Prišla sta takó nenadoma in Jurček je odšel takoj ž njima. Toda kaj vam je, častiti gospod? Čemu ste se takó zamislili?«

Napadla sta vas torej takó, kakor volk napade ovce, kakor jastreb plane na kokoši. Ta učitelj..... Sam je sin slovaških starišev, pa pomaga spravljati pod jarem svoje rojake, pomaga kovati za nje verige nasilja.... Škoda Jurčka, škoda tako bistrega fanta.... Toda prav na take imajo naši sovražniki namerjeno. Vabijo jih, omamljajo, kupujejo jih za Judeževe groše, da napravijo iz njih izdajalce svojega národa, tirane svoje rojstne pokrajine.«

»Toda saj je grof obljubil, da mu vere ne vzame.«

»Obljubil; da, oni obljubujejo! Obljubujejo gore, doline.... Nemara mu ne vzame vére on, toda vzame mu jezik, napravi iz njega izdajalca svoje narodnosti, a takšen izdajalec odvrže potem sam véro in vest, ker bi mu težila njegovo črno dušo.«

»Joj, kaj mi je bilo početi, revežu?«

Besede starega pastirja so se tresle; po njegovem licu se je razlila smrtna bledica. Mišice na licu so se mu krčevito zvijale.

»Kaj vam je bilo početi?... Sevéda.... Toda zaupajmo v Boga, da se vse obrne k dobremu. Denar ste dobili?... Le obdržite ga, dragi prijatelj; tudi brez tega hočem moliti pri sveti maši, da Bog čuvaj njegove korake na vseh njegovih potih, da ne bi zablodil. Bog usliši naše prošnje ter nas ne zapusti; saj je on najpravičnejši....«

* * *

Grofica Elizabeta Pázmány-jeva ni bila posebno dobre volje. To so čutile tudi njene cvetice — imela jih je v salonu za cél vrt. Drugekrati se je z njimi razgovarjala, božkala jih kakor živa bitja, kropila jih také nežno, da se

je bala odkrhniti kateri peresca. — Danes pa je polila po njih céle curke vode, polomila jih nekoliko, izdrla ter vrgla v prednji sobi nekam v kot. Potem je na pol sedla, na pol legla na zofo ter premišljevala. Čudne misli so ji rojile po glavi, — take, da je stiskala pesti in časih celo zaškripala z belimi zobmi. In to cepetanje z nogami je bilo pomenljivo znamenje grofičine slabe volje.

Ko je takó prebila molčé nekoliko minut, sede popolnoma, lice se ji še huje zamrači, da je bila podobna petdesetletni starki, dasi ji je bilo šele trideset let, ko še v človeku kipi življenje, kipi upanje. Začela je zamolklo govoriti:

»Bolje bi bilo potopiti se v valove Dunava, nego imeti dalje tako življenje... Kaj pravim: življenje? To je prava puščava, brez ljubezni možá, brez ljubezni otrok.... Moj mož!.... Prikoval me je k sebi, sedaj pa pohajkuje po cele dni in noči naokrog; klateč se, je zapravil zdravje, možatost, moč, zapravil zadovoljnost rodbine, zapravil srečo, ki blaži ženo revnega dninarja....«

V sobo stopi grof Pázmándy, petdesetletnik, na katerem je bilo opazovati vsa znamenja izumirajočega rodú. Grofica se nanj niti ne ozrè, vsa zamišljena v svoj govor.

»Zares, srečnejša je revna žena, ki živí od dne do dne z rokó v usta, ki se ubija po zimi in po leti, da si pridela svoj vsakdanji kruh; srečnejša je, ker more poljubovati svoje dete....«

»Zopet se daš premagati od svojih turobnih mislij.«

Grofinja se nehote zgane.

»Le pustite me, gospod soprog, pri mojih turobnih mislih. Vi jih ne prežene. Čemu bi se tudi trudili vi, ki ste že dovolj užili razkošja, užili ga v naročju krasnejših gospa nego sem jaz! Vi že veste, kaj to pomeni: živeti; vi ste živeli že dovolj, takó dovolj, da.... ah, čemu vam to praviti?«

Čemu, moja draga, ta pesimizem?«

»Pesimizem?.... Da, zares, vi ste še optimist.... Vi ste bili optimist tudi takrat, ko se kot soprog niste sramovali poljubovati — tujo ženo. Dà, gospod soprog, to je vaš optimizem!«

»Toda, moja draga....«

»Hočete se opravičiti? Blagovolite torej začeti — toda le dovolj bistroumno; nemara še verjamem vašim izgovorom.«

»Rekel sem že, moja draga, da se prepuščate preveč pesimizmu — nemara opažate, da sem posnemaje vas tudi jaz začel vas vikati. — Toda to je le

mimogredé. Pesimizem pa je najpripravnejša pot k znorelosti ali k samomoru...«

»Ej, gospod soprog, naučili ste se celó modroslovja!.... Izvolite nadaljevati...«

»Pesimist vidi vse črno, zdi se mu, da je neprestano proganjan po usodi, dokler se mu ne zagnezdi v duši misel, da je vsak, ki ga sreča, njegov sovražnik. Pa se izogiblje javnosti....«

»Prenehajte, gospod soprog. To modroslovje je preveč suhoparno in močno smrdi po — krčmarskem dimu.«

»Kaj torej hočete?«

»Česar mi vi ne morete dati.«

»Danes je pripeljal vaš oče zalega fanta. Kakor hitro mu oskrbí obleko, pripelje ga sèm.«

»Nam? Komu — nam? Nemara si vendar ne mislite, gospod soprog, da zaupam vam nadzorstvo nad fantom? Lahko bi postalo iž njega isto tako zanimivo bitje, kakor ste vi. Tega fanta, ste rekli, je pripeljal moj oče; vi gospod grof, imejte skrb za tiste, katerim ste vi oče.....«

»Grofica....!«

Ne razčiljujte se. Ta vaša očetovska skrb ne bo tako velika..... Lahko boste ž njo sedeli štiriindvajset ur na dan tam,

kjer se znate na svoj način najbolje zabavati.«

»Zdi se mi, kakor bi vam samo peklo narekovalo te jezične in razžaljive besede.«

»Ej, gospod soprog se čuti celó razžaljenega? Toda ne govoriva o tem. — Fanta si torej odgojim sama, kakor bom sama hotela. Časih ga že boste še videli, to vam že privoščim, da boste občutevali, kako izgleda nedolžnost, kakó izgleda nepokvarjeno teló in duša; da boste videli, kakó se bode fant pod mojim nadzorstvom razcvetal v mladeniča in v možá, polnega svežosti, močí in ognja; da bi vi, živi mrtvec, spomnili se vsigdar pri pogledu nanj, da bi tudi vi mogli biti dalje takšen, takó cvetoč, ko bi bili živeli drugače. Vi se boste shajali ž njim, in kadarkoli ga pogledate, oglasi se v vas glas hude vesti, katerega se več ne znebite; oglasi se v vas in vam bo očital: Tudi vi bi mogli biti oče takega krepkega dečka, takega pogumnega možá, ko bi ne bili svoj ogenj vtopili v vinu, svoje življenje ne bili podkopali z nočnim klatenjem, svojo moč pa zlomili s pustolovnim življenjem.«

Té besede je izrekla grofica vsa razčiljena — v očesu se ji je zalesketala solza bolesti, solza nesrečne žene.

Grof je stal pred njo kakor grešnik, zavedajoč se svoje krivde in čuteč vso težo teh očitanj.....«

Grof Szalay, oče grofinje Pázmándy-jeve, vstopi v salon ter pripelje grofici sina. Jurček je pogumno vstopil, smelo se oziral po bogato ozaljšanem salonu ter z bistrim očesom pogledal grofico in grofa Pázmándy-ja. S pomočjo mestne obleke je napravil grof iz njega «civiliziranega» dečka; dal mu je ostriči dolge lase, da bi ž njimi ne spominjal nikogar, da je dete slovaških hribov.

Iz Jurčka je postal pravi gospodič....

Grofica je zaljubljeno pogledala na njegovo cvetoče lice, na odkritosrčne, modre oči, na zdravo njegovo rast. Ne takó pa grof Pázmándy, kateremu je bil — živa huda vest. V zadregi ni vedel, kaj mu je početi pred nedolžnim otrokom; bal se je, pogledati mu v oči, bal se ozreti na cvetočega fanta. Prva skrb mu je bila, rešiti se iz te zadrege.

»Z Bogom, moji dragi, obljubil sem....«

Ni dogovoril; prestrašil ga je blisk, ki je šinil nanj iz grofičinega očesa, ki mu je pokazal jasno vse njeno zaničevanje.

Odide kakor omamljen....

»Ali se nas ne boš bal?« vpraša grofica Jurčka ter ga nežno poboža po glavicu.

»Ne —«

»A kakó ti je imé?«

»Jurček«, odgovori fant z zvonečim prijetnim glasom, v katerem je opazila grofica toliko mičnosti.

»Ali ti ne bo dolg čas?«

»Nù, ne vém. Žalosten sem bil, ko sem odhajal od dedka; pa še od matere in očeta se nisem mogel posloviti, takó se je gospodu grofu mudilo.« /

»Revno dete!« vzdihne grofinja ter očitaje pogleda svojega očeta. Ta tega ni opazil — pregledoval je neko knjigo, ki jo je našel ležečo na tleh.

»Torej nimaš več starišev.... Kliču me za mamó; ali hočeš, Jurček?«

Fant ne odgovorí.

»Hočem ti biti dobra mati. A ko bi ti postalo kedaj dolg čas, pa pojdeva skupaj k vam, ogledava si vaše goré, obiščeva dedka in pomoliva na grobu tvojih starišev.«

Te besede so se prikupile Jurčku; po prirojenem nagonu stopi k grofinji, prime jo okorno za rokó, da bi jo poljubil.

Grofinja poljubi Jurčka v lice; okó se ji zarosí s solzo blaženosti in bo-

lesti.... Bolesti?... Ne, grofica se že davno ni čutila takó srečno nego sedaj, ko je mogla poljubiti to nedolžno, razkošno dete....

Naglo pa skoči po koncu ter pozvoní. Sobarica vstopi ter priklonivši se čaka ukaza.

»Anica«, reče grofica, »spremite Jurčka na vrt; jaz pridem takój za vami.«

Ko Jurček odide s sobarico, se obrne grof Szalay k svoji hčeri z videzno nevoljo.

»Ne smeš mi tega fanta preveč razvaditi!«

»Ne pozabite, oče, da mi bo nagrada za sina; zató bom tudi takó ravnala ž njim kakor s svojim sinom.«

»Tvoj sin bi bil Mažar.«

»Nemara, oče, dasi bi nikdar ne smel pozabiti, da se v njegovih žilah pretaka slovaška kri, kakor tudi v naših.«

»Kaj hočeš s tem reči?«

»Da pustim Jurčku — če pride kedaj do tega — kar se národnosti tiče, polno svobodo.«

»Krasne osnove imaš!« odvrne grof porogljivo. »Pozabila pa si vprašati, ali se bova s tem strinjala tvoj soprog in jaz.«

»Moj soprog? O njem nama ni treba govoriti. Toda vi, oče? Upam, da vašega soglasja, dasi bi mi bilo prijetno, ne bom potrebovala. Dali ste mi nagrado za sina, kar ste mi bili dolžni dati za to velikansko žrtev, katero sem vam prinesla iz ljubezni in z ubogljivostjo. Kakor sem se radi vas vsa žrtvovala, takó hočem tudi jaz imeti célo nagrado in Jurček bo le samó moj in moj.«

»Kakšna žrtev je to, če se ubožana grofica omoži z bogatim grofom!« nasmeje se grof s smehom, ki ga je delal neznosljivo zopernega.

»Nisem bila jaz kriva, oče, da si prišel ob vse. Dasi pa sem bila revna, bila sem vendar poštena, navzlic temu, da ste vi zapravili vse svoje in moje matere premoženje. Nerada, s krvavečim srcem vam pravim to, toda povedati vam moram, da naposled spoznate, da ste me napravili nesrečno in da bi se mi ne posmehovali v moji nesreči. Verjemite, jaz revna — kakor ste rekli — grofica, bi ne bila nikdar podala svoje roke takemu klativitezu, kakor je moj soprog, ko bi ne bila hotela na vaše prošnje in tarnanje ohraniti vaš in naš rod sramote. Omožila sem se z možem, katerega sem sovražila, samó

vam na ljubo, da bi vas osvobodil s svojim imetjem iz rok oderuhov. Vi ste rešili sebe in svoja posestva. Toda jaz...! Moje srcé je krvavelo, in čudno, da ni popolnoma izkrvavelo. A sedaj imam za vso to ljubezen, za to neizmerno žrtev samó zasmeh in oštevke?... Rekla sem, oče, kakor sem se vsa žrtvovala za vas, takó hočem tudi vso nagrado. Vaša dolžnost je bila, oskrbeti mi to nagrado, in če ste izvršili svojo dolžnost, ne prištevajte si tega v zaslugo ter ne tirjajte deleža od te nagrade.«

Samozavestno in glavo po koncu nosé je grofica odšla. V njenem srcu se je zakoreninil sklep, da v tej stvari ni pičice ne odjenja. Iz slabotne ženske je postala lévica, ki je pripravljena do poslednjega dihljeja braniti pravice — matere...

Grof Szalay pa je od jeze stiskal pesti.

»Tedaj pa bodi boj med nami.... Videli bomo, kdo zmaga...«

II.

Leto za letom se je pogrezovalo v minulost in ž njim vred vse radosti in skrbi; mladina, možje in starci, vse je padalo v temni grob. Z novim mladoletjem se je rodilo toliko nad, kolikor

je nevidljiva moč izvabila iz zemlje cvetk; prikazale so se, da bi bile naposled zopet varane; pod pekočimi solnčnimi žarki so uvene, veter jih je izroval ter razmetal naokrog; kar jih pa je še ostalo, te je spalil jesenski mraz. V človeškem sreču je bila hladna, mrzla puščava, a vendar je to srcé čakalo zopet nove pomladi...

Slovaški narod je bil varan že tolikokrat! In čudo veliko, da ta narod je še vedno upal, da še ni padel v malomarnost, topost, skratka, da še sploh živí. Saj mu vedno kradejo telo in dušo, dobro vedoči, da je telo brez duše le toliko, kar je duša v slabotnem telesu; obá hočeta imeti sovražnike, teló in duša, kri in ogenj, da bi ž njimi ohranila svoj rod...

Ko je grof Szalay pripeljal svoji hčeri slovaškega fanta, se je tolažil z upanjem, da ž njim obnoví rod grofov Pázmándy, ki se je bližal izumrtju. Zató je sklenil, bojevati se z grofico za fantovo dušo, in zaupajoč na svojo moč, je zahteval neprestano, naj grof Pázmándy sprejme Jurčka za svojega.

Grof Pázmándy je naposled privolil in takó je postal iz pastirja Jurčka grof Arpád Pázmándy. V to je bilo potrebno priyoljenje deželnega glavarja,

pa tudi to mu je pridobil stari Szalay... Samó grofica, kateri je prirastel Jurček k srcu, ga je imenovala še nadaljè svojega Jurčka...

Grof Szalay je besnel, ko je slišal to besedo ter videl, da se grofica noče ukloniti niti prošnjam niti grožnjam, marveč da vodi Jurčkovo odgojo po svojih nazorih.

Oh, ti nazori!...

Zdelo se je, kakor bi bil boj med starim grofom in njegovo hčerjo za dušo slovaškega fanta za grofa toliko kakor zgubljen... Grofičini nazori so bili zares taki, da je pustila Jurčku, sedanjemu grofu Arpádu, popolno svobodo, torej je tudi gledé národnega razvoja Jurček bodisi po prirojenem nagonu, ali po naredbi božji, porabil to svobodo, da se je sprebudila v njem slovaška duša... Rastel je ter se razcvetal v krepkega mladeniča, kateri je staremu svojemu ugrabitelju postal — trn v očesu, svojim mladim prijateljem, navdušenim sinovom prezirane Slovaške, pa vzgledni vzor...

A grof Pázmándy?

Niti ta preživali mož, radi katerega in svojega rodú ohrambe je grof Szalay doprinesel oni plen na slovaškem pašniku — niti ta preživali mož ni razumel namer svojega tasta, in dokler je bil

živ, je stal na strani svoje soproge, da se je takó izognil prepiru ž njo, katera mu je takó živo očitala njegovo telesno omemoglost in upadek, deloma pa tudi vsled prirojene toposti. Kaj mu je bilo mar za duševni razvoj tujega otroka?

A vsekako je to tuje, posinovljeno otroče postavil za svojega glavnega dediča. Učinił je to brez vsega pomisleka, brez vsega pogoja, ker je na Mažarskem že itak navadno, da mora plemitaš skrbeti na svojih posestvih za povzdigo štefanskega jezika — to je za pomažarenje!...

Stari grof Szalay je besnel.

»Potem pa naj se razcveta naš rod, ko zanj takó slabo skrbé njegovi prvi sinovi... Té skrbi!... Lov, karte, zale žene — to je vsa njihova skrb. Kaj nastane po njih, ko onemogli legajo v grob, brez potomcev, to jim je poslednja briga.«

Med tem so v Jurčkovi glavi rojile druge misli. Rastel je ves navdušen za stvar zatiranega národa, čegar sin je bil... Enkrat se je spomnil z jednim svojih zaupljivih prijateljev znanega spomenika pri vasi Kostolni v trenčánski stolici. Tam stojí pisano :

»Na spomin v boju za domovino in svobodo pri Kostolni dné 28. oktobra

1848. padlim domorodcem. Občinstvo trečanske stolice 1875.«

»Koliko spominov«, je rekel njegov prijatelj, »se zbudi v duši človeka, ki prečita ta napis ter ga razume! Koliko pokopanih nád je skrito pod tem zlatim napisom. Človeku stopijo pred oči čete navdušenih slovaških prostovoljcev, hrabrih njih voditeljev, navdušenih za geslo: »Enakopravnost, bratovstvo, svoboda!« Za to geslo so pograbili za orožje, za to geslo se hrabro bojevali in s tem geslom na jeziku izdihnili svojo junaško dušo. A káko plačilo so sprejeli oni in njihovi ljubi za to? Bojevali so se za enakopravnost — a peljali so jih pred naglo vojaško sodbo; bojevali so se za bratovstvo — pa so jih potaknili v ječe; bojevali so se za svobodo — pa so jim pripravili vislice. Bojevali so se za domovino in svobodo, a to njihovo domovino zastrupljujejo dandanes s kugo mažarizacije in to njihovo svobodo omažejujejo s kradežjo slovaških otrok, slovaških sirot. »Matico« so nam pobrali, národno imetje uplenili, šole zaprli, a to vse radi tega, da smo mi pomagali ohraniti najvišji prestol in da so naši slovaški junaki umirali, a vendar smo poraženi; premaganci pa so napravili iz nas sužnje — saj nas ne smatrajo

niti za ljudi. Le Mažar je človek — Slovak ni Mažar, Slovak ni človek ! Ali se ti ne razburi kri v žilah, ali se ne vname tvoje srcé pravične jeze, da smo za vse žrtve, za vso svojo zvestobo dosegli táko svobodo, kakoršne bi si niti ne želel suženj paganskega Rima ?«

»Prenehaj, za Boga ! Mar res ni nobene pomoči ?«

»Pomoči, prijatelj, pomoči ? Odkod ? Od zgoraj je pričakovati ne moreš ; tam so gluhi za naše prošnje. Vlada nas ne usliši, a h kralju nas niso hoteli pustiti. Sami smo slabi, naši bratje pa se za nas — ne brigajo. Toliko vedó in se brigajo za nas, kakor bi nas niti ne bilo. Toda nemara vendar še Bog da, da bo bolje. Hoj, mi še živimo, tukaj smo in branili se bomo, dokler grom ne zdrobí naših verig. Verjemi, prijatelj, da tudi mi bomo še enkrat ljudjé. Jaz to verjamem, kakor je verjel pesnik, ko je pel :

»Nad Tatrú sa blýská,
hromy divo bijú¹⁾.
Nebojte sa, bratia,
ved²⁾ sa ony stratia³⁾,
Slováci ožijú...«⁴⁾.

1) Strele divje švigajo. 2) saj. 3) zgubé. 4) oživé.

Jurčkovemu prijatelju je od navdušenja gorelo lice, in njegov zvoneč in jasen glas se je spremenil v pesmi v mogočno, nepremagljivo moč vére in upanja. Jurij je z občudovanjem in spoštovanjem gledal prijatelja, in grofica, ki je še pred pesmijo neopaženo prišla v salon ter se veselila tega njunega navdušenja, je pristopila k mlademu možu z jasnim licem ter osuplemu podala desnico :

»Zavidam vam vaše navdušenje in spoštujem národ, iz katerega celó v času suženjstva pohaja mladina, takó goreča v ljubezni do svojega národa. Odpustita, da sem vaju poslušala in bila takó nehoté priča takó redkih dokazov ljubezni do svojih dragih... Toda moj Jurček je stal tu še kakor šolarček — takó hladen«, je dostavila, smeja se, lahko mu položivši rokó na ramo.

»Mati«, odvrne mladenič razvnet, »jaz naj bi ostal hladen do njih, ki so mi dali življenje, dali mi srcé? Povejte mi, mati, čemu se nagiba cvetica vedno k solncu, ne pa od njega? In kakó bi se tudi moje srcé ne imelo nagibati k mojemu národu, k temu solncu, od katerega se sipljejo takó blagodejni žarki dobrote, žarki ljubavi in čednostij? Ko bi mi bilo danes izbirati med življenjem

in smrtjo, izbral bi si smrt, samó da ohranim svoje srce svojemu narodu; kot izdajalec nočem živeti, nočem prenašati krutega grizenja svoje vesti. O, ko bi mogel koristiti svojemu národu...!»

»Tega si želiš? Tvoja želja se ti vsaj deloma izpolni.«

»Kaj pravite, mati?«

»Čitaj!«

S temi besedami podá grofica Juriju oporoko svojega moža...

Jurij od veselja ni mogel pregovoriti, pač pa se vrže v naročje grofici, ki ga je vneto poljubila v lice...

III.

Palača grofov Pázmándy-jevih je bila polna gostov. Dospel je grof Györffy, ki se je pred kratkim dal oglasiti. Dalje je bil tukaj učitelj iz Jurčkove rojstne vasí, kateri — da bi se izognil sitnostim — je pripeljal Jurčkovega dedka. Stari pastir že čez leto dníj ni videl svojega vnuka, le par pisem je sprejel od njega. Jurček je obljubil, da prideta oba z grofico, toda nista prišla. Dedku je postalo grozno dolg čas, in ko bi mu učitelj ne bi bil ponudil svoje priložnosti, bi se bil nemara napotil sam na pot v glavno mesto.

Pravimo, da z gosti prihaja v hišo božji blagoslov. Pri Pázmányjevih tega nisi opazil, — tega saj niso pričali neprijazni obrazi nekaterih oseb.

Najbolj čmeren je bil grof Szalay, ki je prav za prav tajno pozval grofa Györffy-ja kot madjarsko protitežje proti skaženemu »sinu domovine« Juriju, in učitelja, ki bi imel, če bo mogoče, še vplivati na Jurija. /

Torej nov, nemara najkrepkejši poskus za pridobitev Jurčkove duše.

Bilo je popoldne ob petih. V hladniku na vrtu sta sedela Jurij in njegov dedek, kateremu so se bliščale oči veselja in ponosa. Bilo je po dežju. Ozračje je bilo polno vonjave, katero je dajalo od sebe osveženo drevje, grmičje, cvetice in travine bilke. Z dežjem se je vlilo v žile prirode novo življenje; iz zemlje je duhtel blagodejni hlad, ki je bil takó prijeten po tem dušljivem so-parju, morečem vse že dolgo časa. Pa je tudi dihala sedaj vse novo življenje.

Dedek ni mogel odtrgati svojih očí od mičnega fanta.

»Ko bi si bil mislil, Jurček, da postaneš kedaj tak gospod? Ko bi bila doživela to tvoja ranjka mati, po dnevu in po noči bi se veselja zahvaljevala

Bogú za ves blagoslov, ki ga je razlil nad nami.«

»Več vas ne pustimo od tod, dedek.«

»Kaj naj bi počel tukaj, moj sinko? Ko bi ne bil ti tukaj, že danes bi mi koprnelo srcé po naši prijazni vasici, po naši zali domačiji. Tu nisem sam svoj; nisem navajen bivati med gospôdo, katere je tu polno povsod. Nobeden njih mi ni všeč — samó gospá grofica je kaj vrla in prijazna ženska. Drugi toliko da me z očmí ne prebodejo. Ta mladi grof je hudoben človek — ne smeš se mnogo pogovarjati ž njim. Ko me je srečal, pocuknil me je za lase kot kakega pobalina, ter mi smehljaje rekel: »Lepó se vam to prilega, starec; v teh laseh ste kakor mojster Krišpin, — veste, ta patron čevljarjev.« — Verjemi mi, Jurček, da mi je vsa kri šinila v glavo, in da je le čudež, da sem ostal miren.«

Jurija je na te besede pograbila jeza. Toda premagal se je in rekel:

»Oni ne bodo dolgo tukaj, dedek. Ko pa enkrat odidejo, ne ganem se več od vas. Imeli boste zalo sobico, dobite vsega, česar si le želite, in več vam ne bo treba, truditi se...«

»Kaj bi si jaz, revež, tukaj počel? Ne, Jurček. Nekaj časa še počakam,

potem pa odidem zopet domú. Pa tudi ti pojdeš z mano; videl boš, kak križ sem postavil letos materi na grob. Veljal je šest goldinarjev in nekaj krajcarjev.«

»Pojdite, ded, poglejva nekoliko po vrtu, kakó je vse oživeló.«

»Pojdiva; to sedenje že meni samemu preseda.«

Vstaneta in odideta. Z nasprotne strani se je bližal grof Szalay, a za njim služabnik, noseč v jerbasu steklenice z vinom in hrano.

Služabnik razloží vse na mizo ter molčé čaka daljših ukazov. Naposled se grof obrne proti njemu.

»Kaj odlašate? Lahko greste naznanit grofu Györffyju in učitelju, da ju pričakujem.«

Služabnik odide.

Na grofovem licu se prikaže nemir.

Že toliko dnij so tukaj, vspeha pa še ni nobenega. Učitelj se vedno izgovarja in opravičuje — zlod mi je vtepel v glavo, da sem ga pozval semkaj! Toda, kdo bi si mogel misliti, da niti bivši učitelj, dobrotnik, pričetnik vse sreče, ne bo imel na tega psa nobenega vpliva? ... Grof Györffy se že vznemirja; rad mu verjamem to. On se ne bojí ničesar, in če ne pojde vse z lepa,

pa... Oh, naj ga potolče, če se mu zljubi. Če le ima pri sebi svojega nerazločljivega tovariša? Ta lahko postane komu usoden.«

Po teh besedah gre grof Szalay svojim gostom nekoliko korakov naproti.

»Strela naj ga udari!« zakliče namesto pozdrava grof Györffy. »Arpad je že zopet pri tem dedcu! Tudi grofica se jim je pridružila z nekakim mladcem, slutim, da z njegovim prijateljem iz vrste plebejcev, zarezí potuhneno.

»Vkljub temu pa verjemite, prijatelji«, dodá čez trenutek, pijoč z dolgimi duški rdeče, ognjeno vino, »danes se reč odloči, ko bi se tudi zarotila proti nam vsa peklenščekova moč.«

»Vaš pogum, grof Györffy, me navdaja z upanjem.«

»Pustimo vljudnost na stran. V glavo mi je prišla, grof Szalay, neka pametna misel. Ali se tudi vam ne zdi najprimernejše, da se zapodi najpoprej od tod — oni plebejec?« Po teh besedah grof Györffy znovič nagne kozarec, kakor bi bil izumil nekaj posebno važnega.

»Dà«, pritrди učitelj. »Kar on reče, to je Arpadu sveto.«

»To ne pojde takó lahko« omeni grof Szalay. — »Arpad se je tukaj že

popolnoma udomačil, in grofica mu stori po volji vse, kar poželi. Toda, ko bi ga tudi zapodili iz hiše, shajata se lahko kje drugje ter kujeta svoje načrte.«

»Pa ga vstrelim, tega psa!« zakliče grof Györffy.

»Toda potem imate neprijetnosti s sodnijo.«

»E, grof, kake neprijetnosti? Kaj mar nimamo nekoliko goldinarčkov, da ž njimi zakrijemo pravičnosti oči. A cerkev — verjemite grof — cerkev nam podeli za to še svoj blagoslov. Če izvé to škof Evgen, pa pridobi za nas popolne odpustke za vse življenje, da smo rešili Mažarsko takega lopova. — »Poglejte, grof«, dostavi, kazaje revolver, — »ta moj zvesti tovariš zna pošiljati duše v krtovo deželo...«

»Zdi se mi, da nekdo prihaja«, opozori tovariša učitelj, in komaj je izgovoril, že se prikaže na stezici, ki je držala v hladnik, Jurij s svojim prijateljem. Resno se pogovarjaje, sta se počasi bližala navzočim, katerim je Jurij predstavil svojega prijatelja.

»Ali vas ne motiva? — Tù je moj najboljši prijatelj.«

»Očividno Slovak«, omeni jezno grof Györffy.

Dà, Slovak, kakor jaz ; iskren narodnjak ...»

»Pojdite, pojdite s svojim narodnjaštvom. Pri nas je mogoča samó jedna vrsta narodnjakov, in to so Mažari ; samó oni so iskreni ogrski narodnjaki. Kdor ni Mažar, ne more biti narodnjak.«

»I vendar, Györffy. Jaz na primer nisem Mažar, a vendar sem iskren ogrski narodnjak ; toda s svojim ogrskim narodnjaštvom strinjam popolnoma narodnjaštvo slovaško.«

»Naposled še priznate, grof Pázmándy, da vi in vaš prijatelj nista samó iskrena ogrska, marveč celó iskrena slovaška narodnjaka, in da bi vama bila ljubša ruska knuta nego ogrski kralj.«

»Prosim, grof, da me ne sumničite.«

»Ne govorim nikakega sumničenja. Saj je vendar dokazano, da Slovaki so najzagrizenejši panslavisti, da so naklonjeni caru v Petrogradu, kakor svojemu očetu ...«

»Dà, grof, kakor so udani Mažari turškemu sultanu, kateremu so poslali kot podložniki ogrskega kralja dragocene darove... Toda prosim, ne pozabiti, da Slovaki niso Mažari.«

»Pomirite se, grof Pázmándy ; sicer bi mi bilo žal...«

»Jaz nisem začel ; dolžnost pa mi je, braniti svojega prijatelja kot svojega prijatelja, kot svojega gosta. Samega sebe bi niti ne branil.«

Ej, ej, takó ponosen je postal naenkrat — pastirjev sin ?«

»Smatramo vas kot gosta, grof, in to mi brani, da vam ne povem tega, kar vam gre.«

»Gospoda, prosim, pustita nepotrební prepír« — miri ju navidezno grof Szalay, videč, da postaja prepír čedalje resnobnejši.

»Prav imate, grof. Želite-li si, grof Pázmándy, kake igre ? Rad vam postrežem.«

»Hvala, grof Györffy ; za igre se ne zanimam.«

»Kaj torej, za zlodja, delate, če si hočete skrajšati dolgi čas ?«

»Dolgočasno mi še nikdar ni bilo.«

»Grof Pázmándy je strasten čitatelj«, omeni učitelj.«

»Čitatelj ? To je v resnici zanimiva novica. Samo od sebe se razume, da čita le slovaški«, dostavi s prirojeno zlobo.

»Kajpada«, pritrди mirno Jurij.

»To je barbarski jezik, vreden tiskarskega črnila.«

»Ko bi poznali, gospod grof, naše národne pesmi?« se drzne omeniti Jurjev prijatelj, »katere priznavamo ne le mi, marveč celó sovražniki Slovanstva — Nemci — za bisere poezíje, v resnici ne bi več imenovali našega milozvonečega jezika barbarski jezik. Ne smemo vam jemati za zlò, da nas takó slabo poznate; saj niste sami! Toda, ko bi poznali naše pesmi, ko bi poznali naše očarujoče napeve, na čijih osnovah je vstvaril na primer Liszt svoje neumrljive oratorje; ko bi se potrudili, da bi spoznali velikost duhá slovaškega v njegovih ornamentih klasične starodavnosti, in ko bi primerjali, kakó reven je národ mažarski v znakih svoje lastne, samorastle kulture v primerí z národom slovaškim, pač bi nikdar ne imenovali naš národ barbarski. Oprostite, da sem se oglasil...«

Izvrstno, vrli Slovak. Toda podajte nam tudi nekatere dokaze o tem, za kar ste se tako potegnili.«

»Če si želite, grof — pa vam odgovorim za svojega prijatelja«, reče Jurij. »Vi znate dobro slovaški. Ravno danes sva dobila »Verse Svetozára

Hurbana Vajanskega«, sina našega mučenika Hurbana. Na vašo željo prečitam vam odlomek pesmi z naslovom »Pride surma.«¹⁾

Prišly tážké, smutné časy,
srdce žialom puká ;
čo deň hýria biedni rasi,
čo noč, nova muka.
Pilná ruka nastavala²⁾
vilná³⁾ ruka ruší :
A ten lud náš ?
Čuši !.....⁴⁾
No, ved⁵⁾ pridu iné chvíle,⁶⁾
pride surma búrna,⁷⁾
roztrepaná v črepy hnilé
padne vaša urna !
Rozpadne sa tážká retáz,⁸⁾
čo Slováka kruší :⁹⁾
A ten vrah¹⁰⁾ náš ?
Zčuši !.....¹¹⁾

»Zčuši (umolkne)? — Hahaha !
smejí se besno grof Györffy. Tudi ostali
so bili osupnjeni.

»Da tudi naš sovražnik umolkne.
Kot krvoločni jastrebi lovite že triletne
otročiče in s tem kažete le svoj strah
za svoje življenje. Hočete razrušiti os-
nove naše cerkve, da bi zaslepljenemu
svetu dokazali, da sami vidite, kakó
se bliža vaša poslednja ura. Mi se ne

¹⁾ Tromba. ²⁾ je stavila (zidala). ³⁾ drzna
⁴⁾ molči. ⁵⁾ saj. ⁶⁾ drugi časi. ⁷⁾ trombe glas. ⁸⁾
veriga. ⁹⁾ vklepa (veže). ¹⁰⁾ sovražnik. ¹¹⁾ umolkne.

bojimo prihodnosti. Jedro naše je in ostane zdravo, iz njega zraste mogočno drevó, ki razprostre tudi tjekaj svoje veje, kjer se vi tega najmanj nadejate. Vi hočete nas ugonobiti z nasiljem, toda spodletí vam vaš namen; naše življenje je krepko, naš napor ima svojo dušo, katere nikdar ne zamorite.. Uničite naša telesa — te duše pa nikdar ne ugonobite; ona zasije po vseh mukah jasna in zmagovita. Naša duša se dvigne nad mrtve vaše napore.«

Györffy-ja je pri teh besedah čedalje huje zalivala kri v obraz in sedaj pa sedaj je posegel po revolverju, svojem »zvestem tovarišu.« Pri poslednjih Jurjevih besedah se ni mogel več premagati; besno skoči po konci ter zakričí:

»Berači vas ohranijo, pastirski postopači...«

»Grof, ne pozabite, da vas tu le samó trpimo«, zakliče močno razčiljen Jurij.

»Trpimo? Menda ti, slovaški pes!« razjari se nanj grof Györffy, in predno ga je mogel kdo ovirati, je sprožil in strel je zadel Jurija. Vseh navzočih se polasti strah. Grof Györffy prebledelega lica in ves preplašen pa je zbežal. Učitelj in grof Szalay jo pocedita za njim.

Jurij je ostal s prijateljem sam pri hladniku. Kroglja ga je zadela v prsi. Težko je dihal in v nekolikih trenutkih je odletela njegova duša tja, kjer nihče ne čuti več skrbi in muk.

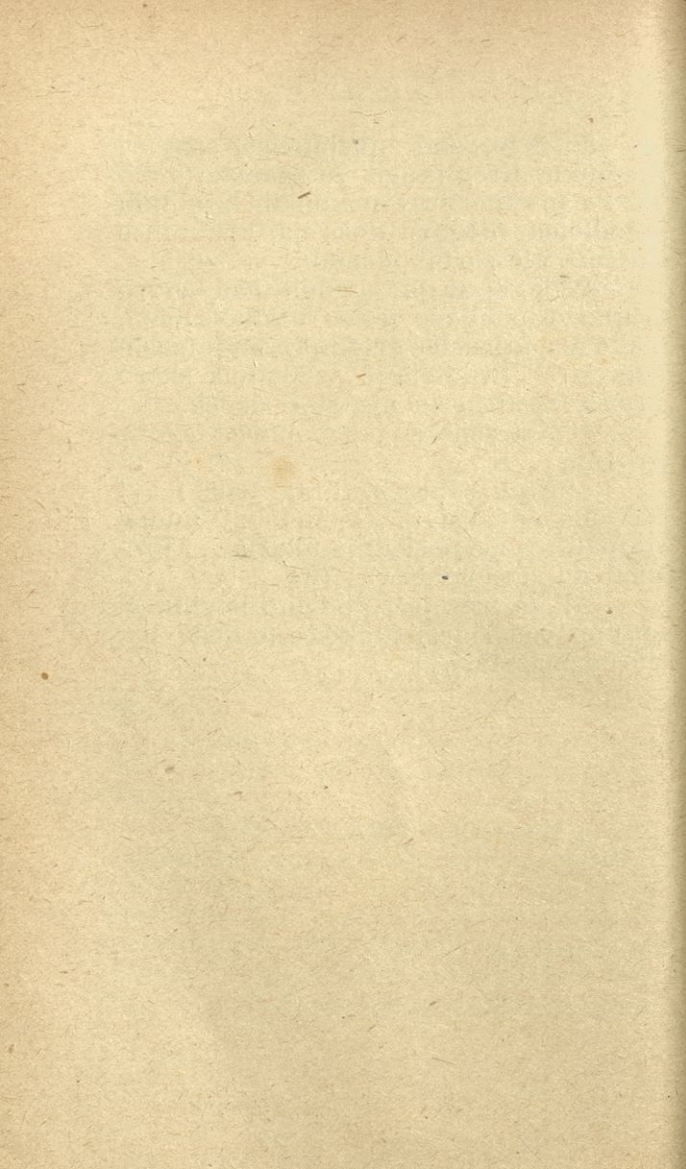
Prijatelj se je zgrudil nad mrtvo truplo prijateljevo ter se bridko zjokal. Takó ga je našla grofinja, ko je zaslišala strel. Prihitela je v hladnik skoro brez zavesti in za njo stari dedek.

»O, strašno se je izpolnila njegova grožnja!...«

»Jurček, Jurček, dragi sinko...! Več me ne sliši... O hudobni ljudje, oropali ste me poslednje tolažbe... Prokleti da ste in ves vaš rod...!«

Ali se mar jači pod to kletvijo, ki se tam pod Tatrami takó često ponavlja, národ mažarski?!...

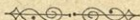

Kadar pridem z vojne!

V zbirki „Iz mažarskega raja“

ČEŠKI SPISAL JAN JANČA.

Poslovenil Podravski.

I.

Žalostno, prežalostno so praznovali na moravskem Slovaškem binkoštno praznike leta 1866. Kamorkoli si pogledal, povsod si opazil ljudém skrb na licih, in na ušesa ti je doletavala samó žalost in tarnanje. Kakor bi bilo peklo izpustilo iz sebe vso zlobo, je tlačila tesnoba ljudi in deželo. Setev je ugonobil mraz, da je polje bilo videti kakor prepreženo z žolto odejo, na strehah in po drevju je blestela slana; zelenjad je pozebla, náde poljedelca so bile večinoma uničene. Žalostno so zrlí gospodarji na sad svojega težkega truda, in marsikateri se je zamislil ter dejal sam pri sebi: »Prerokovali so to, prerokovali. Že takrat, ko se je prikazala na nebu taka strašna zarja, kakor bi bilo vse nebo oblito s krvjo, ni prerokoval nihče nič dobrega. Bog nas je svaril, toda nismo se poboljšali... Težko nas tepe sedaj njegova pravična roka...

Setev je uničena, sadno drevje je pozebilo, in novice o vojni so vedno groznejše ... Nemogoče nam je, odvrniti jo, — torej zgodi se božja volja !«

V V. niso praznovali na binkoštni pondeljek obhoda sv. treh kraljev. Pripravljali so se nanj, imeli pripravljene vence, trakove, obleko za kralja in pobočnika ter sablje, dolge in takó leskeče, kakor jasni mesec.

Zalešakov Jožef bi imel biti kralj, Obratilov Jurij in Zazarilov Jan pa njegova pobočnika. Sami vrli mladenči, a Jožef najkrepkejši med njimi.

Ej, imeli bi to leto kralja, kakoršnega že davno ne, in kdo vé, če ga bodo še kedaj imeli ! Spoštovan, zal kakor devica in takó krepak, da bi se mogel brez strahú kosati s kraljem iz sosednje vasi. Za takega kralja bi se že dobilo kaj. Ko bi se peljali po vasi, bi zvončki na konjih veselo žvenkljali, kraguljci rožljali in kraljeva pobočnika bi klicala : »Obdarujte kralja, mati, obdarujte ! Imam zares revnega kralja, toda zeló poštenega...«, drugje pa : »Pred to hišo je luža, za to pa je vaša Anica zala kakor roža«, pa še drugih rekov so imeli nabranih celo kôpo ; toda ne pojdejo in ne zakličejo pred Zdikovo hišo : »Pred vašo hišo raste trava, ker

vaša Rozarka kaj nerada vstaja«, da bi s to veselico ne skušali Gospoda Bogá...

Na binkoštni ponedeljek je bilo skoro kakor po zimi. Rezek veter je pihal z gôr, po obnebu so plavali težki oblaki, iz katerih je naletaval sneg! Goré so se pobelile s snegom in tudi v dolino je priletel kakor brezpernati tiček. Ljudjé so bili zbrani pri molitvi v cerkvi, proseč, da bi jih Bog obvaroval nezgod, lakote, kuge, vojne in živalskih boleznij... Zamán so vpletali v pesem ganljive svoje prošnje — a nebesa kakor bi ne slišala njihovega glasú.

V stiski in negotovosti se je vlekel čas kakor polž. Ljudjé so hodili kakor zablodele ovce s povešenimi glavami, kakor bi jih težila težka vest.

Če so se sešli po dva ali trije, sešli so se le, da si potožijo svojo revo in si takó olajšajo srcé...

V...ski župan je dobil proti koncu aprila dopis od slavnega urada. Naznali so mu, da nastaja čas vedno bolj resnoben in zato se bo vršil za leto 1866. še drugi dopolnilni vojaški nábor, na kateri se imajo pozvati vsi mladenči iz peterih razredov, rojeni 1841.-1845. leta. Na oproščenje od vojaške službe naj nihče ne misli. Cesar potrebuje vojakov proti »Prajzom in Talijanom«,

kateri mu hoté odvzeti célo državo ; zato bodo potrjeni v vojake tudi slabjši, in celó óni, ki so bili oproščeni druga leta. Kdor ima dobre zobé ter ni hrom, gluh, slep ali grbast — vsak bo potrjen.

Ta novica, našopirjena z raznimi dostavki, je zbudila v vasi splošen strah. Matere so tarnale, očetje žalostno gledali svoje sinove, šibke kakor jelke in zdrave kakor hraste ; videli so jih že v vojaški suknji, s puško na rami in sabljo ob boku, kakó drvé na sovražnika, kakó se hrabro borijo in umirajo junaške smrti... Pri spominu na to junaško smrt se je prikradla marsikateremu solza v okó ; pozabil je na vso slavo na bojnem polju ter videl v duhu samó mrtve, pohabljene, tarnajoče in kličoče na pomoč. Temu manjka roke, temu noge, ónemu je prestrelila smrtnonosna kroglja glavo — sploh ljudjé so že videli v domišljiji pred seboj vojno z vsemi njenimi grozami. Oni, ki bi jej imeli postati žrtev, so se hrabрили z novo pesmijo, katero jim je zložil dosluženec in kočar France Dragota, kateremu je odstrelil neki okorni Talijan« 1859. leta desno roko. Hotel je dati svojo pesmico celó tiskat v časopisih, kakor je to storil najemnik Nemčić

pri Kojetinu s svojo pesmijo »na spodbujajo naših sinov k hrabrosti, k izpolnjevanju dolžnostij in k vojaškim vrlinam«, toda naposled je dejal, čemu bi se mučil po nepotrebnem s pisanjem, katero mu še takrat ni šlo dobro izpod rok, ko je pošiljal svoja pisma iz vojne domú; saj jo fantje zapojó in s popevanjem raznesejo po svetu bolje nego časopisi.

Fantje so se pesmi priučili ter jo kmalo popevali z drugimi vred :

»Solnce mi na vshodu vshaja,
Zlâ novica k nam prihaja :

Da moramo na vojsko iti,
Očeta, mater zapustiti.«

i. t. d.

Novačenje se je pričelo že dné 15. junija in istega dné je bil tudi razglašen poziv od moravskega namestnika v Brnu o vstopu prostovoljcev v vojsko za čas potrebe za gotovo plačilo 20-25 goldinarjev. Bojno gibanje se je povečalo, ko je nekdo prinesel z Broda novico, da Slovaki v Moravski že snujejo prostovoljno krdelo borilcev za planino in raván. »Vojna je že v deželi!« so klicali vsi, in gospodje pri novačenju so jim pritrjevali, potrjuje za vojaka vsakega, kdor je bil le količkaj sposoben...

*Is moramo u boj iči
Oče, matku, s Brnem, Klič*

Ko je v nedeljo, dné 17. junija, odvabil zvon k veliki maši, se oglaší nakrat v vasi ropot bobna — nekaj zelo nenavadnega — in kmalu na to je oglašal bobnar Jurij Obratil z močnim in resnim glasom : »Ljudje, ne prestrašite se ! Vojna zares napoči. Že smo dobili to celó tiskano od cesarskega dvora. Le poslušajte« ... Predno je to dogovoril in razvil cesarski manifest, že so ga obkolili naokrog vaščanje in vaščanke, katere so si otirale s predpasniki obilno se udirajoče solzé.

Jurij je začel lomiti besede cesarskega proglasa »Mojim národom !« — Med vaščani je zavládala grobna tišina ; vsi so z odkrito glavo poslušali besede, s katerimi je govoril cesar na srcé svojemu ljudstvu. Trajalo je dobre četrt ure, in med tem časom so se zbrali na obsežnem prostoru pred cerkvijo skoro vsi vaščanje, predno je oglašalec prišel do besed : »K odgovornosti za vse te nesreče, katere navalí ta vojna na posamezne osebe, rodbine, pokrajine in dežele, pa kličem óne, ki so je zanetili, pred sodnji stol zgodovine in večnega, vsemogočnega Bogá.«

Dušljivo ihtenje žensk se je spremenilo pri teh besedah v glasno tarrnanje, in otroci, veliki in mali, ko so

videli, da se jokajo matere, so tudi jokali; saj je tudi marsikateri mož skrivoma otiral solzo...

Jurij je čital dalje ter se ni dal motiti. Naposled pa je jezik tudi njemu odpovedal službo in se zakalilo okó, da so navzoči zahtevali, naj nadaljuje nekdo, ki zna dobro čitati latinico. Odzval se je Zalešakov Jožef ter čital z zvonečim, povišanim glasom:

»Vendar naše zaupanje in náde ne počivajo jedino na našem zjedenju in na naši moči. Jaz stavim svoje nade do najvišjega, na vsemogočnega, pravičnega Boga, kateremu je služila moja hiša že od svojega početka, kateri ne zapusti ónih, ki v pravičnosti vanj zaupajo. Njega hočem prositi pomoči in zmage ter pozivam svoje národe, naj tudi oni isto učinijo z menoj.«

»Učinimo takó, učinimo!« so klicali navzoči jednoglasno, takó, da se je Jožefov glas, čitajoč datum in podpis, izgubil v tej mešanici glasov, spodbujajočih k molitvi za zmago...

Gospod župnik je nekoliko počakal, predno so se sešli ljudjé k maši. Med tem pa si je zložil célo novo pridigo, v kateri je spodbujal vernike k zaupanju v Bogá in k vroči molitvi za zmago avstrijskemu orožju...

Vojna je bila torej oglašena. Po blagoslovu so se sešli ljudje na besedo ter se pomenkovali do pozne noči, pozabivši pri tem na vse drugo. Nočni čuvaj ni oglašal najhujše pred polnočjo, a nihče se za to ni zmenil, dasi so bili v tem času še vsi po koncu...

Pri Zalešakovih se je sešla množica vaščanov, da jih je bila polna vsa izba. Starejši so pripovedovali o vojni z Napoleonom in z Italijo, pravili o Šlezvik in Holštajnu, kateri pokrajini narejata nam le težavo, o katerih pa je bajt Bismark rekel, da ju dobi, če ne zlepa, pa z nasiljem; pripovedovali so o Benedeku, češ, da je vrl general, ki se je že mnogokrat odlikoval v Italiji; o Prusakih, da jih potolčemo z ovčjimi kučmami, ter o drugih rečeh in domislih, pri čemur je čas tekel kakor voda. Mlajši so pazljivo poslušali, naposled pa, ko je pripovedoval stric Obratil, kaki mehkužneži so Prusaki, se oglasi Jožef: »Tedadaj bi jaz vzela na vsaki prst jednega!«

»Molči, Jožef, molči«, reče bobnar Jurij, ki si je danes slavnostno ozaljšal oprsnik z žoltim »medajlonom«; »ko bi pa opazil, kakó Prusak na tebe meri, pa bi se kaj lepo skrila nekam za grm.«

»Oho, gospod, nisem takó boječ!«

»Tukaj, ko veš, da ti nihče ničesar ne učini.«

»Mislite torej zares, da bi se vstrašil pruske puške?«

»Ne mislim le, marveč vém. Bil sem na vojni; predno sem šel v boj, sem imel poguma več nego preveč, ko sem pa videl, kakó so namerili na nas Italijani svoje puške in topove, mi je bilo vendar tesno pri srcu, a bil sem starejši nego ti.«

»On se samó dela takó hrabrega«, se oglasi stari Zalešak, Jožefov oče — »ko bi pa prišlo do resnice — bilo bi drugače, saj ne more videti krvi, kadar mati zakolje petelina.«

Navzoči se spusté v smeh navzlic vsemu strahú pred vojno. Jožef zarudi kakor turški robec, pa ponosno dvigne glavo ter reče: »Kaj, oče? Torej zares mislite, da bi se bal? Ko ima iti za cesarja, se ne bojim niti petdesetih takih Prusakov. A če hočete, dokažem vam to, da se vam ne bo mogel nihče smejati, da imate bojazljivega sina.«

»Ne vém, kakó bi to dokazal...«

»Toda pusti ga na miru Vašek«, reče vsa otrpnela strahú Jožefova mati.

»Kaj, on nam hoče dokazati...«

»Oče, če hočete, pa vam to res dokažem!«

»Hočem, dokaži!«

»Pustite li me na vojno?«

»Pustim, če hočeš iti takoj.«

»Za Boga, Vašek, Jožef, ali sta prišla ob pamet?«

»Naj le gre; saj če pojde, zajde tjekaj za skedenj, pa se vrne iz vojne! Hahaha!«

»Torej smem, oče?«

»Smeš — rekel sem.«

»Jutri otidem.«

»Če hočeš, še danes.«

Navzoči osuplo gledajo, kakó čudno se je spremenila njiju govornica. Jožefov oče se je smejal sinovemu pogumu, češ, da doslej še ničesar ni skušil, toda materi je krvavelo srcé...

Jožef vzame klobuk ter se poslovi.

»Ali že greš?« vpraša oče.

»Ne še; pojdem se le posloviti od Zabranskih.«

»Od Marice?«

»Dà, in od roditeljev. Z Bogom, sosedje, lahko noč!«

Otide. Sosedje resnobno odmajajo z glavami. »Kedó vé«, so mislili, »kaj še vse nastane iz tega? Jožef je ponosen,

neodjenljiv; ima svojo glavo, kakor oče...«

Nekoliko pred polnočjo se razidejo.

* * *

Pri Zabranskih niso več svetili. Jožef potrka rahlo na okno, v izbi se kmalo oglasi šum v dokaz, da še niso vsi spali.

»Kdo trka?« je bil slišati glas, in Jožef je spoznal, da povprašuje to oče Zabranski.

»Jaz sem, Zalešakov Jožef.«

»Kaj še hočeš takó pozno? — Danes ti Marica ne smé odpreti. Bilo bi to lepó — mi drevenimo strahú, ona pa se shaja z ljubčkom.«

»Odprite, stric! Povem vam nekaj jako važnega in takój zopet otidem.«

Zabranski prižgè malo oljnato svetilnico ter gre odpirat.

»Kaj mi torej hočeš?«

»Prišel sem se poslovit od vas.«

»Kaj ti je vendar prišlo v glavo?

A kam hočeš iti?«

»Pojdem v vojsko, oče mi je že dovolil.«

»Eh, ne narejaj neumnostij in počakaj, da te vzamejo. Za vojaščino imaš

še dovolj časa. Lahko se boš tam še pretepal, da ti bo kar presedalo.«

»Recite, kar hočete, jaz sem se že odločil. Drugekrati bi me oče oprostil vojaščine, ker sem jedini sin na posestvu. — Pojdem in se bom bojeval proti Prusom, da ljudje ne porekó, da Zaleškov Jožef je imel dovolj poguma, dokler ni ovohal smodnika; ko pa je čul o vojni, se je skrnil za peč. Kje je Marica, da se poslovim od nje?«

Zabranski je poznal Jožefa, da izvrši, kar se je namenil, torej se ni več čudil, samó to se mu ni moglo uravnati v glavi, čemu se mu s to vojno takó mudí; — zares, svojim ušesom ni mogel verjeti. — Potrka na vrata od čumnate ter zakliče: »Marica, vstani, Jožef je tukaj; prišel se je poslovit od tebe, ker pojde...«

Jožef mu ni pustil dogovoriti, da bi se Marica preveč ne ustrašila; on sam ji vse lepo razloži, da se ne bo preveč bala zanj.

Marica urno navleče ná-se obleko ter otide v vežo, pozdravit Jožefa.

»Ali je res, Jožef, da si prišel poslovit se od mene? A zakaj?«

Jožef ni mislil, da bo ločitev takó težka. Mislil si je, da to pojde takó lahko kakor takrat, ko je šel za teden

dnij v Jaromice na božjo pot. Obljubil je takrat Marici, da ji prinese veliko pobarvano srce iz medene potice, prstan z velikim rudečim očesom in zalo podobico. Marica se je nasmejala, želela mu srečen pot in moker dež — toda danes? Kakó ji hoče reči, da otide na vojno... Škoda, da se je takó ponosno zaklel pred vaščani... Že je jel omahovati na duhu, ali bi naj vendar le ostal lepó domá pri svoji Marici... Toda ne, on ne ostane, ker smejali bi se mu, in tega bi ne prenesel, propal bi od sramote..., torej pojde, naj se zgodi, kar hoče... Stari Zabranski otide v sobo, pustivši Jožefa in Marico sama v veži, da bi ju ne oviral pri ločitvi... Stala sta torej brez besed, Jožef z žalostno pobešeno glavo, Marica s solzami v očéh, ne vedé, ali je to resnica, ali ne, da se je ljubček prišel poslovit. A on ni govoril; kakor bi mu bila onemela usta, nekđaj takó zgovorna, takó mila...

»Torej govori, Jožef, čemu si se prišel poslovit od mene? Ali me nimaš več rad?«

»Ne govori takó, moja dušica; tvoje besede mi ranijo srcé do krvi. Vse kaj drugega je temu vzrok... Toda kakó ti naj to povem, da te ne bi razžalil?... Pojdem na vojno...«

»Na vojno, Jožef, na vojno. Ali prav čujem?«

»Ne prestraši se tega, Marica, nič se mi tam ne zgodí. Devica Marija in sveti moj patron me obvarujeta vsega zlega.«

»Toda čemu greš na vojno? Kdo te sili? Kaj te mar nimam dovolj rada?«

»Nihče, nihče me ne sili — samó moja čast. Pojdem, da ne poreče nekdo, da sem bahač... Čuj, Marica, nocoj sem rekel pred množico ljudij, da se ne bojim petdesetih Prusakov — in oni so se mi smejali. Dokažem jim to, — saj oče mi je že dovolil iti... Torej z Bogom, Marica, obljubi mi, da počakaš ná-me, kadar pridem z vojne. Potem bova svoja za zmiraj...«

»Če se ti kaj pripeti, Jožef, jaz se vtopim...«

»Ne govori takó, draga duša, ne govori in ne rogaj se Gospodu Bogú; rajše moli zá-me... Z Bogom in obljubi mi...«

»Obljubujem ti, Jožef, pred Bogom, da ti ostanem zvesta do smrti. Bog te obvaruj...« Solzé ji zabranijo dalje govoriti, ki so ji padale po licu kakor dragi biserji...

Pri Zalešakih si videl žalostne obraze, kakor bi se pripravljali na pogreb. Gospodinja čudo da ni omedlela, ko se je spomnila, da njen jedini sin Jožef hoče iti na vojno in da se ne dá odvrniti od svojega sklepa. Čemu si ga je vendar odgojila? Čemu je prebedela toliko nočij pri njegovi zibelki? Čemu ga je vedno hranila in oskrbovala kakor okó v glavi? Nemara za to, da ga sedaj v vojni ustrelé ali pohabijo? — Gospodar je tolažil svojo Babušo, kolikor je mogel, dasiravno tudi njemu ni bilo dobro pri srcu, češ, da na vojni vseh ne postreljajo, in čemu naj bi vstrelili ali pohabili prav njihovega Jožefa? — Pa je tudi dobil plačilo za tako tolažbo. »Saj jaz dobro vém«, je očitala možu gospodinja, jokáje, »da boš ti vesel, ti stari pagan, ko se znebiš Jožefa z vratú. Nikdar ga nisi imel rad, kakor se očetu spodobi; kaj je tebi mar zanj, če ga kateri Prusak ubije? Ti ne preliješ solzé za njim... ti...« Konec očitanj se je vtopil v solzah...

Gospodar, kar je bil živ, ni videl rad tákih pojavov ženskih občutkov; drugkrat bi se bil strogo branil proti takim napačnim očitkam, toda danes je molčal, ne hoté k žalosti prilivati pelina. Zgubil se je iz sobe, ker ni mogel

dalje gledati objokanega lica gospodinje in obeh hčerk — trinajstletne Rozike in šestnajstletne Ančike, deklici kakor razcvetajoči se rožici; zgubil se je, da bi v samoti preišljeval, ali naj prestriže sina ter ga prosi, da bi ostal domá, ali naj mu pusti oditi... Ni bil do Jožefa takó trdosrčen, kakor ga je dolžila gospodinja; ni ga sicer božal, toda imel ga je rad; ni mu spregledal ničesar, toda nikdar mu ni rekel po nepotrebem žal besede... Jože pojde... mar naj ga prosi, da ne bi šel? Nikdar. — Naj gre, če takó hoče, ne bom mu branil. Kdo vé, ali bi mogel kedaj ljubeznjivo pogledati Jožefa, ko bi se dal preprositi in ko bi mu potem očitali bojazljivost... In očitali bi mu... Ta sramota ne smé ostati na njegovem imenu. Naj torej rajše gre, in ko bi imel tudi pasti — saj to, kar ga ima doleteti, mu ne odide, ko bi tudi ostal domá.

V ponedeljek dopoldne je odšel Jožef v Gradišče ter vstopil za pet in dvajset goldinarjev, naštetih na rokó, v vojaško službo. Kmalo ga oblečejo v vojaško obleko. Vse se mu je lepo podalo — suknja in kapica, puška in sablja pri boku. Med veselimi tovariši je kmálo pozabil na solzé, mater in sestri in na zamračeno lice očetovo...

II.

Cerkovnik pri sv. Jakobu je vedno trdil, da nam od zapada ne prihaja nikdar nič dobrega. Verjeli so mu, ker je bil pismen človek ter je baję čital, da z zapada so prihajala na Slovensko nemška krdela ter pustošila, plenila in morila, da je kri nedolžnih vpila k nebu po maščevanju. A sedaj so zopet doletavale od te strani bojne novice.

Naši zavezniki so bili slabi. Saksi so se umaknili pred premočjo in Prusi so se brez prelivanja krvi ugnezдили v njihovi deželi. Pa tudi gospodarili so v njej! Lasje so vstajali ljudem na glavi od groze, ko je pripovedoval bobnar Jurij, kar je čul o njih v Brodu. Pripovedovali so to gospodje pri sodnji po nemški — on jih je razumel, saj ni bil zamán v Italiji — in ti vendar ne bodo lagali. Da baję Prusi plenijo in požigajo ter odirajo, kamor pridejo. Celó šestnajstletne fante lové ter jih vtikajo v vojaško sukňo. Ta lov se vrši na konjih, in kdor se jim postavi po robu, njega brez usmiljenja pobijejo. Niti Tatarji niso takó besneli, ko so napadali sveti Hostín. V deželah našega cesarja se jim godí dobro kakor domá, ker jim kažejo pot ^{na vabo} ogleduh, ki so že

pred jednim letom narisali vso državo, in taki izdajalci, kakoršen je oni Heidebrand, ki ima v Prerovu apneno peč.

Takšni so najokrutnejši in najhujši. Ej, pri nas se ne bodo dolgo šopirili! Naši vojaki so jim že pokazali svojo hrabrost kakor tem Italijanom; tudi oni so si mislili, da bodo z našimi kmalu gotovi, za to pa so jih dobili pri Kustoci; bili so popolnoma premagani, in naši so zaplenili mnogo topov ter zajeli sovražnikov nad dva tisoč; ranili so princa Amadeja in mnogo generalov. Pa Prusaki so že tudi okusili hrabrost naših vojakov pri Jožefovem na Češkem. Prosili so naše za premirje, toda ga jim niso dali, in prav so imeli; naj jim le kmalu pokažejo pot iz Češke...

Pri Zalešakah so pričakovali dan na dan od Jožefa kako novico, ali še živí in kakó se mu godí v vojni — čakali so teden, štirinajst dnij, a pisma le ni bilo. Polaščevala se jih je mučna negotovost; mislili so marsikaj: da je zbolel, da so ga že ubili v vojni, ali pohabili takó, da ne more pisati. Hudušni sosedje so jim to privoščili, češ, naj bi bil vsaj stari pameten, če je bil mladi nespameten; čemu so ga pa pustili v vojno; drugi pa so Jožefa pomilovali. Bilo bi ga res škoda — takó

mladega in vrlega junaka. Marica je sahnela od strahú; tolažili so jo kakor so mogli — toda kaj pomaga tuja tolažba, ko pa on nič ne piše. Bila je vedno žalostna in od tega časa, ko je Jožef odšel, nekako bolehná. Ljudjé so se kar čudili, kakó ga more imeti toliko rada...

Naposled je došlo pismo na Zalesake in v njem listič na Marico. Jožef je pisal, kaj so vse skusili na pohodu v Češko. Čudil se je, kakó je mogla vlada dovoliti, da so jim dajali hrano židje. V Prerovu je veljal droben porcijon, — bilo ga je dovolj komaj za kakega tiča — tri in dvajset krajcarjev, pa še jesti niso mogli teh pomij. Grah, kaša, sok, zelje — vse je bilo skupaj zmešano in brez vsakega okusa. Marsikateri je glasno godrnjal: »To je hrana za vojaka, kateri po dolgih naporih išče krepke jedi? ...« Jožef še ni bil v ognju; drugi tovariši so že skusili, kakó znajo Prusaki streljati. Toda naši so jih naučili uljudnosti! Prusaki se jih bojé; posebno pa jih je strah pred našimi huzarji. Njihovi konjiki so neokretni ^{Pruski konjiki} ~~prilikovci~~ o naših huzarjih pa pravijo, da niso ljudjé iz mesá, marveč pravi zlodji. Ti zlodji so jih naučili uljudnosti! Dobili so jih od naših že nekolikokrat

za to, ker so hoteli izvedeti, kakó pečejo na Češkem pecivo. »Naši vojaki imajo poguma /več nego je treba, in Benedek je vrl general, isto takó tudi Galáš. Mislim, da Prusaki ne najdejo niti poti, ko enkrat zaresno planemo na nje«, je končal Jožef pismo do svojih dragih, ljubljenih starišev.

Marici pa je pisal:

»Nad vse ljubljena Marica!

Naročam Te stokrat pozdraviti, in veselilo bi me, ko bi Te te vrstice našle pri najboljšem zdravju. Kar se mojega zdravja tiče, sem zdrav navzlic vsem naporom. To pismice Ti pišem v taboru. Tovariš mi je posodil boben, in jaz pišem na njem. Samó to je dejal, naj ga mu preveč ne potlačim, ter naročil, naj Te pozdravim tudi v njegovem imenu, saj je to naš deželan iz Lopenika. Tudi on ima ljubico, pa ji ne smé pisati, ker tega ne dovolijo njeni stariši. On sam je revež, ona pa ima štiri orale polja. S Prusi se še nismo spoprijeli, ko pa pridemo skupaj, naredimo sok iz njih. Poguma ima vsak od nas za deset, a jaz ga moram imeti za ves polk; naš praporšček je zbolel na mrzlici in sedaj nosim jaz za-nj prapor, ki je takó star, da niti stari vojaki starejšega ne pomnijo, in vsi smo ponosni nanj. Godí se

nam še dovolj dobro; smo sami dobri tovariši in veliko je naših deželanov, pa se veselimo in prepevamo, da se kar gore zelené. Ljudjé nas imajo radi; dajo nam, kar nam berejo na očéh, samó to vedno hoté, naj jim pripovedujemo, od kod smo in če imamo dovolj poguma na te pruske spake, ki hoté našemu cesarju odvzeti dežele. To se vé, da ga imamo! Imej se dobro, bodi zdrava in vesela ter ne pozabi, kár si mi obljubila, kakor tudi jaz tega nikdar ne pozabim.

Pozdravljam Te še enkrat, tudi Tvojega očeta in Tvojo mater ter ostanim Tvoj

do smrti zvesti

Jožef Zalešak.

Kakor oživljajoči balzam so delovale priproste Jožefove besede na tugo njegovih starišev in na srcé Marice. Zdrav je in misli, da zapodé sovražnika — saj je v vojni, torej vé to bolje nego oni, zato utegne biti to resnica.

Skrbí so se pomirile — toda le za kratek čas. Dné 4. julija — bilo je to v sredo opoludne — se je raznesla po vasi novica, da so bili prejšnega dné naši pri Kraljevem Gradcu premagani, da so Prusaki dobili zmago ter drvé že

na Olomuc. Kakor blisk se je širila ta novica od hiše do hiše ter narejala povsod največji strah.

Naši so se hrabro borili, branili se kakor levi, toda bili so izdani; sam Benedek, ki se je še v Olomucu bahal, da ne spusti Prusakov niti na Češko, nas je bajé prodal; bil pa je tudi že poklicañ od vojske on in drugi vojskovodje, ki so se dali od Prusov podkupiti. Na izdajski način so bili Prusom odkriti tajni načrti in naša vojska peljana kakor v mesnico...

Kakor huda ura,* ki vse ugonoblja, vse odnaša in uničuje, kar doseže, so se razprašila po nesrečni bitki pri Kraljevem Gradcu pruska krdela, puščaje za seboj spomin, vreden imena Vandalov, ter planila na Moravsko, da bi tu nadaljevala svoje »kulturno« poslanstvo. Pogajali so se za premirje, toda Prusaki za to niso marali — bili so zmagovalci, ki so ošabno hoteli gospodariti v deželi. Nalagali so davke, nezaslišano visoke, napadali vasí in mesta ter vse, kar jim je prišlo pod roke; česar pa niso mogli vzeti seboj, so pokvarili. Poslednji groš in poslednji grižljaj so jim morali prebivalci oddati, a pri tem so jih še na vse načine trpinčili; dà, še cerkvenemu premoženju niso prizanesli.

* *Bura.*

Takó so pripovedovali ljudje, ki so bežali pred sovražnikom, kateri se je ošabno ponašal že takrat s svojo izobraženostjo nad slovanskimi plemeni, hoteč ohraniti pred nasiljem vsaj življenje, ko imetja niso mogli. To pripovedovanje so potrjevali gospodarji, ki so se vračali v vas od priprege, na kateri so prišli ob vozove in živino ter si rešili zgolj življenje. Toda še bolje nego ti so potrdili to Prusi sami, ko so prihruli iznenadoma v okolico ter kmalu začeli gospodariti po svoji vojaški šegi. Ljudje so bežali in skrivali se v bližnjem gozdu; mnogi so na vso sapo zbežali v gore, goneči pred seboj živino in odnašajoči, kar se je dalo v naglici pobrati. Kogar je dosegel sovražnik na poti, ga je pognal nasilno nazaj v vas. Gospodinje, ki so ostale, so bile primorane nositi skupaj, kar so imele: maslo, jajca, pecivo, kruh, mleko, slanino, zabelo — in Prusaki so pojedali vse po vrsti, da so se gospodinje čudile, kakó dober želodec imajo...

K Zalešakom je prišel častnik ter zaukazal gospodinji, naj mu pripravi knežji obed. Gospodar se je vprl tej neopravičeni zahtevi, češ, da njegova žena ne bo delala gostije za tuje ljudi,

da ne reče za sovražnike, kar je še hujše.

Ni dogovoril. Častnik izvleče sabljo ter plane na drznega gospodarja. Ta pa z močno rokó pridrži namerjen udarec ter iztrga častniku sabljo iz rok... V tem trenutku planejo v vežo pruski vojaki in jamejo preganjati gospodarja. Da bi se pred premočjo ubranil, zbeží v farovž, stoječ tesno poleg njegove hiše, domišljaje si, da ga besni sovražnik tù ne bo preganjal. Toda motil se je. Ni še povedal vsega častitemu župniku, že je zaropotal nekdo nasilno po vratih in ob enem odzval se glas, da če vrat zlepa ne odpró, pa jih zdrobé s puškinimi kopiti. Častiti župnik skrije gospodarja v tajno skrivališče, hoteč ga ohraniti pred sovražnikovo zlobo. Prusaki so ga iskali, pregledali vsak kotiček v farovžu, grozili — toda niso ga našli. Razkačeni gredo v klet, kjer so zagledali pri iskanju nekoliko sodov in zalivali tukaj svojo jezo z vinom, kojega niso ščedili, saj je bilo zastonj. »Konečno — ta kmečki pes nam ne uteče« so si mislili ter ga čvrsto vlekli. »Saj ostanemo tukaj več časa, on med tem zleze iz svojega skrivališča, in potem — Bog mu bodi milostljiv! Nobeno prizanašanje, nobena olajšava — poginiti mora on in vsi...«

Pri Zalešakih je bilo žalostneje nego kedaj poprej. O Jožefu že toliko časa ni bilo najmanjše novice; a sedaj so jim še gospodarja zapodili, v hišo pa postavili za pokoro tri vojake, ki so zaukazovali vsaki hip nekaj drugega, s čemur jim gospodinja pri najboljši volji postreči ni mogla. Hčerki je dala k Zabranskim — tam jih čuva moška roka, tam so varnejše pred sovražnikom, pripravnim na vse.

Bilo je v nedeljo po popoldanski službi božji. Gospodinja je bila sama domá — klečaal in plakala je ter dvigala sklenjene roké k svetemu razpelu. Vročé je prosila Bogá, naj jej priteče na pomoč, ker sicer ji zmanjka moči, da bi prenesla to težko breme, ki se je navalilo na njena slaba bedra. »Gospod vsemogočni Bog! Poglej z višave na revno svojo služabnico ter odvrni od mene kelih bridkosti; toda ne moja, marveč tvoja volja naj se zgodí!...«

Vrata se odpró in v sobo stopí bobnar Jurij. Gospodinja je bila takó zatopljena v svojo žalost, da ga ni slišala.

»Teta... teta Zalešačka... prinašam vam veselo novico.«

Še le sedaj se ozre... Urno si otare solzé z lica ter sili v Jurija, naj ji pove, kar vé važnega.

»Bil sem danes v Brodu...«

»Ali si čul kaj o Jožefu? Mar pri-
našaš pismo? ... Govôri, ali je zdrav ...
ali morda ... Moj Bog ...«

»Ne jokajte, teta, Jožef je še živ ...
Toda počakajte, da vam morem pove-
dati, kakó se je odlikoval. Gotovo dobí
lep dar za to. Stalo je to tiskano že v
vseh časopisih, tudi v Brodu sem povsod
čul pripovedovati, kakó hrabri fantje
so ti Slovaki. Veste, teta, mi vsi smo
bili hrabri, toda tega vendar nihče ni
storil, kar je storil Jožef... Takrat,
ko je bila strašna bitka pri Gradcu,
so zapodili Prusaki jeden celi polk v
ribnik ter tam skoro vse postreljali. Jožef
je bil med njimi...«

»Bog, med ustreljenimi...?«

»Dajte si dopovedati, teta. Jožef
je bil tudi v nevarnosti, da ga doseže so-
vražnikova kroglja. Toda kaj je napra-
vil? Ko je videl, da je slabo, je odlomil
konec droga, izdrl nekoliko žebeljev ter
izvlekel z droga prapor, kojega je no-
sil; prapor si je ovil okrog života ter
se skrnil v visoko trsičje. Vso noč je
prebil v vodi — lahko si mislite, kakó
je reveža zeblo. Ko že po sovražniku
ni bilo sledu, je stopil na suho; bil pa

je takó utrujen, da je komaj prestopil nekoliko korakov ter padel na tla. Prusaki so pobirali orožje in mrtvece; naši so Jožefa, zbudili ga ter zajeli. Naložili so ga na voz z drugimi vjetniki ter peljali — Bog vé kam preko meje. Jožefu je bilo čudno pri srcu, ko je pomislil, da mu lahko vzamejo prapor, ki ga je otel. Premišljeval je, kakó bi mogel zbežati — in posrečilo se mu je to s pomočjo soujetnika tovariša. Ko so prenočevali, so straže slabo čuvale; Jožef je zlezal potihoma v rov, tovariš ga je pokrtil s senom, in Prusaki, ničesar ne opazivši, so se odpeljali rano naprej. Precej ko so odšli, je vstal tudi Jožef ter blodil po gorah in gozdih, dokler ni utrujen došel v neko vas, kjer so mu dali jesti. Tu pa je izvedel, da gospodarijo po okolici Prusaki. Da bi se jih lažje izognil, so mu dali kmečko obleko in koso na ramo in takó je prošel Jožef polovico češke dežele ter došel v Prago, kjer je prapor oddal. Tam so vsi strmeli, ko je pripovedoval svoje dogodke, in sedaj ga po vseh časopisih hvalijo, iz katerih odslej izve ves svet, kaki hrabri junaki so Slovaki... Takega sina bi si, mati, želel...«

»Bog te blagoslovi za to novico, Jurij; ko bo enkrat vojne konec, hočem

skrbeti, da ti poplačam tvoj trud... Ali pa veš, kje je sedaj?»

»Kdo vé, teta, kakó jim služi tam v Pragi za parado! Znajte, prapor ohraniti, to ni kaka malenkost, in jaz to vém, ker sem bil na vojni. Videli boste, da vam napravijo iz Jožefa velikega gospoda.«

»Ah, kaj, gospoda. Za to gospostvo se jim ne vdinjamoniti on, niti mi; ko bi bilo že enkrat vojne konec in on zopet domá... Gospodar, revež, se skriva kakor zločinec; ne sme priti na beli dan, da ga Prusaki ne razsekajo, a oni se tukaj šopirijo, kakor bi imeli na veke biti tukaj. To veš, Jurij, da je danes opoldne jeden umrl? Razpočil se je kakor žaba vsled preobilno povžite maščobe. Bodo vsaj drugi za to nekoliko zmernejši...«

Vojak se je vrnil domú pijan, da je komaj stal na nogah, in tú je s kletvijo ukazoval, naj mu gospodinja pripravi večerjo...

* * *

Častnik je dal ukaz, naj mrtvemu vojaku pripravijo pogreb, kakoršen se spodobi kraljevemu pruskemu vitezu. Ukazal je zvoniti mu z vsemi zvonovi;

na pogreb pojde duhovnik in vsi učitelji s cerkovnikom, ministranti in pevci; dekleta naj ovenčajo z venci rakev ter ga pospremijo k večnemu počitku.

Na vrtu pri Zabranskih so strigla dekleta bršljan, vrtnice in druge cvetice za venec na krsto — sovražniku. Toda zares, rade bi jih strigle ter spletale vsaki dan pogrebne vence, ko bi le Bog pozval pred se vse te trinoge telesa in duše, a pred vsem tega hudomušnega častnika... Pregrešne misli! toda — kakó se jih ubraniti, ko vidite pred seboj vso to nezgodo, vso revščino, katero so navalili na bédno pokrajino brezobzirni zmagovalci.

V dekličja srca se je zakoreninila strastna zloba proti njim; iz očij jim je sršel blisk, oglašajoč maščevanje... Urno so strigle cvetice ter nastrigle jih polne koše; spletejo težke vence, da bodo takó tlačili sovražnika, kakor tlači ta krvava zmaga naše vojake...

Marica se je žalostno ozirala po nastriženem bršljanu, in srcé ji je stisnila neizmerna žalost. Na bršljanu je bilo še videti sled predpoldanskega dežja; kapljice rose so se lesketale na temnozelenih peresih, kakor drage solzé v dekličjem očesu, katera zamán tuguje po oddaljenem ljubčku. Ona jedina ni

mislila na maščevanje, s katerim so se napolnila srca ostalih deklic; toda druge misli, drugi občutki so vznemirjali njeno dušo, izvablajoči globoke vzdihljaje iz stisnjenih prsij.

»Bršljan in vrtnice za sovražnikov venec«, — so šepetale njene ustnice. »Tukaj, v tujini, v daljnem kraju, ločen od vseh, bo pokopan in nad njegovim grobom ne zaplače niti oče, niti skrbi polna mati; niti sestra, niti ljubljena deklica, ki nemara žaluje za njim... Pa bo imel vsaj slaven pogreb, in če pridejo kedaj njegovi dragi k temu grobu, razveselé se, da počiva v blagoslovljeni zemlji. In Jožef?... Nemara je bil pokopan s prijateljem in sovražnikom vred v globok rov, nihče za njim ni pretil solzé, nihče mu ni ozaljšal groba s kako cvetico...«

Dekleta zamišljena otidejo, niti ne zapazivši, da Marica ne gre ž njimi. Kakó bi bilo to tudi mogoče, ko pa roji vsaki po glavi vse polno lastnih skrbi?

»Kje je padel in kje je pokopan? Nekje na širokem polju — predno kdo poizve za mesto, zraste na njegovem grobu zelena trava, zacvetó sedmopalčniki; pride dete, pa si jih natrga, splete venček ter si ozaljša kodrasto glavico... jaz pa ne dobim niti cvetice

za spomin, da bi jo porosila z vročimi solzami...«

Od soseda skoči čez plot šibki pruski vojak, približa se kolikor mogoče potihoma ter zoprno se smehljaje objame nepričakovano Marico... Kakor levica, kateri pretí nesreča, zbere ta svoje moči ter vrže vsiljenca na tla, da so mu kar kosti zaškripale. Surova kletev jo je spremljala, ko je hitela tresoča se kakor mrzlična v izbo, kjer so dekleta že začela spletati dolgi bršljanov venec. Prijela ga je ter ga raztrgala, ne znajoča sama, kaj počenja, in tovarišice so jo začudeno gledale. Mati je priskočila k njej; ko jo pa pogleda v obraz, se močno prestraši, zagledavši na njem nenavadno rudečico, za katero se je prikazala mrliška bledica, kakor tudi čudnega, vročinskega bleska njenih očij.

Poskušala jo je pomiriti, kolikor je znala...

III.

Bilo je v začetku septembra. Zvonovi pri svetem Jakobu so zazvonili z radostnim donenjem — nekaj nenavadnega v teh žalostnih časih, polnih skrbij

in strahú. Poslednji čas so zvonili pogosteje nego navadno, toda kaj pogostoma, ali skoro zmiraj je njih otožen bronast glas razdiral srcé, ker je vedno naznanjal, da je podrla nekoga huda bolezen v krilo matere zemlje... Zvonili so dolgo, dolgo, kakor bi z bronastimi usti hoteli naznaniti celemu svetu in obnebu novico, ki je pretresla v trenutku veselja srca vseh; kakor bi njihov glas hotel preleteti skalovje in livade, planine in doline, razglašaje zaželjeni mir!... »Mir, mir!« — se je glasilo od vseh strani, in srcé v prsih je utripalo prostejše, pljuča so se oddihavala svobodnejše... Razglašen je mir in vojna končana. Prusaki odhajajo; po njih ni ostalo nič drugega, nego neblagi spomin, nego ta strašna kuga, ki pa tudi kmalu odpotuje za njimi. Nastane mir, sinovi in očetje se vrnejo k svojim dragim, namesto za meč primejo za plug, da še o pravem času zorjejo zemljo, po-teptano s kopiti sovražnikovih konj...

Céla krdela ljudstva so hitela dajat na stopnicah oltarja hvalo Gospodu za zaželjeni mir ter prosit svoji deželi prospeha in blagoslova...

Dnevi so postali veselejši.

Solnce se je nagibalo k zatonu in za njim je hitel nepolni mesec, kakor

bi se bal, muditi se sam v pokrajini, v kateri razgraja strašna kuga. Poslednji njegovi žarki so padali čez skodlato streho na dolgo protje starih vrb in le nekateri njih odlomki so prodirali skozi okno med vejami muškata in rožmarina v sobo ter padali na čisto posteljo, na glavo bolne Marice, družoč se tû v zlati venec. Od onega usodnega poldneva je le hirala in venela. Lice ji je shujšalo in obledelo, ustnice zmodrele, oči se zakalile z meglo... Toda teló se je kazalo kakor železno, katero pretrpí najhujše navale bolezni; bilo je iz kovi, kakor njena volja; živeti hoče vsaj dotlej, da pride on, da bi mu mogla potožiti, kaj je pretrpela ona, njegov oče in vsi, da bi mu mogla vsaj še enkrat reči, kakó ga ima rada — do smrti...

Ljudjé so se čudili, da je prestala že tako dolgo, hudo bolezen; dasiravno je le nežnega telesa, vendar vstrajno kljubuje smrti, katera žanje tu bogato žetev, podirajoča krepke, močne možake, kakor drvar poseka trs, gugajoč se od vetra. Ko je zazvonil mrliški zvonec, so rekli ljudje: »Po njej je; ubožica je že dotrpela; kdo vé, če v jedni uri ne pojdemo tudi mi za njo....« Nekateri niso učkali niti te ure, toda Marici je

prizanesla kuga, dà, jelo se ji je celó obračati na boljje...

Zalešakova Anica se ni hotela niti ganiti od njene bolniške postelje. Delala je to na ljubo Jožefu; hotela mu je ohraniti Marico, ker je dobro vedela, kakó se imata rada. Prigovarjali in prigovarjali so ji, naj se vendar varuje, da si sama ne nakoplje bolezní, kar bi v tem hudem času ne bilo nič čudnega — toda ni se dala prestrašiti in oskrbovala je bolnico kakor ljubljeno sestro. Niti lastna njena mati ni imela te vstrajnosti in moči, kakoršno je kazala Anica; ko je prva od prevelikega truda zadremala, je bedela druga kakor angelj varuh ter skrbno sledila za vsakim migljajem bolnice. Ko se je pa jelo Marici povračati zdravje, ko je že spoznala, kdo je pri njej, jo je vprašala, ali je Jožef že domá in če res kmalu pride, na kar jo je Anica tolažila s takó nežnimi besedami, da bi tega ne premogel nihče drugi...

»Poglej, Anica, kakó solnce ne gre rado za goré, kakor človek, ki se ima posloviti od svetá. Neprestano pošilja svoje zlate žarke, celó takrat, ko je že za gorami... Vse se razjoka za njim, vsako drevó, vsaki grm, vsaka biljka,

vse toči za njim solzé... Ko pa je nekdo ranjen v boju in se obupno brani smrti, takrat nihče zanj ne prelije solze, niti tovariš, katerega zadene trenutek pozneje ista usoda, niti oni vojaki, kateri pobirajo pohabljene in pobite ter jih odnašajo na stran v dolgo vrsto..... Ko popolnoma ugasne njegovo življenje, ko že zazelení trava na njegovem grobu, takrat še le dojde poročilo o njegovi smrti njegovim dragim, in oni, ki so ga imeli radi, se zjokajo za njim...«

Njen glas je bil slab, poln bolesti, poln čudnih očitanj...

»Jožef pride, pravila si mi, da je živ in zdrav in da se je odlikoval... Pride, pride, toda če le ne bo prepozno...?« in glas bolnice je umiral ter se tresel strahú, da se je Anica kar prestrašila.

»Pride kmalu, niti se tega ne nadejaš; saj je bajè cesar že dovolil, da se vojska razpusti. Nekoliko dnij še, pa boš zopet zdrava, pa se boš radovala z nami, ko mu pojdemo naproti...

Vrtnice za skednjem so zopet zacvetele, klinčki so pognali popke in se razcvetajo novi, sveži, krasni. Spleteva krasno kitico, in ti jo podaš Jožefu v pozdrav.«

»Anica, zapoj mi ono pesem — saj veš, katero je on takó rad popeval. Nekako čudno, tesno mi je, ko jo slišim, kakor bi osvežujoče rosne kapljice padale na mojo dušo. Zapoj jo, jaz ti bom pomagala...«

Anica je zapela z mehkim, nežnim glasom :

»Sveti mi mesec jasno, ne zahajaj še,
Ko k meni moj ljubi z daljne poti gre.

Z daljne poti med dolinami gre,
Le sam Bog vé to, kaj med nama je.

Med nama je ljubezen najzvestejša,
Ki trajala bo do smrti...«

Marica je pomagala peti z glasom vedno slabejšim, da je naposled šepetaje še izgovarjala nekatere besede ter zaspala. Spanje je bilo lahko — kar je bilo dobro znamenje.

Vrata se odpró in v sobo stopi — Jožef. Pustili so ga iz vojske, torej je urno hitel domú, šel mimo skednja, da bi ga nihče ne zadrževal z dolgimi vprašanji. Vstopil je v sobo takó nepričakovano, da se ga je Anica kar vstrašila ter se ni mogla spametovati, ali je to on ali le njegov duh... Ko se je zavedla, je planila z dušljivim krikom na bratove prsi.

Jožef se ozira po sobi in Anica, položivši prst na usta, ga pelje k postelji, na kateri je sladko spala Marica, res še zelo bleda, toda z blaženim nasmehom, ki se je igral na njenem licu kakor nežni vetrič na sveži setvi...

Ta nasmeh je tudi pozneje zaljšal njeno lice, ko jo je vodil Jožef k oltarju...

*Sjaj mjesecé bajno, ne zaloni sneha,
Ker puha oblačja još mi dosti sreča.*

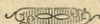

*S šaljiné se vraća, travni cvet na dole,
Sam dan meni mladost sa ljubavju pride
S ljubavju svetom, s ljubavju milom
Dok se ne nadjemo pod zemlje kralom*

Za tuje grehe.

V zbirki „Iz mažarskega raja“

ČEŠKI SPISAL JAN JANČA.

Poslovenil Podravski.

I.

Karol Jirovec je bil mlad, nenavadno nadarjen umetnik, slikar. Domočina je le malo vedela o njem, dasi so njegove slike, zlasti iz življenja starih Slovanov, vzbujale že več let veliko pozornost veščakov na pariških umetniških razstavah. Posebni način, po katerem je pri sedanjem pokolenju še le po smrti postal slaven naš nesrečni slikar Manes, in s katerim proizvaja svoje slike naš Aleš, je dodajal Jirovečevim delom neki značaj, ki se je močno razlikoval od vseh šol, ki so bile zastopane na razstavah. Njegova dela je spremljal nekak poseben čar, kakor najkrasnejše zložena pesem; na vsaki sliki je bil videti košček slovanskega življenja in košček umetnikovega srca, ki je živel in čutil s svojim narodom, dasi je bil oddaljen od njega. »To je več nego talent«, so govorili o njem;

»on je genij, ki napravi pot novi smeri, ki gotovo osnuje novo šolo, v kateri se bo zrcalila duša naroda, katerega tako močno ljubi. Pričakuje ga leskeča bodočnost...«

Leto 1891. je pregnalo Jirovca iz skromne umeteljniške delavnice, katero si je bil po mnogem naporu osnoval v visoki hiši v jedni izmed najobljudenejših pariških ulic. Hitel je tja, kamor so bile obrnjene oči vsega izobraženega sveta — na pražko razstavo. Svojih izdelkov sicer ni poslal tjekaj; hotel pa se je prepričati na svoje oči, kakó raste in se razcvita češka umetnost. Ves navdušen je prebil tu nekaj dnij, sešel se s prijateljem Blahom, zemljemercem, rojenem na moravsko-slovaški zemlji. Sešla sta se, rojak z rojakom, pripovedovala si svoje skrbi ter se ločila čez nekoliko dnij. Karol Jirovec je hitel v svoj rojstni kraj, v svojo rojstno vas pod Karpate. Pot ga je peljala mimo prijateljeve domačije; zato je bil vzel seboj od njega pismo na njegovo mater, ki je bila vdova, ter šel tjekaj, kjer diha zemlja mičnosti in razkošja.

Bilo je krasnega večera meseca julija. Karol Jirovec je šel sam skozi gozd. Solnčni žarki so se svetili skozi borovje kakor zlate niti drage tkanine.

Vonjava igličevja se je razprostirala naokrog kakor prijetni duh balzama. Tù pa tam je skočil iz grmovja plahi zajec ter bežal dalje v gozd; ptiči so skakali z drevesa na drevo, brezskrbno prepevali, pa zopet preskočili na drugo drevo in gugali se na vejicah. Med vejami je šumel vetrič, kakor bi popeval tajno pesem, katere ne pojmi človek s hladnim razumom, pa s svojim čarom napoji vso njegovo dušo. Duša njegova vriska s ptičicami in s to malo žuželko, katero lahko vsaki čas potepta človeška noga. ne da bi on vedel, da je pokončal njeno življenje. Človek gre, zataplja se v misli, veseli v srcu, ne vedé zakaj, pa zopet bi se razjokal — od same radosti. Dete je, ne vé, kaj hoče tukaj, tako dobro mu je na svetu, ki je tako krasen navzlic mnogim bridkostim; dete je, hoče živeti, prsi se mu širijo, srkaje v se s polnimi duški omamljočo vonjavo; pa premišljuje, ali živí danes za to, da bi jutri naredil prostor drugemu, ali za to, da bi pomagal svojemu sobratu, posameznik celemu človeštvu. Zdi se mu, da je takó majhen, a vendar zopet takó velik, takó močan, enak skoro samemu Bogú.

Táke misli so blodile po Jirovčevi glavi, ko je zrl okrog sebe bujno ze-

lenjavo, pretkano s tisočerimi in tisočericimi cveticami. V njegovi duši se je odzval nekak močan, neznan glas: Človek, če te stiskajo skrbí, pridi v gozd, poglej na veličanstvo in vzvišenost, ki jo je vstvarila močna roka božja; poglej na radost, s kakoršno tukaj vse žíví; razjokaj se v prosti prirodi, zaukaj v pesmi in olajša se ti tvoje stisneno srcé. Tú pozabiš na bolečino, pozabiš na skrbí in revščino, tu zajmeš moč k daljšemu življenju, katero je vendar-le krasno, dasi ga časih grení pelin skrbij in gorja.

Takó je mislil Jirovec, dospevši ravnokar iz gozda. Tú je rastlo ponekje še nizko, mlado grmičje, pred njim pa so se razgrinjali bogati vinogradi in pod njimi velika vas, obkoljena od treh strani z gozdom obraslimi griči, kakor kako ptičje gnezdo sredi drevesnih vej. Bila je to kaj mična vas, s cerkvijo v sredi, a poleg nje farovž in prostorna šola. Vrtovi se stiskajo k čednim hišicam, pokritim večinoma s škodljami, ki stojé v dveh vrstah, za katerimi se vrsté hlevi in skednji sredi razkošnih sadnih vrtov.

Zagleda se zamišljen v daljavo, in iz prsij se mu izviije vzdihljaj: Vso krasoto povelečevanega zapada sme človek brez skrbí žrtovati za jedini pogled na

to razkošno slovaško vasico, v kateri živí v neskáljeni sreči odkritosrčen in dober narod, s takó krasno dušo, kakoršno je njegovo domovje. Kakó se protiviti blodnji in sanjarenju, ki se človeku vrine v glavo? Stal bi tù do noči, do temne noči, ko se zažarijo okna od iskrečih lučij; hotel bi čitati iz teh čudnih očij zgodovino vsake hišice in njenih prebivalcev, zgodovino vasí, dežele...«

Solnce je že zahajalo za goré, ko je vhal v vas. Srečal je nekoliko moških in žensk v mičnem, prižastem slovaškem kroju; moški so nesli kose, ženske pa srpe. Vračali so se od žetve k večerji. Po vasi so se razlegali glasovi godbe. Kaj posebna godba je to! V njej je spojeno ukanje in vriskanje s tugo; človek bi zavriskal ž njo iz polnega grla. Vsak glas vliva v žile novo kri, vsak glas prešine vse žile. To je prava naša godba; ta se glasí popolnoma po domače, drugače nego te trombe in bobni; ona razveselí, razgreje, izvabi iz duše milijone najrazličnejših občutkov. Ne gromi, ne razburja — toda človek bi le najrajše prepeval ž njo, da bi si izpel srcé iz telesa.

Že se je obsulo nebo z zvezdami, ko je dospel k svojim znancem, katerim

je nesel sinovo pismo iz Prage. Teta Blahova se je čudila nepričakovanemu gostu, pozdravila ga s priprostim besedami in odkritim srcem ter ga povabila v sobo.

Prišla je ravnokar s polja ter imela s pospravljanjem dela polne roké.

»Nisem vas pričakovala«, se je izgovarjala ter, urno prečitavši pismo, položila pred Jirovca na mizo hleb tečnega kruha in pladnik surovega masla.

»Poslužite se«, je dejala ter šla po svojih opravkih. »Kadar hiša nima gospodarja, mora gospodinja oskrbeti vse. Osemnajstletni Jožek je gotovo že zdirjal h godcem.«

Jirovec je sedel čez dolgo časa zopet v slovaški izbi, sicer v tuji, toda enako prijazni, kakor je bila ta, v kateri se je rodil. Saj ji je povsem podobna. Stene so lepo pobeljene z rudečežoltimi robi; strop lesen, čisto umit, za stropom nekoliko velikih knjig v stari vezavi — nemara nekaka starosvetna pesmarica, sveto pismo nove zaveze in druge knjige, katere radi kupujejo za muzeje, ki pa često trohnijo brez koristi po naših kočah. V levem kotu pri vhodu stoji velika, zelena, glinasta peč, v kateri se po zimi kuha in peče; pred njo dolga bela skrinja za obleko, (»žigla«

imenovana, pri steni naprej od peči stoji postelj, žolto pobarvana, toda visoko postлана s pernicami, nad njo drog s kožuhi in srajcami. V desnem kôtu od vrat stoji druga postelj, v zadnjem kôtu na desno pa krepka hruškova miza, okrog nje ob steni pa široka klop. Na tej strani so okna polna rožmarina, devičnika in muškata. Rožmarin raste gotovo Juriju za kitico; kadar pride z vojne, bodo praznovali svatbo. Ljubica ga že težko pričakuje... Na zadnji steni visi pri stropu dolga vrsta svetih slik. Dete Jezus s kodrasto glavico se ozira po sobi kakor nekako radovedno otroče. Slike visé tesno druga poleg druge v pozlačenih, izrezljanih okvirjih, a nad njimi visé pri stropu golobice, umetno iz lesa izrezane ter krasno pobarvana velikonočna jajca, kakoršnih je moči najti le na našem Slovaškem.

Jirovčeve oči se vpró v barvasto škrinjó...

»Sedaj sem zopet tukaj; pustila sem vas takó dolgo samega« — s temi besedami vzdrami teta Blahova Jirovca iz zamišljenosti.

»Kaj ne, teta, pri vas ni hudobnih ljudij?«

»Čemu to čudno vprašanje?«

»V takó krasnem kraju ne morejo se roditi hudobni ljudje.«

»Ne rodijo se, toda prihajajo od drugod ter kazé domačine.«

»Koga mislite?«

»Žide. Koliko že so provzročili ti pri nas hudega, se ne dá dopovedati. Na primer ta Kohn. Pobiral je po vaseh cunje in kosti, potem odprl pri nas krčmo, dajal žganjico na upanje, s kraja malo, potem več in več, dokler se ni polastil pijančevega imetja. Sosed Napornik je že zapil svojo kmetijo, in Janoševa pride kmalu na boben... Toda, ker sem že omenila Janoša, vedite: jutri pojdemo na svatbo. Njegova Zuzka se omoži.«

»Zuzka?« se čudi Jirovec. Ko je bil zadnjič tukaj, pred petimi leti, je bila še otrok. Poljubovala ga je, skočivši na klop, ter prosila takó dolgo za novce, da ga je dobila. Bila je najstletno dekle, zala in gibčna, da jo je bilo veselje gledati. Novcev ni zapravljala, marveč si jih hranila. »Teta jih za-me spravlja, in ko bom velika«, — je dejala, — »kupim si za nje hišo, takó veliko, kakoršno ima naš župnik...« A, sedaj se namerava ta Zuzička omožiti. Jirovcu to nikakor ni hotelo v glavo, kajti po doraščajočih otrocih človek

spozna, da se stara. In spoznanje, da se bližamo grobu, nikakor ni tolažilno...

»Ne čudite se temu. Pri nas se može dekleta sedaj že v šestnajstem letu, komaj da zapusté šolski prag. To je moči opaziti že na teh mladih ženah. Do dvajsetih let imajo že po dvoje, troje otrok, v tridesetih letih pa so že prave petdesetletne starke. Zuzki se ni čuditi. Teta, pri kateri je bivala od mladih nog, ji je pred letom umrla, in Zuzka se je preselila k starišem. Pa se je tudi dokaj najokala to leto. Na nered ni bila privajena, roditelja pa sta ji jemala po vrsti boljšo obleko, jo prodala in zapila. Zato ji pripravijo domá samo zajutrek; gostovanje bo pa pri ženinu. Janez Plot je njen ženin.«

»Kaj pa brat Martin? Ali se ni potegnil za Zuzko? Saj jo je imel takó rad.«

»Martin? Oženil se je nekje zunaj Moravske — nihče ni čul ničesar o njegovi svatbi. Služil je pri židu ter vzel njegovo hčer. Mislím, da je popolnoma taka kakor on, drugače bi ga ne bila vzela. Slabo so ga odgojili — meni bi bolesti počilo srcé, ko bi imela takega sina. Ko se napije, pa vsaki hip opraska koga z nožem, za kar je skoro zmiraj zaprt.«

»Ali pride na Zuzkino svatbo?«

»Ne vem. Janoševi mu niso pisali. Toda večkrat pride sem nepričakovano. Božja volja bi bila, ko bi danes prišel.«

Potem sta se pomenkovala še o sinu vojaku, pa o tem, ali bo vojna, ali je ne bo, in nočni čuvaj je odtrobil že polnoč, ko so šli spat. Pri Janoševih je še vedno svirala godba in glasilo se petje mladine. Skozi okna pa je svetil v izbo blede mesec...

*

Solnce je veselo vshajalo izza gôr.
Zuzka je prišla k teti Blahovi, da bi ji spletla lase. Teta je znala plesti nemara najboljše v vasi. V svojem življenju je spletala lase že tolikim nevestam in družicam na svatbo in na pogreb, da bi vseh niti ne seštela. Bila je ponosna na svoj posel, in po pravici. Če se je dala splesti nevesta ali družica od kake druge ženske v vasi, pa je potem v krčmi pri kakem živejšem plesu nekoliko poskočila, takoj ji je padel venec s trakovi na tla. In nesrečnica je rada prišla k teti Blahovi ter jo srčno prosila, da je popravila nezgodo. Teta ji tega ni odrekla — bila je dobra, postrežljiva ženska. Pokojni mož jo je večkrat ozmerjal, da se vmešava v tuje posle, toda ona ni marala za to. V nekih

minutah je bila s popravo gotova in potem se je zopet vneto poprijela svojega dela.

Zuzka je stala že popolnoma opravljena, ko je stopil Jirovec v sobo. Z otroškim veseljem mu skoči naproti ter ga pozdravi: »Kakó me veselí, da ste danes prišli. Zares, saj pojdete na mojo svatbo — pojdete, ko bi imeli vas tje posiloma vleči.«

»Pojdem. Veseli me, da slišim zopet krasne svatovske pesmi. Reci, Zuzika, družicam, da bodo zvečer lepo pele, zlasti pri kolaču, sicer jih dam v časopis.«

Nasmeje se. V njenem smehu se je zrcalila ona razkošna detinstvenost, kakoršno je videl še pri najstletnem dekletu. Saj je še vedno dete, krasno dete pri razvitem svojem telesu, toda detinsko še na duši. Človek bi jo kar pomiloval. Komaj je jela nekoliko uživati veselje, da še niti prav ne vé, kaj je življenje device, že ima postati žena in mati.

»Žalostni ste, kaj vam je?«

»Žalosten, Zuzka? To se ti le takó zdi... Zares, srečna si, dobiš dobrega možá. Rad te ima, dobro se ti bo godilo, bolje nego domá.«

»A takó, pridite na zajutrek. Naj ne bo treba hoditi večkrat po vas. Saj

veste, kakó je, — tekanja bo več nego je treba. Vsak se da prositi dvakrat, trikrat in še večkrat, predno pride.«

»Prosim se ne dam. Gotovo pridem. Ali pa dobim tudi kitico za klobuk?«

»Dobite, kolikor jih boste hoteli.«

Odšla je vesela in srečna...

Bilo je pol osmih. Pri Janoševih je bilo živo. Gostov je bilo vse polno, fantje in dekleta so prepevali, da se je kar hiša tresla, in tudi godci niso lenušili. Svirali so, kar je kdo hotel ali jim zapel. Stari Janoš ga je že zarano spraznil od veselja nekoliko več, nego je bilo želeti, in radi tega se je radostno smejal. Bil je nenavadno slavnostno opravljen — saj je pošiljal prvega otroka od hiše. Tudi Janoševa je bila dobre volje. Za Zuzko se ni nikdar mnogo brigala, toda sedaj je vendar kazala, da je njena mati, plakala je neprestano, po stari navadi, kakor plakajo navadno matere, kadar možijo svoje hčerke.

Družice so delile kitice. Nekateri mladenič je dobil dve, tri in še več, nekateri pa je s težavo dobil komaj jedno — kakor je bil pri dekletih priljubljen. Zlasti »zaspancem« je vedno najhuje. Ko bi bili tudi bogati, pa če niso gibčni, jih dekleta vendar nimajo rada.

Odzvonilo je k maši. Fantje z ženinom otidejo na ulico, toda vrata nevestine hiše se zapró pred njimi in oni z ulice prosijo, naj jih spusté noter, v veži pa zopet za nevesto... Med gosti nastane nenavaden šum. »Martin, Martin je prišel«, se začujejo glasovi. »To bo božja volja«, so rekli ljudje, in na mnogih obrazih si čital skrb, kaj bo sedaj. Poznali so Martina, vedeli, da ne doprinese nič dobrega, zlasti, ker ga niso povabili na Zuzkino svatbo.

»Pridem, oče, na sestrino svatbo.«

Stari Janoš je stal kakor brez krvi. Bal se je sina, ki je stal tù med svati v umazani, zakrpani obleki.

»Slišite, oče? Pridem na Zuzkino svatbo. Dajte mi čedno obleko, da vam tù ne bom delal sramote.«

»Nihče te ni vabil.«

»Vém, za to pa sem tudi prišel; po ženo pa mi pošljite. Vi ste si mislili, da ne izvem za svatbo? Veste, kdo mi je povedal? Danes so mi to povedali sosedje v mestu, ko sem šel na delo.«

Martinove oči so se lesketale v čudnem blesku, ki razodeva, da se v prsih njega tají nekaj groznega, kar ni mogoče na dolgo dušiti, kar grozí izbruhniti vsaki hip. Na licu mu je igrala

vsaka žilica in barva se spreminjala vsaki trenutek.

»Martin, pojdi, jaz ti posodim obleko«, reče jeden gostov nežno.

»Nočem je od tebe, naj jo dá oče.«

»Ne morem ti je dati, Martin, ker je nimam.«

»Nimate !« zakričí Martin in bil bi planil na očeta, ko bi ga ne bili pridržali.

»Martin, ne jezi se !« S temi besedami pristopi k njemu teta Blahova, katera — kakor so dejali Janoševi — ima nanj večji vpliv nego vsi drugi. »Pojdi k nam, posodim ti Jurijevo obleko, ki itak plesni v škrinji zastonj. Jožef ima svoje obleke dovolj, on Jurjeve ne nosi. Po ženo pa ti pošljejo... Oče ti je pisal, toda pismo se je, mislim, zgubilo.«

»Zgubilo, teta, zgubilo. Ne verjemite nikomur, niso mi pisali... Teta«, — reče nežno in toliko, da mu solzé niso pritekale iz očíj — »teta, ko bi bili vi moja mati, bil bi drugačnejši. Vém, da sem hudoben, toda kaj jaz morem za to; stariši so me skazili in večkrat bil bi že skoro obupal nad svojo nesrečo.«

Vsi odidejo v cerkev k poroki. Otide tudi Jirovec, ki je dobil, kaj zalo kitico iz umetnih cvetic. Dala mu jo je hči mlinarja Nejedlega zala Zofija, ki

je radi posebnega prijateljstva šla Zuzki za družico. Ko Jirovec opazi Zofijo, spreleti njegovo srcé nekak poseben, doslej neznan čut, takó sladek in zopet takó bolesten, čut hrepenenja, da bi mogel to zalo dekle peljati k oltarju, kakor pelje danes Plot svojo Zuzko. In Zofija je bila takó razvnetá, ko mu je pripenjala kitico... Najrajše bi jo bil objel in poljubil...

Vsi otidejo v cerkev, le Martin otide s teto Blahovo po obleko.

»Žal mi je«, ji toži Martin boleстно, »da me vsaj Zuzka ni povabila. Imam jo takó rad njo edino iz vse naše rodbine. Ona je najboljša od nas vseh... Tudi jaz bi hotel biti tak, toda ne morem, ne morem, teta. Sam Bog vé, kaj se včasih godí z menoj. Kakor bi me hudoba obsedla, vse me žene k temu, delati ljudem krivico. Bil sem tak od mladosti, dobrih zgledov nisem videl — sedaj se že več ne poboljšam...«

Poslednje besede je izrekel Martin bolj za sebe. Teta je odšla in čez kratko prinesla obleko. On se obleče ter gre v cerkev za drugimi. Po njegovo ženo so poslali...

Janoševi so sahneli strahú. Martin je prišel nepričakovano, kakor hudi duh; krotí se sicer, toda dolgo to ne

bo trajalo. Poznali so ga. Domisli se nekaj, se napije in potem bo gorjé. Potem ga nihče več ne pomiri. Želeli so si, da bi bil raje umrl za ranami, katere mu je zadal v glavo enkrat njegov oče. Toda Martin je kmalu ozdravel, na rane pa vendar ni pozabil.

Bilo je oblačno, toda to je bilo ravno prijetno: vsaj solnce ni peklo takó občutljivo kakor poslednje dni. V vasi so tekali semtertje družica za družico, fantje s kiticami za klobuki in za njimi tudi oženjeni, ki so popustili delo na polju ter se pridružili svatom.

Pri Kohnu je svirala godba. Že od nekaj let so se vršile tukaj skoro vse svatbe; občinska gostilnica ni uživala te naklonjenosti, ker gostilničar ni bil takó uljuden ter ni hotel dolgo nalivevati na kredo. V občinski gostilnici je ostalo torej le malo zvestih privržencev, ki niso zaupali uljudnosti zarudelega žida in nasmehu njegove nič kaj zale Sare.

Janoševi so zahajali h Kohnu že od začetka in zató so praznovali tukaj tudi svojo svatbo. V mali, ne preveč čedni sobi je trajala svatba od jutra do obeda, a od obeda do večera. Plesali so, kakor bi šlo za življenje; plesalci in plesalke so bili razgreti, da jim je kar rudečica silila skozi lice. Toda nič

niso marali za to ; hladili so se s toplim, slabim pivom ter plesali dalje, kakor bi vsak imel na razpolago nekoliko življenj. In čudno, kakó vztrajni so ti ljudje ; le malo slučajev je, in v tej vasí se nemara nihče ne spominja, da bi bil kdo na ta način prišel ob življenje.

Dan se je nagibal k večeru. Bोजazen, katero so imeli gostje vsled Martinove navzočnosti, je bila doslej še neopravičena. Sedel je tiho v gostilnici med drugimi vaščani, pil in gledal z nekako notranjo zadovoljnostjo, kakó so se pulili za njegovo zalo ženo pri plesu. Pripeljali so mu jo kmalu po poldnevú in ž njo prazniško obleko, da bi na svatbi ne imel tuje na sebi.

Toda mirno dan vendar ni mogel miniti. Kohn je ravno prižigal svetilnico, Sara pa zalivala z vodo vrč z žganjico, kar se začuje krik : »Kaj ti tat, ti mi boš kradel denar ?« Ni še dobro izgovoril teh besed, že je vrgel Martin sosedu steklenico takó močno v glavo, da se je precej pocedil tok krvi.

»Martin, za Boga, kaj zopet delaš ?« je pritekla k njemu prestrašena žena.

»Hotel me je okrasti...«

»Ni mislil nič hudega, samo šalil se je« — se oglasí nekdo in Martin vprè na to stran svoj strastni pogled.

»Šalil!... Takošna šala...«

Ostale besede so se zgubile v hrupu, ki je nastal v gostilnici. Med tem ko so ranjenca, oblitega s krvjo, omivali zunaj z mrzlo vodo in kisom, je postajal hrup v gostilnici čedalje večji. Nastal je hud prepir, v katerem je Martinov glas prevpil vse druge. Hipoma pa dospe med razgrajalce župan, mlinar Nejedlý, da napravi red. Nihče ni vedel, kakó je prišel sèm, kdo ga je poklical, in malo komu je bilo za to kaj mar. Ko Martin zagleda župana Nejedlega, zarudi v obraz, iz očij mu jame sršati blisk, strastno sovraštvo k temu človeku, katerega je najhuje sovražil med vsemi, kar jih sploh hodi pod solncem. Bilo je blizu pred dvema letoma. Martin je bil še samec; prišel je na praznike iz službe domú in začel v gostilnici prepir in pretep s fanti. Na to je došel župan Nejedlý ter ž njih pomočjo zavlekel Martina v temnico in pretepel ga do krvi. Martin je ležal takrat štirinajst dnij; ko je zopet okreval, je bil odgnan na sodišče in obsojen. Sedaj, ko je zopet zagledal župana, mu je stopil ta dogodek zopet živo pred oči; ni se mogel premagati, pograbi klop, pri kateri je stal, odtrga ного ter jo vrže z vso močjo na to stran, kjer je stal župan. Ta se

umakne in noga je sfrčala skozi odprta vrata v vežo, kjer na srečo ni bilo nikogar. Ko je Martin videl, da je zgrešil župana, je poskočil še bolj razdražen, odrinil od sebe ženo, ki ga je zadrževala — toda predno je mogel priskočiti k županu, vržejo ga krepke roké na tla, na kar je bil odpeljan v občinsko ječo. Toda zmuznil se jim je ter zbežal. Jeli so ga loviti kakor divjo zver, toda niso ga vjeli...

II.

Mlin »pri Kalinu«, kakor so imenovali že od davna mlin na dolnjem koncu vasi, je bil najboljši v vsej okolici. Ko je bil prodan, je krožila po vasi govorica, da je bil mlinar Nejedlý pripravil poprejšnega lastnika na nič kaj pošten način ob mlin. Lotila sta se bajè skupaj raznih podjetij; dobiček je potegnil Nejedlý, na Novaka — takó se je imenoval poprejšnji lastnik — pa je prišla le zguba. Toda ko je nastala leto potem občinska volitev, so pozabili v vasi na to govorico kot na prazno obrekovanje, in Nejedlý, najpremožnejši mož v okolici, je bil voljen v starašinstvo in potem še za župana. Drugače tudi

po stari šegi ni moglo biti. Najboga-tejši je župan, ker kdor ima denar, ima bajè tudi razum.

Nejedlý je bil človek strog in brez-obziren, kakor doma v rodbini, takó tudi v občinskih poslih. Ko bi ne bil imel denarja, ne bi bil imel prijateljev, ker pa si je znal pridobiti denar, si je nabral tudi prijateljev. Od onega časa, ko je prišel v vas ter videl, koliko veljavo ima tú Kohn, koliko vaščanov drží v svojih krempljih, je rad zahajal v njegovo družbo. Takrat je vladala v občini židovska stranka, a krščanska je bila še preslaba, da bi mogla pri vo-litvah izpodmakniti sedeže stranki ži-dovski.

Rodbina: žena in jedina hči Zofija nista doživeli pri njem mnogo veselja, zato tudi ni bilo med njimi prave lju-bezni in pristrčnosti, katera nareja rod-bino srečno.

Žena je bila pravo nasprotje svo-jemu možú. Bila je previdna in ob-čutljiva; ona je tudi vodila vso odgojo svoje jedine hčerke. In lahko je bila tudi ponosna na svojo hčerko, katera je imela takó plemenito dušo, kakor je bila zala v obraz.

Zofija je bila mila, duhapolna in izobražena deklica. Te izobrazbe, s

kakoršno se je mogla ponašati, bi nihče v njej ne bil iskal pri razmerah, kakoršne navadno vladajo v rodbinah. Večini deklet, zlasti premožnejših, je dovolj, če si znajo splesti lase in oblačiti se po novi modi ter uzadovoljiti svojega snubača z brezčutnim brenkanjem na glasoviru.

Kar je najbolj zaljšalo Zofijo, je bila njena skromnost. Bila je hči bogatega mlinarja; od svojega šestnajstega leta je imela obilno snubačev iz najboljših in jako premožnih meščanskih rodbin — toda ona je ostala vedno praprosto dekle vaškega mlina, ki se ni sramovalo svojih družic iz kmečkih rodbin, kakor druge. Bila jim je prijateljica, svetovala in pomagala jim je, kadar je katera potrebovala njene pomoči.

»Zlato srcé ima«, so govorili o njej, in to zlato srcé je ostalo hladno na vse nagovarjanje malomestnih gospodičev, čijih jedina zasluga je, da imajo bogate očete. Oni s svojo praznoto se morejo sicer prikupiti ljudém, ki ne poznajo višjih teženj, toda grozno so zoperni vsakomur, kdor le količkaj čuti in misli. Oni so se pulili za Zofijino roko, katera je sovražila malomestni napuh in praznoto duha. Svojo roko bi bila

nemara rajše dala sinu najemnika, ki se zna pošteno preživiti, ki razume svoje delo pri gospodarstvu, nego tem gospodičem, ki poznajo k večjemu neprebavne šale, pa dobro jesti in piti, kar si z ničemur niso prislužili. Sploh so se ji zdeli podobni lenim trotom, katere preganjajo iz panjev delavne čebele.

Zofija je hrepenela po nečem višjem, nepoznanem: v svojem srcu je čutila nekako praznoto, koprnela po ljubezni, katera bi jo neizrekljivo osrečila, a te ljubezni ni našla in ni mogla najti pri teh, ki so se pulili za njeno naklonjenost. Mlada njena prijateljica, Zuzka, se je možila. Šla ji je za družico, in Zuzka ji je še pred zajutrekom pripovedovala o mladem možu, slikarju, ki je bil daleč, daleč, ki je poznal svet, ki ima obilno skušenj in je bajè tudi učen! Hrepenela je, srečati se ž njim, in ko se je srečala ter pripenjala mu kitico, se je tresla na vsem telesu, ne sluté zakaj. Nekaka slast se je vlila v njeno srcé, pa zopet bôl, in sama ni vedela, čemu se ji svet zdi danes krasnejši nego drugekrati, čemu bi se najrajše razjokala, ali rajše še umrla. In pa on je plesal ž njo, stisnil jo k svojemu srcu. Spoznala je, da se je vnela v njej ljubezen k doslej nepoznanemu tujemu

možú. Prestrašila se je svoje ljubezni in najrajše bi se mu bila izpulila iz naročja, a močí ji je manjkalo; nekaki čar jo je privezal k njemu, katerega — takó sovraži, da je prišel sèm, in katerega — ima vendar takó rada. Nemara bi ji srcé počilo, ko bi jo zapustil, ko bi je ne imel takó rad, kakor ona njega.

In on jo je imel rad. Ni vedela, kakó so se ji prikradle v oči solzé — saj je bila takó srečna, kakor še nikdar...

Med tem, ko se je pripetil pri Kohnu neprijeten dogodek z Martinom, je bil Karol v mlinu. Zofija ga je povabila, in on je šel tjekaj. Tú se mu ni bilo treba ravnati po velikomestnih stisnenih običajih, in zeló je bil tega vesel. Zofijina mati ga je spoštljivo pozdravila ter mu donášala, kar je mogla, da bi pogostila gosta. Kaj pa je potreboval Karol? Njemu je zadoščeval pogled v sanjave oči, ki so se mu takó globoko vtisnile v srcé. V njih je videl svoj raj, svoj blagor, vso svojo srečno bodočnost. Čudil se je sam, kakó se je dal očarati od vaškega dekleta, ko je ostalo njegovo srcé neobčutno za vse strele, ki so se sipale nanj iz očij krasnih Parižank. Te strele so se odbijale od njegovega srcá, tukaj pa, komaj je zagledal

to čudno dete vaškega zatišja, je bil precej globoko ranjen.

Ni mogel niti verjeti, da bi se mogla imeti rada pri prvem srečanju, a vendar — bila je to resnica, čista resnica, on ljubi njo in ona ljubi njega.

Bila sta srečna in takó zamišljena v to srečo, da jima niti na misel ni prišlo, skrbeti za bližnjo prihodnost. Mati je privoščila srečo svoji ljubljenci. Zofija ji sicer tajnosti svoje ni zaupala, toda kaj uide materinemu očesu? Dete skriva ljubezen v svojem srcu kot najsvetejšo tajnost, toda mati spozna na prvi pogled, da se je dogodila v njem sprememba, da to spremembo skrbno tají, a pri vsi svoji skrbi se vendar-le izda. Materino srcé je dobro; ono strepeta včasih za ljubljeno dete, toda bojí se, da bi ga mogli učiniti nesrečnega na zmiraj, ko bi mu zabranili ljubezen. Ljubezen si ne dá zapovedovati — to vé razumna mati in trpí rajše sama, negò bi učinila nesrečnega svojega otroka.

»Nemara ju ne bo oviral«, — se je tolažila gospá Nejedla pri spominu na to, kaj poreče mož, ko izve za Zofijino ljubezen. »Slikar je izobražen mož« — se je tolažila dalje — »in dasi

je samó slikar, saj bo zadoščevala Zofijina dota, da se primerno preživita, bodisi tudi v velikem mestu. Toda, kaj poreče mož?« — Osupnila je znovič, in srcé se ji je stiskalo. — »Slavohlepen je; nemara mu bo ugajalo, da si želí njegovo hčer takó izobražen človek, takó izkušen«, dejalo ji je nekaj. Toda kmalu se odzove tudi drugi glas: »Za denar bi prodal dušo. Ves je navezan na mamon...« Glava bi se ji bila skoro razletela, ko je pomislila, kake nasledke more imeti hčerina ljubezen. A vendar jo je opravičevala, vendar bala se le z jedno besedico dvomljivosti, vzdramiti njeno mlado dušo iz blaženega snù.

Sedeli so skupaj. Karol je pripovedoval, kaj vse je skusil v življenju, kakó je prišel v tuji svet in kakó je tam, v Parizu, po mnogih naporih obrnil ná-se pozornost veščakov. Od tega časa se mu je bolje godilo, in sedaj se nada najlepše prihodnosti. Našel je naklonjenih src; pod njih prijaznostjo se bo svobodnejše razvijal duh mladega umetnika, nego se je to godilo v času stiske.

Pripovedoval je dolgo, do poznega večera. Nihče se ni spomnil, da je že čas, da bi šla Zofija, družica, z ostalimi družicami k večerji prepevat pri kolaču.

Tudi Karol je pozabil, kakó se je še danes rano veselil na razkošne pesmi teh družic. Čutil je sedaj samo jedno hrepenenje: prebivati pri ljubljeni deklici. Bila je v slovaški opravi, s katero je zamenila za danes svojo mestno obleko, kot najzaljša slika. /

Bilo je ob devetih. Nejedlý je prišel domú mračen in neuljuden kakor navadno. Na Karola se skoro ni ozrl. Videl ga je že, slišal o njem, in zdelo se mu je, da revni slikar ni vreden toliko, da bi se ozrl nanj bogati mlinar in občinski župan.

»No, Zofija, danes boš razdajala milost, da ne greš k večerji?« je rekel zbadljivo. Toliko da je od sramote in bolečine niso polile solzé. Obledela je, vstala brez besede ter se pripravljala na odhod.

»Čuj, žena, v nedeljo dobimo gosta. Pride k nam sin tovarnarja Spurnega.«

Gospéj Nejedlý se je zdelo, kakor bi ji bodalo prebodlo srcé: slutila je, da Spurný pride radi Zofije.

»Odpravi se, odpravi, Zofija«, se obrne Nejedlý zopet k svoji hčeri. Zofija se je odpravljala, toda karkoli je prijela, vse ji je popadalo z rok. Bila je razburjena. A Karolu se je zdelo,

kakor bi besede »odpravi se« veljale njemu, kakor bi ga odganjali iz hiše, v kateri radi njegovega uboštva zanj ni bilo prostora... Odideta kakor omamljena.

»Nikakor mi ni všeč, žena, da se vlači Zofija ves dan s tem slikarjem... Gospá Nejedla ni odgovorila. — »Čuješ, to mi ni všeč, utegnilo bi ji škodovati. Gospod Spurný pride v nedeljo snubit...«

»Saj ga Zofija še ne pozna«, omeni očitaje gospá Nejedla.

»Kaj to meni mar? Tovarnarjev sin je, in Zofija ga vzame. To hočem jaz, in mir besedij!«

Gospa Nejedla je hotela nekaj omeniti, toda ustrašila se je moževega neuljudnega pogleda.

»Ti dovoliš Zofiji vse. Ali je bilo treba, da je šla danes Janoševi za družico?«

Nastane za trenutek mučno molčanje, katero pretrga zopet Nejedlý.

»Kupim od Janoša posestvo. Kohn noče več čakati na denar, a jaz tudi ne. Nekoliko še pridodam, in posestvo bo naše.«

»Čemu nam bo?« vpraša mirno gospá Nejedla. »Zofija kmeta ne vzame.«

«Zofija, vedno ta-le Zofija. Mari

se pojdem jaz past, ko se omoži tvoja Zofija ?«

Gospa Nejedla ni razumela tega vprašanja, ki ga je izrekel mož z zoprnim glasom. Ni razumela, toda tudi povpraševala ni, kaj misli mož s tem vprašanjem. Vedela je, da govori le radi tega, da bi jo mučil. Bila je že privajena podobnim vprašanjem, toda bilo ji je vendar žal, da mož takó ravna z njo, in veselilo jo je, da je mogla oditi iz sobe. Bilo ji je tukaj takó neprijetno, tesno ; svet se je vrtil okrog nje, da bi bila skoraj padla. Odšla je ; na stopnicah se je skoro spotaknila, ter v utici na vrtu, v samoti s solzami skušala, olajšati si srcé. Omahnila je na klop ter se vroče razjokala. Nad njo je pihljajl vetrič v drevesnih vejah, donašal k njej vonjavo cvetic, rastočih na vrtu, klinčkov in resede — toda ni se zmenila za nič, le k Bogu je pošiljala svojo prošnjo za varstvo ljubljenega otroka. Pozabila je tudi ná se...

Ko je odšla, se je okrepčal Nejedlý z dobro slivovko, sedel k svoji mizi ter pregledoval menice. Janoševa je iztekla že predvčerajšnjim. Nejedlý mu je posodil še na svatbo in po svatbi takój zgrabi Janoša. Nekoliko dnij utegne še počakati, saj za dvanajstodstotne obresti

se že spleča čakati. Na to prisili Janoša, da mu pod rokó proda imetje, kupi ga na polovico zastonj, potem pa razproda na drobne kosce. Od tega bo imel večji dobiček nego od onih dvanajst odstotkov; dobí jih dvajset in še več.

Bogatin Nejedlý se je v duhu veselil, kakó spravi lahkomiselnega Janoša na beraško palico...

V mesečni noči sta šla Karol in Zofija kakor dve blodni duši. Nista pričakovala, da bosta takó kmalu vzdramljena iz svoje brezskrbnosti. Nista govorila; glas jima je obstajal v grlu, toliko več pa sta čutila. Oba so vznemirjale enake misli; rajše bi ostala sama, da se potolažita, da si zamoreta reči še mnogokrat, da se imata rada in da proti njuni ljubezni bodo zamán volja in povelja Zofijinega očeta. Kaj bosta delala med razčiljenimi svati? Mar naj pojmeta, ko njima solza sili v okó? Mar se naj šalita, ko se bojita, da se jima glavi od skrbi ne razletita in je njuno srcé prenapolnjeno z bojaznijo? Toda vendar gresta tje. Kaj bi rekli ljudjé, kaj bi rekla Zuzka, ko bi tam ne imela mile Zofije, niti Jirovca?

Karol je še rekel, da jutri otide v svojo rojstno vas, obišče roditelje, katerih ni videl že dolgo, v nedeljo pa

zopet pride. Zofija sama ga je prosila, naj gotovo pride, da bi ne bila zapuščena, brez pomoči proti novemu snubaču, katerega je sovražila še poprej, predno ga je zagledala...

Ko sta prišla v Plotovo hišo, je bila zabava najživejša. Svatje so bili vsi kaj židane volje.

III.

Nedelja je bila tukaj poprej nego bi kdo pomislil. Toda vreme je bilo kaj turobno. Pršilo je že od rana, in ni bilo ni najmanjše náde, da bi moglo prenehati. Ves svet je bil zagrnjen v meglo, skozi katero se je zamán trudilo prodreti iskreče solnce.

Pri Nejedlýh v mlinu ni bilo ni enega veselega obraza. Že od ranega jutra se je pripravljala gostija, ker je Nejedlý takó ukazal; toda nihče se ni mogel otresti misli, da vse, kar se nakuha in napeče, pojedó sami. Čakali so vsi, vsak na nekega drugega, a vsakemu je pravil neki notranji glas, da pričakovani gost ne pride.

A vendar je prišel. Bilo je ob treh popoldne, ko se pri mlinu vstavi kočija. Iz nje stopi mož okolo tridesetih let, s črnimi lasmi in brkami, ki pa so

mu jele že sivetí, — preživelega lica, na katerem je bilo moči čitati, koliko je ta človek že užival sladnosti svetá. Zofija je stala ravnokar pri oknu ter gledala v daljavo; ko je zagledala tujega možá, se je prestrašila, dihanje v prsih se ji je zôžilo in ustnice so nehoté šepetale: »Nemara je to on?« Toda ni bilo časa premišljevati, kajti oče je že pripeljal tujega možá ter predstavljal svojo hčer — gospodu Spurnemu, sinu tovarnarja Spurnega. Spurný je bil pri pogledu na Zofijo močno ganjen. Bilo je to opaziti na njegovem licu, ki se je takój zmagoslavno zasvetilo in na katerem je dejala vsaka mišica: »Ni bilo napačno, da si prišel. Le pogumno, brez plena ne odideš.«

Zofija je ostala mirna, dasiravno je v njeni notranjosti razgrajal kruti boj. Bledica, ki se ji je razlila po licu, ji je dodajala posebno čarobno mičnost. Ko bi se bil Spurný znal še za kaj navdušiti, ne bila bi ostala Zofija mrzla zanj, toda ti časi so zanj že davno minili. Prikazen zalega dekleta je takó zdražljivo vpljivala nanj, kakor grenčica na jezik sladkosnedeža. »Iz nje postane enkrat ženska«, — si je mislil v duhu — »a če je resnica, da dobí toliko denarja, znal bi se ž njim rešiti propada.« Zofija

je začutila do njega nepremagljivi odpor ter sklenila, da se ga bo branila brezobzirno. V nežnem dekličjem srcu je dozorela krepka volja, da se ne uda temu človeku, kateremu se je pohotnost čitala iz očíj. »Toda, ko bi bil tukaj Karol! Toda on ne pride v takem vremenu« — je zajavkala v duhu ter se zamislila.

»Gospodična je nekako zamišljena«, ji omeni s prisiljenim nasmehom Spurný. Ta smeh pa spreletí Zofijino teló kakor kačji pik. Nejedlý, ki je precej s početka opazil hčerino nepriljudnost, jo pri besedah Spurnega grozeče pogleda. Zofija se trpko nasmejí.

»Ne čudite se, gospod Spurný.«

Nejedlý znovič osorno pogleda hčerko, na to pa, opravičivši se, odide ter pusti Zofijo in Spurnega sama, da bi se ložje mogla seznaniti.

»Čemu ste prišli k nam, gospod Spurný?« vpraša Zofija tujca s krepkim in strogim glasom, kakor bi imela pred seboj pobalina, katerega namerava kaznovati. Spurný se zeló začudi temu posebnemu glasu, vsekakor pa se še sili na smeh.

»Da se poklonim vaši krasoti, mila gospodična.«

»Tako dobrikanje je pač odveč. Me vaščanke nismo privajene na take sladke besede,« odvrne ona z nežnim smehom.

»Nikakor, ne dobrikam se, gospodična. Poklanjam se samó vaši nebeški krasoti, kakor zasluži. Vi ste kakor Venera...«

»Dovolite, gospod. Povejte mi brez dobrikanja, čemu ste prišli? — sili ona vanj.

Spurný postane nestrpljiv. Ni vedel, ali ima takoj odgovoriti naravnost, ali še nekoliko počakati. Jezil se je na samega sebe, da ga vaško dekle spravlja v zadrego... Premišljal je.

»Čemu premišlujete? Mar ne smem vedeti?«

Sklep je bil storjen.

»Smete. Prišel sem, da vas poprosim za vašo roko.«

»Brez mojega dovoljenja?«

»Nikakor, gospodična. Samo z vašim dovoljenjem.«

»A kaj učinite, če ne privolim?«

»Ali bi mogli biti takó okrutni, gospodična? Ne, ne morete; vaše angeljske oči mi pravijo to, v katerih čitam le milost in dobroto.«

»Ne čitate dobro«, se nasmehne Zofija, in ko bi bil Spurný bolj pazil

na ta njen smeh, bi bil čital iz njega samo preziranje.

»Gospodična, ali bi mogli zavreči mojo ljubezen, katere se je vnelo do Vas moje srcé?« je deklamoval z zoperno pretiranostjo Spurný, in Zofija ni vedela v tem trenutku, ali se mu ima smejati ali imeti z njim sočutje.

»Veste kaj, gospod?« se obrne k njemu resno. »Otresite se vseh teh ognjenih dokazov ljubezni in spregovoriva o vsem mirno. Ali bi vzeli za soprogo deklico, katera ljubi drugega, in katera bi vas vsled tega nikdar ne mogla ljubiti?«

Spurný ne odgovori.

»Zares, vi bi je ne vzeli, ker to bi bilo proti vaši časti, napraviti nesrečno slabo dete. Vaša pot, gospod, je bila zaman. Vedela sem, čemu pridete, ter trdno sklenila, da vas niti za trenutek ne pustim v negotovosti. Očeta imate na svoji strani. Toda kakor je Bog nad menoj — k oltarju me spravite le mrtvo.«

Te besede je izgovorila Zofija takó strastno in s táko odločnostjo, da se je Spurný kar prestrašil. Bila je še bledejša, ko je govorila svojo prisego, in ko jo je izrekla, ni se mogla dalje premagati, ni mogla, dalje ovirati solzá,

ki so se ji v debelih kapljicah ulile po bledem licu...

Karol Jirovec je prišel v dežju in blatu ter se vstavil pri teti Blahovi, da tú osnaži vsaj nekoliko svojo obleko. Povedal je teti, čemu je prišel, in ona, ko je to slišala, ni bila préveč navdušena ob njegovem prihodu. Opazila je že na Zuzkini svatbi, da sta si ta dva bolj naklonjena nego bi bilo treba, toda ni rekla nič. »Kakor sta se sešla«, si je mislila, »takó se razideta ter pozabita drug na drugega.« Toda, evo, nista pozabila! Se vé — mislila je — Zofija je vrlo dekletje, je bogata, toda Karola bi bilo škoda, ko bi prišel pod oblast mlinarja Nejedlega.

»Torej bi vzeli Zofijo?«

»Dà, teta. Zeló mi je všeč.«

»Vrla je in zala, pa tudi učena bolj nego vsi doktorji; dobí dokaj denarja, toda jaz bi od tega ne hotela niti beliča. Koliko visí na teh denarjih solz in kletve!«

»Čemu, teta?«

Ti denarji niso pošteni; vsi so pridobljeni oderuški... Janoš je že prišel ob kmetijo. Kmalu po svatbi mu jo je hotel Kohn prodati, toda Nejedlý jo je kupil poprej, nego je prišla na javno

dražbo. Opeharil je Janoša za njo, nagovoril mu polno glavo nekaj in ta mu jo je dal na pol zastonj. Na tak odedruški način je pridobljeno vse mlinarjevo imetje. Nejedlý bo že enkrat še obžaloval to, pa če ne on, nesrečen postane tisti, kateremu dá svojo hčer in svoje imetje. Na takem premoženju ne more biti božjega blagoslova.«

»Kaj bo sedaj z Janoševimi?«

»Na dnino pojdejo, in potikali se bodo po kotih. Takšno imetje, toda otroci vendar ne dobé nič. Ko to izvé Martin, bržkone vse pobije. Martinova žena ve že to. Bila je še pri Janoševih, ko je Nejedlý kupil posestvo... Rajše ne pojdite sedaj k Nejedlým.«

»Ker sem že tukaj, vsekako pojdem. Obljubil sem.«

»Skoro bi bila pozabila. Jožek je dejal, da se je pripeljal v mlin nekdo v kočiji.«

»Mogoče; imel bi dospeti sin nekega tovarnarja.«

»Gotovo je prišel snubit?«

»Mislim; zató še rajše grem tjekaj.«

»Ne hodite, ne poznate še tega Nejedlega. Obžalovali boste to enkrat — brani mu teta.

»Ne, ne bom, teta. Zofija me ima rada, mati mi je naklonjena in oče« —

dostavi s prisiljenim smehom — »čemu bi se mnogo brigali zanj. On se ukloni.«

»Ali mislite? Toda jaz bi se med to rodbino ne mešala. Bala bi se, da me pri prvem koraku doleti nesreča. Revna Zofija, da ima takega očeta.«

»Sedaj vidite, teta; a kdo vé, komu bi jo dal, ko bi je ne vzel jaz. Že grem. Na noč pridem zopet k vam.«

»Le pridite,« odvrne teta, a v duhu ji je vedno nekaj dejalo, naj bi Karol nikar ne hodil v mlin....

V mlinu se je sešel Jirovec najpoprej z Nejedlým. Ta ga je sprejel takó, kakor je Karol pričakoval: hladno, skoro nevljudno. Dal mu je vedeti, da bi mu bilo najljubše, ko bi se takoj vrnil, odkoder je prišel. Jirovca to ni prestrašilo. Bil je pripravljen na vse.

Zofija je bila z njegovim prihodom milo osupnjena. Prišel ji je ravno prav; Spurný ji je bil že do smrti zopern s svojim vsiljevanjem. Saj mu je že rekla, da bi ga nikdar ne mogla ljubiti, da nikdar ne bo njegova; toda on ni maral za njene solzé, marveč hotel je premagati njeno trdno voljo s svojim vsiljevanjem. Zato, ko je dospel Karol, je radostno vstala ter smehljaje se hitela mu naproti. Ko bi je ne bila zadrževala skromnost, bila bi ga bila najraje ovila okrog

vratú ter ga poljubila od veselja, da je vendar prišel in da jo reši vsiljivosti zopernega človega.

Spurný je gledal z zatajevano jezo na to ravnanje; saj mu je bilo itak le največ mar za njeno doto. Slutil je takoj, da je to njegov tekmeč, in sicer kaj neváren tekmeč. Premeril ga je nekolikokrat z ostrim pogledom, in ko ga mu je Zofija predstavljala, omenil je zbadljivo:

»Torej slikar. Slikate-li sobe, ščíte, ali...«

»Vse, dragi gospod,« seže mu urno v besedo Jirovec. »Kot vojaški častnik sem slikal že tudi sablje.«

Spurný osupne. Takega odgovora ni pričakoval. Jirovec je to opazil ter se sočutno nasmehnil.

»Ne mislite pa, gospod, da je sablja primerna za vsakega. Marsikje zadošča samo leskovka.«

»Kaj mislite s tem?« vpraša razžaljen Spurný.

»Nič, popolnoma nič.«

»Nisem vam še povedala, čemu je prišel gospod Spurný k nam,« vmeša se v razgovor Zofija, in Spurný jo proseče pogleda, češ naj bi ne pravila tega. Razumela je njegov pogled, toda ni se mogla premagati, da ga ne bi kaznovala za vse nemile trenutke, katere je

danes od njega doživela. Med tem stopi v sobo gospa Nejedla.

»Mati« — ji zakliče smehljaje naproti — »povejte vi gospodu Jirovcu, čemu je prišel gospod Spurný k nam. Jaz zaradi smeha ne morem.«

»Pomiri se, Zofija, pomiri« — reče ji nežno mati, uvidevši, da začjenja biti Spurný nemiren. Toda Zofija je ne sluša.

»Pomislite si,« jame praviti z detinsko šegavostjo, »gospod Spurný me hoče na zmiraj odpeljati v svojo tovarno. Ima bajè takó visok dimnik da mu vrha ni moči videti, iž njega pa se bajè vali vsaki dan dim, da ga ima dovolj celo mesto.«

»Zofija« ji reče mati resno.

»Toda, mati, čemu me karate? Saj sem govorila resnico,« se opravičuje nedolžno ter se obrne k Spurnemu: »Ni-li res, gospod Spurný, da imate takó visok dimnik, in da me hočete za ženo? Toda jaz sem dejala« — pri teh besedah se obrne k ostalim — »da imam že drugega in da gospoda Spurnega nočem. Saj si on radi mene glave ne odtrga, resnica, gospod Spurný, da ne? Kdor ima tako tovarno, dobi deklet na vsaki prst sto, pa še kakó zalih in bogatih.«

Gospa Nejedla je spoznala, da se je med Zofijo in med Spurnym prigodilo nekaj, za kar ga hoče sedaj Zofija kaznovati. Da bi napravila konec temu prizoru, ki je postajal za njo mučnejši nego za Spurnega, pozove gospoda v salon, kjer je bila pripravljena na povelje Nejedlega za milega gosta Spurnega prava gostija. Ko je to zapovedal, se Nejedlý pač ni nadejal, da poleg Spurnega pogosti tudi Jirovca. Spurný bi se bil pač najrajše že poslovil, toda upal je še vedno ter zaupal v pomoč Nejedlega...

IV.

Od Zurkine svatbe ni bilo po Martinu nikjer niti sledú. Zginil je kakor kamen v vodi. Čemu, vsakdo je to vedel. Nejedlý je takoj drugega dne nanznanil orožnikom, da je Martin hudo ranil soseda, in orožniki so povsod skrbno iskali zločinca. Niso pa mogli najti po njem niti sledú. Ali vendar se ni skrival daleč. V prvem času je bil pri svoji sestri Zuzki; vedel je, da ga ima rada, da ga ne izda niti ona niti njen mož. Vzrok, zakaj se je tu skrila, je znal utajiti. Onega večera, ko je le z naporom vseh močij zbežal županu Nejedlemu iz rok, je dozorel v njegovi

duši grozen sklep. Trdno je sklenil, da se maščuje nad tem, ki ga je proganjal, ki je v družbi s Kohnom pripravil na beraško palico njegove stariše ter požrl njegov in sestrin delež. Ta sklep ga več ni zapustil in Martin je čakal samo ugodnega trenutka, da bi ga mogel izvršiti. S temi mislimi se je ukvarjal od jutra do večera, dà, še ponoči se mu je sanjalo o tem in še speč je koval svoj naklep dalje. Ko pa se je sprebudil, je bila prva njegova misel — maščevanje. Ničesar drugega mu ni bilo več mar, nič ni moglo obrniti na-se njegovih mislij; zamislil se je takó v to maščevanje, da je bil slep in gluh za vse drugo. V takem razpoložaju je bil, ko je zaslišal, da je Nejedlý kupil posestvo njegovih starišev, da je zastonj dobil delež, ki bi imel biti njegov in Zuzkin. Otroci niso dobili nič, on je pravi berač, klatež, in tuj človek se bogati z njegovim imetjem! Martin je začel kar besneti in še tega dné bi bil izvršil svoj sklep, ko bi ga ne bila potolažila Zuzka. Dal se je pomiriti, toda le za ta dan, in sklenil je, da v bodoče ne pokaže več tega na sebi, marveč izvrši svoj namen. Od tega časa, ko je sestra Zuzka spoznala Martinov namen, si je želela, da bi se rajše kmalu zgubil od hiše;

bala se je, da se ž njim pripeti kaj hudega; toda imela je ž njim sočutje, ni ga hotela zapoditi; ni hotela, da bi ga vjeli orožniki in zaprli. Mlada, nepremišljena žena ni pomislila, da to ne more večno trajati, a njen mož se za Martina ni brigal.

V nedeljo je pršilo celi dan. Mračno vreme ni nič kaj dobro vplivalo na Martinovo dušo. »Približal se je dan maščevanja« — mislil si je že zjutraj ter se pripravjal na zlobno dejanje. Premišljeval je, kako bi ga najlože izvršil. Vedel je, da na večer hodi mlinar z doma h Kohnu in da gre mimo žage, katera pa sedaj radi poprav stoji, in v katero danes, v nedeljo, nihče ne pride. Tam se skrije, tam izvrši svoj sklep. Kdo bo kaj vedel o tem?...

Večer je jako zgodaj zagrnil pokrajino s temo. Bilo je temno, da niti par korakov nisi videl ničesar pred seboj. V mlinu so se zamudili pri dobrem vinu do večera. Jirovec in Zofija sta bila kaj židane volje. Nejedlý je postal časih mračen, časih pa se je potihoma razgovarjal s Spurným. Bilo je videti, da kujeta skupni načrt in da sta prepričana, da se jima posreči. Zlasti na ustnicah Spurnega se je igral zmagoslavni smeh

— saj mu je mlinar zatrjeval, da slikarja danes zadnjič trpí tukaj, potem pa Zofijo prisili, da se podvrže očetovi volji.

Ob osmih se Jirovec poslovil. Mlinar se mu pokaže sedaj nenavadno uljudnega; gre ga pospremit po stopnjicah celó do vrat. Z isto uljudnostjo mu tudi pri slovesu reče: »Ne trudite se k nam v drugič. Svoje hčerke vam ne dam.«

Jirovec ni več slišal; isto takó ni slišal, kakó mu je mlinar z dušljivim smehom še nekaj pripovedoval.

Svet se je vrtil okrog njega. Šel je, ali prav za prav švedral, ter došel k žagi — tû pa začuti nakrat močan udarec po glavi, da je zakričal, omedlel in padel na tla. Kri mu zalije obraz...

V mlinu so zaslišali krik. Najprej prihité služabniki ter najdejo Jirovca ležati v krvi. Poleg njega je ležala sekira, vsa okrvavljena, s katero ga je nekdo udaril po glavi. Ležal je brez zavesti; obvezali so mu rano, dvignili ga ter urno odnesli v mlin, kjer so ga jeli dramiti. Zofija je med tem že zvedela, kaj ga je bilo doletelo; hotela je zdirjati k njemu, toda niso ji pustili. Bila bi bržkone obupala...

Urno so pozvali okrajnega zdravnika, in mlinar je poslal sam svoj voz

v mesto še po jednega zdravnika. Slutil je, da je Jirovec postal žrtev za tuje grehe, da udarec ni zadel tistega, komur je bil namenjen. Spreleti ga strah in sočutje do človeka, kateremu je še pred kratkem prepovedal vhod v svojo hišo.

Zdravnik je prišel ter spoznal, da je rana močno nevarna. Po dolgem trudu se mu je posrečilo izvabiti iz onemoglega telesa iskrico življenja. Jirovec je začel dihati, začel tudi govoriti, toda le v vročnici in same nerazumljive besede. Živel pa je še, in zdravnik še ni dal slovesa nadi, da ga ohrani pri življenju, če mu bodo skrbno stregli. Na Zofijino srcé so delovale te besede kakor zdravilni balzam. Sama mu hoče streči, ne pusti mu umreti...

Zuzka je pogrešila na večer brata. Odšel je, ne zivivši nikomur, kam pojde. Pretekla je že ura, a njega še ni bilo nazaj. Kam le je šel? Saj ga lahko vsak hip vjamejo... Nemara si je spet umislil kaj hudega?.. Tresla se je strahú, hodila ven pred hišo, ne maraje za dež; gledala skozi okno na ulico, pa zopet šla ven na dvorišče. Toda Martina ni nikjer. Naenkrt pa začuje, kakó se plazi nekdo potihoma skozi vrata od dvorišča; urno stopi v vežo ter spozna

Martina. Prestrašil se je ter hotel se ji izogniti.

»Kje si bil, Martin?«

Ni odgovoril. Zuzke se poloti huda slutnja. V sobo ni hotel iti. Naposled jo vendar uboga ter gre. Komaj pa noter stopi in obstane pred lučjo, zakriči Zuzka z grozo: »Za Boga, Martin, kje si se onesnažil s krvjo?«

On se dela mirnega. »Onesnažil? Kri mi je tekla, mislim, da je od tega ostal kak sled.«

Med tem prihití domu Janez Plot, Zuzkin soprog, ves zasopljen.

»Ali že veste, kaj se je zgodilo. V mlinu je ubil nekdo tega slikarja.«

Martin divje izbuli oči ter komaj spravi iz sebe besede: »Ali je to resnica, Janez? Ni-li ubit mlinar?«

»Martin!« zakliče prestrašeno Plot, »ti torej že veš to? Ti si okrvavljen, ti si to storil.... Slikar Jirovec je ubit, ti si ga ubil.«

»Ne, nisem ga ubil«, odvrne zmešano Martin — »Jaz sem hotel le mlinarja — mlinarja sem ubil.«

In ko se je potrdilo, da je bil ranjen Jirovec, se jame Martin hudo jokati; glasno je vzklikal, in ko je utihnil, je

pristopil k sestri, ki je bila vsa omamljena po tej novici: »Sestra, svak, odpustita mi. Jaz sem to storil. Hotel sem se maščevati nad mlinarjem, ker me je tako preganjal in nas pripravil ob vse. Prosim vaju, odpustita mi in ne povejta tega nikomur. Jutri pojdem in se sam prijavim... Čemu sem dosegel ravno njega?»

Martin se znovič spusti v jok, ki je bil podoben tulenju divje zverine, katera cvili nad mrtvim mladičem.

* * *

Minilo je šest dnij. Jutranje solnce je prijetno ogrevalo zemljo, katero je ohladil po noči tihi dež. V mlinu se je sešlo mnogo ljudij. Prišli so možje in žene, prišli mladenči in družice, prišli z venci in cveticami. Povsod si opazil gibanje, toda to gibanje je bilo takó čudno, da se ti je tesnobe stiskalo srcé. Povsod si videl le resne, žalostne obraze; v marsikaterem očesu se je lesketala solza. Tudi tam v zgornji sobi, kjer je na nedeljski gostiji Jirovec poslednjikrat govoril z Zofijo, je bilo žalostno. Sredi vencev in rož med plapolajočimi svečami je bil napravljen preprost oder, in na njem je počivalo mrtvo truplo Jirovčevo. Čez tri dni je umrl za hudo

rano. Poleg rakve so klečali potrti od bolesti priletni stariši, ki so zgubili jedino svojo tolažbo, jedino svoje dete... A poleg prve v sosednji sobani so gledali drugi stariši, kaj se godí z njihovim otrokom, ki je bilo bolj podobno senci nego človeku. Tudi trdo očetovo srce se je omehčalo ter prosilo Boga, da bi mu ohranil jedinega otroka, materino srce pa je kar umiralo od bolečin. Zofija je sahnela in venela kakor cvetica, katero je spalil neusmiljeni mraz. Zdravniki so svetovali, naj jo odpeljejo nekam v mesto, kjer bi mogla med truščem pozabiti svojo žalost... Druge pomoči niso vedeli... Toda razjedajoče bolečine ne prežene iz umirajočega srca nobeno zdravniško znanje...

Zvonovi zazvoné z otožnim glasom — ko so odnašali rakev iz mlina. Ravno so zapustili mlin, ko je jel mlinsko shrambo oblizovati velikanski požar. Zapalila jo je roka zločinca, da je s prešerno lučjo osvetljevala poslednjo pot, po kateri so nesli mrtvo truplo Jirovčevo.... Grozna pogrebna baklja! Bilo je to poslednje Martinovo maščevanje. Ni se prijavil, kakor je obljubil v nedeljo večer, toda odšel je od sestre, klatil se in skrival, pričakujé, kaj se zgodí. Dočakal je dneva Jirovčeve smrti,

dočakal pogreba, in ta pogreb je napravil takó grozen za celo vas....

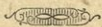
Ljudje so hiteli zbegani od pogrebne-
nega sprevoda gasit požar. Dobili so
pri njem Martina, ki je s peklenkim
razkošjem gledal, kako šviga plamen
kvišku proti nebu, kako se valé cela
kolesa dima proti mlinu, iz katerega so
ravnokar odnesli rakev. Dobili so ga
ter ga nemudoma zgrabili. Ni se jim
ustavljal; mirno je poslušal vse grozilne
besede, kakor človek-bedak, kateremu
ni več mar ni za življenje ni za smrt.
Odpeljejo ga v mesto v preiskovalni
zapor. Tu je prebil nekaj dnij, pa zbolel
in umrl, ko je bil poprej vse priznal.
Zatajil je samo to, da se je zadrževal
takó dolgo pri sestri. Hotel jo je obva-
rovati pred dolgo preiskavo in kaznijo,
da je skrivala zločinca, obvarovati njo,
katero jedino je imel na svetu rad.....

Pomladni mraz.

Novela Svetozara Hurbana Vojanskega.

Vojansky

Iz slovaškega prevel Podravski.

I.

Ne pade, ne pade!« je klicala s tankim glasom šestnajstletna deklica, poganjaje s paličico kotajoč se bukov obroč, s kakoršnim se navadno zabavajo mali otroci. Prilegala se ji je ta otroška igra, kajti vse njeno vedenje je bilo še otroško. To je priznavala tudi njena mati, korakajoča počasi s priletnim gospodom, oblečenim po najnovejšem kroju. Vračali so se domú s kratkega sprehoda. Priletni gospod je prišel popolnoma nepričakovano obiskat vdovo Bijankovič. Bil je bogat in visoko postavljen uradnik v glavnem mestu... Vdova je čula njegovo ime iz ust svojega rajnkega možá, ki se je nadejal, da bližnji njegov sošolec ga ne zapusti v nadlogi. Če je nemara poskušal kedaj, okoristiti se s tem prijateljstvom, tega ona ni vedela. Vedela je samo, da pomoči ni bilo od nikoder, in

imena bogatega Črnošinskega se ni niti več spominjala, dokler ga ni prečitala na posetnici, katero ji je poslal iz najbližje mestne gostilnice z vprašanjem, če sme priti posetit vdovo svojega največjega prijatelja. Vedela je, da sedaj, ko so njenega možá ugonobile nesrečne zadolžene in nezadolžene razmere, katere bi z malo podporo lahko bile odpravljene, njej ne bodo pomagali vsi bližnji njegovi šolski prijatelji. Pri vsem tem pa je sprejela Črnošinskega kot znanca... Saj je čula to imé od svojega možá!

»Nù, prenehaj!« je zaklicala gospá Bijankovičeva svoji hčerki; »bližamo se mestu!«

»A tam je še le prav gladko«, odvrne veselo Marica. Lice je imela razpaljeno, prsi so se ji dvigale od urne hoje.

»Glejte, velmožni gospod, táko dekle imam! Ne uboga pa ne uboga!«

In zares, Marica je tirala obroč ter tekla za njim, da je daleč prehitela naša znanca.

»Vi imate dijamant«, reče važno Črnošinski, gladeč si svojo že močno osivelo brado, »siroto zares, — kakó bridko je pomisliti na to.«

Bijankovičeva ni pričakovala od tujca takih pomilovalnih besed. A on

ji jame praviti o rajnkem možu, o čudovitih slučajih, ki trgajo vezí najzvestejšega prijateljstva. Ko prideta k nizki hišici, kjer je stanovala vdova, in je Črnošinski hotel se posloviti, je bila Bijankovičeva že takó ganjena, da je s solznimi očmi prosila Črnošinskega, naj bi ji skazal čast ter stopil ž njo k večerji.

Ukusno oblečen uradnik, z briljantno zapono na vratu, in vse njegovo vedenje se prav nič ni strinjalo z malo, nizko, revno prirejeno sobano. Očividno je bila to soba za goste... Bili so v njej trije stoli, naslonjač in miza, pokrita z zlato obrezanim albumom in knjigami. Bil je to nekak salon. Toda bila je tù tudi postelj, in na obrabljenem predalniku so bile videti razne prozaične reči za vsakdanjo rabo: pladniki, žlice in priprost lončič z mlekom. Na malih oknih so bile preproste zavese, viseče do tal, — prav kakor v salonu. Takó se ubožana rodbina popenja vedno kvišku, da bi jo spominjala vsaj senca prejšnjega blagostanja na srečne, preminule čase.

Črnošinski je z jednim pogledom opazil vse. Videl je nepokoj vdove, videl, da je hči smuknila skozi vrata in se potem skrivoma posvetovala z materjo. Vedel je, da jima napravlja te

skrbi večerja. Opazil je tudi, da v tej domačiji ni redne hišine, ker postarana ženska, ki je naposled prinesla pladnike in jih položila na predalnik, je bila očitvidno le začasna postrežnica. Toda gospá Bijankovičeva je znala vse pripraviti takó, da njen gost ni čutil onega neprijetnega čutila, ki ga vzbuja revščina. Kaj okusna se mu je zdela pečenka (prinešena bržkone iz gostilnice, ker je prišla že na pol mrzla na mizo) in čaj. Posebno okusen se mu je zdel čaj, katerega je rad imel močno sladkega; toda videl je tudi to, da je za tretji kozarec že zmanjkalo sladkorja...

Marica ni opazila materine zadrege. Z velikimi, črnimi očmi je gledala tujega gosta ter bila trdno prepričana, da si mora takó star gospod smatrati za čast, da dobí tako večerjo! Še steklenico ruma mu je šla sama kupit za celih 35 krajcarjev! In sladkor! Ni opazila, kakó ostro jo opazuje gost z osivelo brado ter se je močno čudila, ko jo je prijel za rokó in jo hvalil.

»Vpijanil se je«, si je mislila, »škoda tega sladkorja!«

Pričakovala je namreč, da ga ostane vsaj jeden košček, toda zamán; »velmožni« gospod je v tistem, komaj slišnem razgovoru z materjo vzal še tega

poslednjega ter ga namočil v hladnem in ne dovolj sladkem čaju.

»Pojdi spat, moje dete«, reče mati in roka se ji je tresla.

Marica je na to komaj čakala. Radostno je poskočila, priklonila se gostu ter poljubila materi rokó. Iz spalnice se je začulo tiho petje, ki je naposled utihnilo.

»Za Boga!« reče Bijankovičeva, komaj je hčerka odšla, »kak dolg? — jaz o tem ničesar ne vém.«

»Dà, dolg, velik dolg«, odvrne Črnošinski sedaj še glasneje; »dolg, katerega nisem utegnⁿⁱ izplačati, dokler je bil vaš mož še živ... Dà, on, vaš Gustav me je rešil! Ne sicer mojega življenja, pač pa nekaj več, mojo čast, moje vse... A kar je še važnejše, rešil me je ter žrtvoval samega sebe. Napravil sem v mladostni lahkomišljenosti nekaj, kar bi me bilo pogubilo za zmiraj... S kesom v srcu vam priznavam to... Imel sem pri sebi tuj denar. Razvnet po igri sem ga zaigral. Gustav me je rešil ter prevzel krivdo ná-se... in jaz sem bil spoznan nedolžnim, a madež je ostal na njem. Takó je tudi prišlo, da vaš mož ni mogel više, dà, celó zaostal je za drugimi kot nezanesljiv

uradnik, jaz pa sem stopal neprestano više v službi.«

Bijankovičevo je jelo biti strah pred tem človekom. Ob enem pa je tudi razumela vse moževo trpljenje, njegovo brezvspešno borbo, njegove prazne napore, popeti se više.

»Prišel pa sem radi tega, da vam kolikor mogoče popravim svojo krivdo... Vidim, da se nahajate v slabih razmerah...«

»Ne, ne! Pustite to! Vi me hočete razžaliti z miloščino, vedoči, da moja pokojnina znaša samo 300 goldinarjev ter me sili živeti skromno. Ne, gospod! Vem, moj mož mi je pravil, da vi bi nam mogli pomagati...«

»Dà, in to je, kar me muči. Pisal mi je... toda vi veste, kakó ravna v tisočerih slučajih obogateli prijatelj s pismi svojega revnega prijatelja! Takó sem ravnal tudi jaz. Vrgel sem jih med stotino drugih beraških listov... Dà, to sem učinil in to me je prignalo sèm, ko sem čital o Gustavovi smrti. Beseda smrt je velika, važna beseda... Hočete-li, da morem pomiriti svojo dušo?«

Bijankovičevi je prišlo v glavo, da ni le ona sama žrtev te prezirljivosti, marveč tudi njena hči. Ponos se je začel umikati materinski ljubezni. Kdo vé,

če mar bogati prijatelj njenega možá ne zagotovi bodočnosti njeni hčerki ?

»Ne branim vam«, reče tiho.

Črnošinski vstane z naslonjača.

»Dajte mi svojo hčer«, reče s tresočim glasom.

Bijankovičevi se stemni pred očmi. Pokrije si lice z rokama ter omahne na stol...

»Verjamem, da vas je to osupnilo«, začne Črnošinski ter jo prime za rokó, po očetovsko nežno nagnivši se nad njeno glavo. »Čuli ste mnogo novega, toda to so bile besede poštenega možá. Vrhu tega še pravijo, da noč ima svojo moč... Jutri se kaj več pomeniva... Hvala vam za pogoščenje.«

Ona vstane ter nekako topo gleda tujca. On pa vzame svojo vrhno suktnjo s svilnato podvleko, se prikloni ter otide, Bijankovičeva jame hoditi z urnimi koraki po jedilnici kakor volkulja v kletki. Časih se prime za glavo, časih zopet spusti v jok... Po davni navadi jame pospravljati z mize... Pod pladnikom, ki ga je rabil gost, najde dva popolnoma nova stotaka... Ves njen ponos zakipi v njej... Bila je hči ne-bogate, toda inteligentne rodbine; bila odgojena skromno, toda v plemenitem

duhu. Njen mož je bil potomec Bran-kovičev, in samó neka nesreča je prisila jednega iz njegovih prednikov, spremeni-ti svoje imé... Toda tu — taka grozna, odurna historija! Zbirala je že célo ko-pico prezirljivih besed, s katerimi hoče sprejeti nepoznanega veterinjaka. Njen mož je sicer grešil, toda to še ne daje tujcu pravice, da jo hodi semkaj žalit.

II.

Drugega dne si je Bijankovičeva res spraznila svoj meh nabranih besed. Sama je pričakala Črnošinskega. Hčerko svojo je odpravila k znani učiteljici, ki je bila kaj mila in postrežljiva oseba.

Opazila pa je kmalu, da so vse njene besede le bob v steno. Črnošinski je poslušal vse z mirnim, dà, prijaznim licem. In ko vdova ni imela več kaj povedati, ko se je njena jeza razprašila na nasprotnikovi hladnokrvnosti, je tudi sama občutila olajšanje... Marsikaj, o čemur je premišljevala po noči, kar je povedala Črnošinskemu, se ji je zdelo sedaj pretirano. Njegove krotke besede, njegova trditev, da on dobro pozna njeno jezo, da ni pričakoval nič drugega in da prav to ga veselí, da je našel tak blagorodni odpor, katerega pa se

nič ne plaši, ker je čista njegova nakana — vplivala so kakor olje na razburjeno morje. Poslednje se je pomirjevalo. Kolikor več je pripovedoval gost o svojem visokem stališču, toliko več je čutila pred seboj propast bede in onemoglosti. In ko ji je predočil, kaj bode z Marico, ko bi ona umrla, je vdova kar strepetala... Grozna misel... Živeti v revščini, se ji ni zdelo grozno — toda zapustiti jedinega otroka — deklè, v širokem, pustem svetu...

Pokazalo se je, da Črnošinski njima ni bil popolnoma ptujec... Saj je bil že petkrat po Bijankovičevi smrti v D. ter videl mater in hčer in povpraševal po njima... Videl je tudi Marico na glediščnem odru v neki mali vlogi... Takrat je dozorel v njem sklep. Zaljubljen se je v mično prikazen; on ni samo hladen in premišljen starec; v njegovih prsah biva tudi srcé. Čemu naj bi torej ne storil dvojne dobrote: osvežil in osrečil si svoje stare dni ter poravnal stari dolg? Ni mnogo takih, ki bi se takó spominjali starih dolgov.

Proti poldnevu je Bijankovičeva bila že popolnoma omehčana, samo prosila je, naj vzame nazaj ona dva stotaka... Ona si ne želí darov... Kaj takega da ni lepo zanj. Črnošinski jo

je prepričal, da je bila to od njegove strani res velika drznost, toda ko je opazil njun položaj... mislil si je, da... nù, z jedno besedo, dal se je premagati po srcu, ne vprašaje za svet razuma. Naposled je vzel bankovca ter ju potlačil v oprsnikov žep. Prišla je ženska, postrežnica.

»Ej, babica, včeraj sem pozabil dati vam nekaj za čaj! In izvlekel je stotak ter ga stisnil starki v trdo, umazano dlan takó, da tega vdova ni opazila.

»Oprostite, toda mene kliče dolžnost — moram iti! Škoda, da ne vidim vašega dijamenta! Toda ali smem priti k vam? Kaj?«

Bijankovičeva je bila vsa omamljena. Rzsodnost je glasno terjala svoje pravo, njev ponos je bil strt, kakor bi bila megla sedla na njeno bedno dušo.

»Odpustite-li revni vdovi?« je dejala ter proseče pogledala uradnikovo lice. Videla je, da je to lice sicer hladno, toda dobrosrčno, vzbujajoče zaupljivost.

»Kaj bi ga moglo vabiti k nam, beračem? Mar dobiček? Mar sebičnost? K nam takó bednim, ničemnim?« Težavno je bilo domisliti si kaj slabega. A ta kes! Ta dušni mir, to potrpežljivo prenašanje vsega, česar ga je obdolžila! Črnošinski je zapustil revno vdovino

stanovanje; ona se je zjokala po njegovem odhodu, pa se zopet razvedrila ter se vglobila v topo, nêmo zamišljenost.

»Blagorodna gospa!« je klicala starka - postrežnica, prihitevši na vso sapo v hišo, »ta velmožni gospod mi je stisnil v roko stotak. Gotovo se je zmotil... hotel mi je dati goldinar. Za Boga, gospa, prosim vas, nesite mu ga ter opravičite me, ker se bojim. Znali bi me celó zasledovati. Mili Bog, toliko denarja! Ne bila bi niti opazila, toda moj mož mi pravi: Čuvaj se nastavljene pasti! Da bi bila to, pravi, pivnina! Dobra pivnina — stotak! Nesrečnica, kaj si napravila! Pri tej revni vdovi bi se dobivali stotaki za pivnino! Oh, odpustite mi, on je že takšen...«

Vdova je uganila, da je to jeden od onih stotakov, ki ju je našla pod pladnikom.

»Pomiri se, žena«, daj mi denar, da ga spravim; ta gospod kmalu zopet pride.«

»Samo, da bi na me ne letel sum — ker moj mož.....!«

Ko je starka odšla, je padla Bijankovičeva na kolena pri naslonjaču.

»Moj Bog, revna starka vrača stotak, jaz pa sem namenjena sprejeti takó strašen, strašen dar!«

Kakšen je bil ta dar, to je spoznala takoj drugi dan. Črnošinski je plačal vse, kar je bil dolžan njen rajniki mož in česar ni mogel plačati radi svoje nagle smrti. Z jedno besedo, umil je madež z Bijankovičevega imena ter s tem pomiril vdovi dušo.

III.

»Mati, draga mati!« je klicala Marica, prihitevši v sobo. »Srečala sem onega gospoda, ki je bil pred mesecem pri nas; prav on je bil. Šel je s sodnikom in drugimi gospodi. Takó so se mu uklanjali, da je bilo že res smešno. Vsi okrog njega, a on v sredi kakor kralj, kakor star, važen kralj.« Zasmejala se je ter kazala, kakó se je uklanjal notar, kako zopet debeli župnik. »On pa se je držal takó«, pri teh besedah je naredila resnobno lice, razprostrla roké ter zrla ošabno okrog. »Popolnoma drugačen človek. Toda jaz sem ga spoznala po osiveli bradi. On je bil, on.«

Bijankovičevo je zbolelo srcé. Vedela je, da pride. Krasni darovi, katere je poslal materi in hčerki, so bili zaprti v predalniku. Ž njimi vred je Bijankovičeva sprejela navdušeno pismo Črnošinskega.

Nù, kaj še več? S kako lahkomišljenostjo vendar govoriš o važnih ljudeh! On je dober znanec, naš prijatelj. Nemara še pride k nam!»

Nù, takrat moramo že kupiti nekaj več sladkorja«, je resnobno omenila Marica.

»Bodi vsaj nekoliko bolj pametna, saj že nisi več otrok...«

»To mi je trdila tudi učiteljica...«

»Nisi več otrok. Bodi pametna, Marica. Gospod Črnošinski opravlja kaj važno službeno dolžnost. Bil je prijatelj tvojega očeta, — z jedno besedo...« Dalje ni mogla govoriti, dasi jo je Črnošinski prosil v pismu, naj bi pripravila hčer na njegov dohod...

»Čuj, Marica. Ti nisi več otrok, pravim še enkrat. Pomisli vendar, kaj bi bilo, ko bi ti jaz umrla. Marica...«

Zopet ji zamre beseda. Marica pa široko odpre svoje itak velike in vlažne oči.

»Kaj pomeni to, mati? Aha, že vem, že vem! Za to tako skrivate ključ od predalnika. Čevljarka je bajè videla tkanino za obleko, videla brokat. Mati, kaj je to? Že davno mi mrzí, da nekaj skrivate pred menoj. Kaj je to?«

»Dà, skrivala sem pred teboj, skrivala...«

Marica poklekne na kolena ter položi svojo glavico na materino krilo.

»Toda, draga mati, čemu me takó kaznujete? Saj vendar nisem več otrok; zdi se mi, da sem že odrasla deklica. Toda priznavam, da sem tudi jaz nekaj skrivala pred vami. Slišala sem nekaj od sosedov, toda nisem vam tega povedala, ker sem se bala. Kako govoriti, ko pa vi le molčite! Zdi se mi, kakor bi se tudi vi nečesa bali.« — Na to je z žarom in nežno ljubeznijo jela poljubovati materi roke, kar se ni prav strinjalo z njeno živo in nekoliko svojeglavno naravo.

»Ne, mati, ne vznemirjajte se, jaz nisem več otrok. Meni se je v poslednjem letu marsikaj zjasnilo, kar mi je bilo poprej tajno. Poprej nisem čutila, kakó bolesta je revščina; vi mi niste dali tega čutiti, izmučena mati! Oh, kako vrli ste...« In začela jo je božkati po licu. »Verjemite mi, gospa učiteljica, ki vas ljubi kakor rodno sestro, tudi ta pravi, kakó ste razcveteli in omladeli. Tudi sosede si šepetajo to. Oh, moja draga mati!«

Bijankovičeva je bila vsa začudena in deloma omamljena. Njena hči je izrekla naenkrat besede, kakoršnih še

ni čula iz njenih čarobnih ust, Vse bojazni, katere je imela, so se razprašile, in to, kar je bilo takó strašno v nepričakovani zahtevi Črnošinskega, je jelo izgubljati svojo grozo. Ona je sedaj prvič videla, da njena hči ni več otrok — toda ob enem je tudi drugače jela gledati na Marico, ne tako kakor doslej, ko je bila za njo samo mila, nedolžna, otročja deklica.

»Nù, ti torej veš to, pa bi se ne protivila...?«

»Mati, opustive ta neprijetni razgovor... Moram vam priznati, da z učiteljico govorive popolnoma resnobno, kakor se to spodobi odraslim ljudem. Toda ne mislite si o njej nič slabega. Ona vas ljubi, dà, obožuje. Čemu me še izprašujete? To, kar vi zahtevate, draga mati, to je za-me zakon!« In znovič jame poljubovati materine roke.

»Ne, ne. Pomisli sama. Jaz ti morem samo svetovati, ne pa zapovedati... Nemara, da se bo skoro treba odločiti. Rzsodi sama.«

»Kaj naj rzsodim? Mar imam pravico k temu? Nikakor! Vi ste moja mati, vi moje vse!...«

»A jaz vsega ne morem znati...«

»Pa znajo to drugi... Mislite mar, da je to kaka tajnost? Ljudjé vedo vse,

zlasti še to, kar se njih ne tiče. Toda, kaj naj storim ?«

Nekdo potrka na vrata. Bil je Črnošinski. Marica poskoči, otre si vlažne oči ter se skrije v kôť.

»Ali smem vznemirjati vajino rodbinsko idilo ?« vpraša, videč obé močno ganjeni.

»Oh, prosim, prosim«, odgovori veselo z zvonečim, nekoliko tresočim se glasom Marica z otroškim pogumom, prihitevši visokemu gostu nasproti in hoteča zbežati. Toda on jo pridrží.

»Zdi se mi, gospa, kakor sklepam iz besed vaše hčerke, da ste jo že pripravili. Nisem prijatelj dolgega besedovanja.«

»Ni bilo treba dolgih besedovanj«, omeni mimogredé Marica.

Bijankovičeva stopi h gostu, ter ga prime za roko.

»Vidim, sam Bog mi je polajšal vse. Niti sama ne vem, kako je to prišlo. Strah pred tem, česar sem se bala, je zginil. Po volji Božji...«

Črnošinski stopi k Marici ter jo prime za roko.

»A tako, smem biti srečen ?« Usta so mu trepetala, ko je objel mlado dekle okolo pasú.

Po Maričini glavi je zablislila naenkrat grozna misel:

»Večni Bog!« je zakričala z obupnim, stene presunljivim glasom in sedla na tla pri nogah Črnošinskega, kakor znajo razvajeni otroci, kadar jih hočejo kaznovati.

Verjela je šepetanju sosedov, da velmožni gospod hoče dobiti roko njene matere. Sedaj pa je spoznala, da želi le njo — njo samo.

IV.

Ko se je Marica po velikem ganutju in prvi grozi zopet zavedla, je bilo prvo čustvo, ki jo je prevzelo, globoka, neizrekljiva ljubezen do matere. Videla je jasno, da njena dosedanja ljubezen ni bila nič, bila le navada, bila igrača, dà, do gotove mere celó farizejstvo. Sedaj je še le spoznala, da ljubezen do matere je nekaj popolnoma drugega, nikake mačkine solzé, marveč velika naklonjenost duše. Vse, kar je bilo pozemeljskega na njeni materi, je izginilo; ostal je samo angelj, nekaj nadtelesnega, čisto duhovnega. Ko je, poklonivši se, Črnošinski odšel, govoré, da njima samima prepušča odločitev,

»brez vpliva svoje osebe«, jo je prevzelo drugo strašno čustvo: neomejen gnjus do človeka, ki je priletel kakor bomba v tiho bivališče revne vdove. Kar sklel jo je pas, katerega se je dotaknila njegova roka; pleča, ob katera se je vprl, so jo žgala kakor ogenj. V mislih se je bila že privadila na to, da bi utegnil postati njen oči, in s takim čustvom ga je tudi pozdravila, ko je vstopil, dasi jo je tudi to veljalo dokaj truda. Trudila se je, spoprijazniti se z usodo sirote, ko se njena mati omoži drugič. In vsi ti napor, treba priznati, dosti občutljivi, toda junaško zmagani, so bili sedaj uničeni, in nekaj popolnoma drugega se je prikazalo pred njeno dozorevajočo ali že dozorelo dušo.

Kako urno se spremeni ženska! Kako naglo ona prestopi iz detinstva, iz dōbe igrač k polni zrelosti! Toda to se ne zgodi lahko: Duševno pretresenje pri takem urnem prelomu je dosti večje nego pri moških, polagoma dozorevajočih. Minolo je nekaj mescev, in že ni bilo moči niti misliti, da bi Bijankovičeva Marica mogla skakati za bukovim obročem po veliki cesti v mesto.

Bijankovičeva je spoznala, da stvar Črnošinskega je dospela že tako daleč, da bi bilo težko se vrniti brez sramote...

Vrniti bi mu sicer mogla v predalniku zaprte svilnate tkanine in dragocenosti, toda ni mu mogla vrniti tega, kar je učinil, da je očistil madež, ki je visel na moževim imenu. Črnošinski sam pa tudi ni bil človek, ki bi se bil dal zastrašiti s prvimi pojavi razvajenosti mlade deve. On je nadaljeval svoj posel do zrelo premišljenega namena pošteno, potrpežljivo in dosledno. In vse bi se bilo dalo poravnati. Manjkal je samo jeden pogoj. Srca ni imel. Naj govore kar hočejo o srcu kot o nečem nepotrebnem, dà, na pozemeljski poti naravnost škodljivem, vendar brez njega ni pravega življenja, niti sreče, niti človečnosti. Ono je skrito; težak je pristop do njega; ono se ne blišči, ne osleplja kakor razum, toda za to je neprecenljiv dar božji. Nekoliko srcá lahko popravi mnogokrat napačne račune razuma.

Toda srcá ni bilo. Črnošinski je vzel revno prijateljevo siroto ne le vsled osebnega prospeha, omamljen po njeni svežosti in nenavadni lepoti, marveč z dobrim, resnica, dobro premišljenim namenom. On je hotel tako poravnati stari dolg ter oslajšati si življenje, ki ga je jelo že dolgočasiti. In prisegel je, da izpolni zvesto vse; da za žrtev, ki mu jo prinaša mlada deva njemu, skoraj

starcu, podeli jej vse, kar jej more podeliti imetje, njegovo visoko stališče v velikomestni družbi. Obljuboval si je krasno, toplo jesen, ogreto s krasnim solncem, nova ganutja in srečo, katere ni videl pri ljudeh, ki so se oženili z meščanskimi hčerkami. »Preprosto in nedolžno vaščanko je hotel presaditi v svoj stekleni vrtec.«

V.

»Domu, domu!« Te besede je zaslišal Črnošinski, vračajoč se petega dne potem, ko je presadil preprosto vaščanko v svoj stekleni vrtec. Krik je prihajal iz soprogine sobane — toda glasú ni poznal. Hitel je tje ter našel ženo na pol razpravljeno. Sedela je pri mizici; njeni bujni razpletene lasje so se ji vsipali v temnih kodrih po belem vratu. Pred njo je stala živahna hišna, gledajoča z velikimi, preplašenimi očmi svojo gospodinjo. Marica dvigne proseče svoje roke vstopivšemu naproti.

»O prosim, za božje usmiljenje... pustite, pustite me domu! Jaz že ne vem, kako se dalje premagovati! Bog vam to povrne...«

»Toda, duša moja, kaj se je zgodilo?« vpraša Črnošinski ter se potem obrne k hišni, ko je žena položila glavo na mizico ter molčala.

»Velmožni gospod jaz ne vem. Prišla sem na zvonenje... Gospa še niso bili oblečeni, pomagala sem jim. Pa le jokajo in jokajo! »Domu, domu!« kličejo neprestano...«

»Pojdi ven,« ji ukaže Črnošinski.

»Kaj ti je, dušica?... Ti si bolna, mar naj ukažem pozvati zdravnika, kaj? Česa ti manjka?«

Marica ne odgovorí.

»Nù, povej, čemu me mučiš? Kaj se je pripetilo?« S temi besedami se približa ženi ter ji položi roko na pleča. Marica se zgane, kakor bi se je bil dotaknil z razbeljenim železom, pa zopet položi glavo na hladno mizino ploščo.

»Kako to prijetno hladi«, je dejala kakor v snù; »glava me boli, strašno mi je!«

»Ti si bolna; nù, vlezi se, jaz pozovem zdravnika.«

»Ne, nisem bolna; le zlobna, grešna in nagnusna sem... oh, kako nagnusna! Pustite me, pustite!«

»Pomiri se, to je samo napad vročnice, ki preide! Kako si me prestrašila. Glavo imaš popolnoma hladno...«

Pri teh besedah ji bojazljivo položi roko na glavo. »Moraš se premagati.«

»Že sem se premagala!« zakliče Marica z naravnejšim, tišim glasom; »že je to prešlo! Oh, prestrašila sem te... Prešlo je... Pošlji mi hišno.«

Črnošinski odide ter ji pošlje sobarico. Bil je ves prestrašen. Neprijetno mu je bilo tako vznemirjenje domače tišine... Ves se je tresel. Kaj takega bi nikdar ne bil pričakoval; na to v svojem rodbinskem življenju ni računal. Taki prizori!

Opoludne je odšla Marica v obednico, rujavo pobarvano, bleda, toda mirna. Črnošinski jo je pozdravil kakor navadno. Niti z besedico se ni zmenil o prizoru, ki je deloval nanj, kakor bi mu vлил mrzli curek na njegovo polu plešasto glavo. »Domu!« mislil si je. »Kaj hoče s tem? Kaj hoče s tem čudnim hrepenenjem sedaj šesti dan po svatbi?« Smatral se je za velikega dobrotnika, kar so tudi povsod priznavali, radi tega se mu je videla soprogina težnja le velika nehvaležnost. Ko je pogledal na svojo novo prirejeno stanovanje, na celo vrsto svetlih sob, na novo pohišno orodje, je čutil globoko, da je, vzevši deklo iz revne rodbine, izvršil blagodejno delo. No, saj to preide, si

je mislil; ona je še tako mlada, pa jo lahko vse razdraži. Naposled se privadi.

In resnica, dnevi so tekli mirno. Marica je bila sicer tiha, pa često jo je našel z zaplakanimi očmi. To ga ni vznemirjalo. Sklenil je, uvesti jo v družbo. Zahajala sta k mnogim znancem na večerjo ter tudi sama sprejemala goste. Marica ni bila mnogobesedna; mnogo je molčala ter se dolgočasila v družbi. Vkljub njeni lepoti so le malo pozornosti obračali na-njo. Črnošinski je to čutil in hlad je prevzel njegovo srcé. »Čemu jo neki vlačim po svetu«, si je mislil; le pomilujejo me, nihče me ne zavida!« On pa je hotel, da bi ga zavidali.

Nakrat pa je rekla Marica svojemu možu, da ne pojde več v družbo. Premagovala se je bajè zato, ker ga je hotela videti duševno mirnega in zadovoljnega. Toda dalje se več ne more. Prosi ga za vse, kar mu je sveto in drago, naj je več ne sili, marveč jo pusti doma.

»Pripravljaj mi kaj prijeten medeni mesec«, reče Črnošinski s tihim glasom; »prekrasno izpolnuješ svojo dolžnost! Ti si gospa Črnošinska, moja draga, in ne več otrok, ne več vaščanska goska.

Kaj porečejo ljudje? Jutri morava iti k predsedniku. Mar ne pojdeš?»

»Jaz le prosim in ne odločujem. Moreš me vleči, kamor hočeš. Tvoja žena sem, ti si moj gospod. Toda prositi sme še celo sužnja, ne le gospa. In tako te prosim, prihrani mi boleost, pojdi, pojdi sam, opraviči me!«

Črnošinski je šel sam k predsedniku. Tam so vsi povpraševali po njegovi ženi, katero so tako prezirali, kadar je bila navzoča.

Ves nejevoljen je konečno ušel, z nikomur se ni poslovil. Marico najde zopet v solzah. To ga je razjarilo.

»Kaj ti je zopet?« reče neuljudno. »Že zopet jokaš? Kaj neki pomeni ta večni dež? Meni se dozdeva, da so te solzé kaj lahke in... jako po ceni! Kaj hočeš? Prosila si in pustil sem te doma. Kaj naj to pomeni?«

Marica se odobri ter se nasmejí, toda bil je le prisiljen nasmeh. Mož je opazil to prisiljenost in to ga je še bolj razkačilo.

»Znani so mi občutki, solzé in bolečine, kadar ima človek vzroka za-nje... Toda, oprosti, kujati se brez vsakega vzroka, predstavljati se kot mučenica, ko se kar topiš v izobilju... to pa mi kratko in malo ni všeč... Nù, povej!

Mar hočeš, da pride sem mati? Pripe-
ljem ti jo... Povej!»

Marica je zrla naravnost pred se
po prostranstvu. »Mater?« je rekla tiho,
»nisem je vredna! Glej, kako plava
oblak nad mestom, kako strašne pošasti
se delajo iz njega na nebu... Na to
uprè svoje oči v tla.

Črnošinski se ji približa. Svetilnica,
zakrita s plavkastim klobukom, je le
slabo osvetljevala njeno lice, njene ve-
like oči. Pa s komolcem je odrinila moža.

»Proč... groza me trese! Kaj sem
ti učinila? Povej, kaj sem ti učinila, da
si me tako strašno kaznoval... Proč,
poberi se! Jaz sem nagnusna stvar,
ki nisem vredna, da živim na svetu...
Pelji me pred sodnika... o Bog, pred
tvojega strogega sodnika!»

In zamahnila si je z roko po ple-
čah. »Vsi me kislo gledajo. Kako priti
iz tega telesa... daj mi vode, vode!»

»No, sedaj prvikrat govorim s
teboj resno besedo«, začne mož resno;
»dovolj imam tega! Kaj naj to pomeni?
— Spametuj se ter vedi, da se z menoj
ni šaliti! Dovolj imam tega!»

»Ti si se šalil? In vse to je le šala,
sèn? O, ne, to ni sèn. Tu stojiš, dà,
vidim, vidim! To je strašna istina...«

»Lahko noč!« reče resnobno Črnošinski. »Grem v svojo sobo... naspí se, duša, toda znaj, da pričakujem, da se taki prizori ne bi več ponavljali.« Na to pozvoni sobarici ter odide v svojo sobo, močno zaloputnivši z durmi. Sklenil je biti strog. Maričine vrtoglavnosti je smatral kot posledice pomehkuženja. Tega poslednjega pa mora biti konec.

VI.

In ona je utihnila, kakor utihne miška, kadar opazi v bližini požrešno mačko. Borila se je s premagujočim jo gorjem in nemirom, in kolikor več je potlačevala v sebi čudno domišljijo, toliko bolj je postajala tiha in molčeča.

A to je še bolj razjarilo njenega moža. Kaka upornost je to vendar! Ona molči pri zajutreku, molči pri obedu, molči pri večerji. Na njegova vprašanja odgovarja le z jedno ali dvema besedama. Njegovo ljubkovanje mu povračuje s hladnostjo; če pa on postane strog, pa utihne popolnoma, zamisli se ter prenaša njegovo razburjenost brez odgovora, brez obrambe.

Ljubkovanj je postajalo čedalje manj, nasprotno pa so se množile razburjenosti. Črnošinski je začel ozdravljati

ženo z zbadljicami; s početka jo je zbadal ž njimi samo takrat, kadar sta bila sama. S smehom na ustnicah je znal pri vsaki neznatni stvari spremeniti svoje besede v želo. Nemilosrčno ji je očital njen revni stan, dà, celó grehe njenega očeta. Ona je obrnila časih nanj svoj proseč pogled, položivši si roko na srcé. V njem pa je taka »sentimentalnost« le vzbujala jezo. In ko nič ni pomagalo, jo je začel sovražiti, prezirati. Obedoval je v gostilnici ter pozno prihajal domu. Ona je čula njegove korake po stopnjicah, čula kako je loputal z durmi svoje sobe. Dan za dnevom vedno ista historija. Večkrat ji je kaj očital celo v navzočnosti tujih ljudij, ne pomislivši, da tako ravnanje vedno kaže razdor pri hiši in npravstveno onemoglost. Plemenit človek pove vse naravnost v lice. Zbadljica rani, toda ne rodi vspeha; sploh je to orožje babežev, topo, ali često napojeno s strupom.

On je opravičeval svoje ravnanje ter ni spoznal, koliko je po njem trpela žena, katero je vtrgal iz nizkega stanu »ter jo presadil v svoj stekleni vrtec.« Ona je imela ne samo očí, marveč tudi občutke gazele... So pa tudi take rastline, katere ginejo, če smo jih presadili, naj jih še tako negujemo. Marica,

ko je po dolgi notranji borbi privolila v zakon, sama ni čutila, da precenjuje svoje moči. Navezana s strašno ljubeznijo na svojo mater, se je uklonila njeni želji. Pa že precej drugi dan je začutila v mestu vso napako svojega ravnanja; vse jo je odpahavalo od moža, vse jo dušilo. Nezdrava težnja po domačiji jo je držala kakor bi se je bil lotil krč. Ljubkovanj Črnošinskega je bilo naravnost strah in ob enem je pomilovala moža, katerega je vendar-le prevarila. Kadar se je jezil na njo, je čutila neko olajšanje, sladkost pokore, katera polajšuje vest. Ko ji je očital minulost ter ji našteval svoje dobrote, se ji je zdelo, da ima popolnoma prav. Toda ta tolažba je le kratko trajala...

»Tù, tù me bolí«, je rekla sobarici, pokazavši na uho; »tù me nekaj skeli, pa to ni vročnica, marveč mraz, hud mraz!« Znameniti zdravniki, katere ji je pošiljal mož, niso našli nikake bolezni, pač pa so ji svetovali premembo zraka, zabave, sprehode, telesno gibanje. Tako je minola zima. Dom Črnošinskega je vkljub bogastvu, ki je vladalo v njem, opustošal in postal zapuščen. Gostje so popolnoma izostali, ker je tudi on nehal zahajati k njim, in kedar je šel, je šel navadno sam. Marice po cele tedne ni

bilo iz hiše. Sedela je navadno v kôtu za španjsko steno iz svilnate tkanine, z zlatom izšivano... Ta stena je bila poslednji dar soprogov... Na njej so bili napodobljeni fantastični ptiči z neprimerno velikimi glavami in dolgimi kljuni. Meander po japonskem okusu služil jim je za okvir.

V sobo stopi mož. Ona se strese, toda ne gane se z mesta. Gleda v močno zamrznjeno okno.

»Moja draga«, reče ji, vsedši se na mali naslonjač pod dragoceno uro, »čuj, kaj sem sklenil«.

Marica s strahom pogleda moža. Bil je bled, resnoben. Kar hlad je vel od njega.

»Popeljem te v D. k tvoji materi, to ti bo koristilo. Razvedriš se. Bojim se za tvoje zdravje in tudi zdravniki so že večkrat svetovali premeniti zrak. Ali je prav tako?«

»Za Boga, ne odganjaj me!« zakliče Marica ter se spusti s stola na kolena. »Kaj sem ti učinila? Kaj zakrivila? Odganjaš me, zametuješ!« In začela je krčevito plakati.

Lice Črnošinskega se je zakremžilo. Solzé so ga razjarile.

»Zopet stara pesem. Ti imaš solzé kaj po ceni. Čemu bi te proganjal, čemu zametoval? Vidiš, kako se trudim za-te, želeč ti dobro. Sicer pa, le ostani...« Po teh besedah vstane ter otide po prstih, kakor odhajamo iz sobe težko bolnega človeka...

VII.

Od tega dne je Marica prestala biti gospodinja v hiši. On jo je smatral za bolno in mladoletno. Služabniki so kmalo začutili, kakšne so razmere med poročencema. Opazili so, da je njihova vladarica zgubila naslov gospodnje in tudi Marica je začutila veliko premembo. Le malo kdo se je brigal za njo; njih postrežba se je omejevala samo na to, kar jih je bilo moči naprositi, ali kar jim je bilo naravnost ukazano. To, kar postrežbo zares dela prijetno, poslušnost in radostna pripravljenost k službi, — se je popolnoma zgubilo.

Črnošinski ni spremenil obnašanja. Življenje je teklo po poprejšnjem tiru, toda ta tir ni bil pravilen. »Babje leto«, katero je pričakoval velemožni gospod, ga je goljufalo; vse njegove nade, vse radosti, katere je odkladal radi napredka

v službi na poslednji čas, se mu niso izpolnile. Tudi te ceremonije, s katerimi je spoštoval svojo ženo, so mu postale težke. Ona ga v ničemur ni ovirala, pa vendar je čutil težke verige. Večkrat, ko je videl njeno krasno postavo, njena mlada zaokrogljena ramena, čuden lesk njenih očij, le časih skaljen z odpornimi solzami, je verjel, da se to vse še popravi. Toda, ko se ji je jel bližati, ko je v svoji slabi uri, kakor je sam pozneje trdil, spregovoril na njo v smislu svojega pričakovanega »leta«, prevzel ga je tako njen hlad, da so mu na mah zamrznili vsi njegovi občutki. »Ne želim si žrtve«, mislil si je, in v ušesih mu je šumelo. »Iščem pa, če že ne ljubezni, pa vsaj udanega prijateljstva, zaupljivosti, hvaležnosti.«

On ni vedel, da so vse to zahteve, katere ni moči izpolniti iskreno. Mogoče jih je izpolniti le na videz, toda Marica ni bila sposobna hliniti se. Njej je manjkala moč, katera je potrebna za hlimbo. Ona ni vedela, da se je poslužuje velika večina ljudij, da je ona prav za prav potreba življenja. Vzrastla je do svojih dekliških let prosto, brez vsakoršnih duševnih izkušenj. Vse njeno poprejšnje življenje se je tikalo samo igrač, tikalo zabav, s katerimi se mlada

dekleta igrajo z vzgojiteljicami. Prememba, ki se je zgodila ž njo, je bila prevelika. Bila je popolnoma drugačna od drugih velikomestnih deklet. Jedinahči, odgojena pod neprestanim nadzorstvom, v zaprtih sobinih stenah, ni poznala sveta, ni imela pojma o življenju! Ni vedela, da v rojstni hiši ni bilo vsega tega, kar tirja življenje. Razvita na telesu, je predolgo ostala otrok na duši. Na cvet, bujno razvit, pa je naenkrat prišel najhujši mraz, pomladni mraz.

Tega ni mogel zapaziti Črnošinski, ki je še le v zrelejših letih menil z največjim trudom doseči to blaženstvo, katero so s polnimi rokami zajemali njegovi tovariši v mladosti. In pred kratkim je prišel na višjo stopinjo. Brillantov red se mu je zalesketal na prsih. Pozabil je na svojo prekrasno odmerjeno metodo ter prišel k Marici z radostno novico.

»Poglej, duša. Nova nepričakovanost! Povišali so me. Bogato so me obdarili. Poglej!«

Marica je videla red, videla razveseljen njegov obraz in se razvedrila za trenutek. »Oh, kako se to blišči ... kako krasno je to!« je dejala ter segla z roko po redu. On jo nežno pritisne k sebi.

»Marica, končajva enkrat to najino raz-
mero. Dovolj sva že trpela. Končajva!
Povej, kaj želiš? Za-te učinim vse, vse!«

»Povej... če sem mar neubogljiva?
Sem li ti mar nasprotovala z besedo
ali v dejanju? Povej, s čem sem kaj za-
krivila!«

»Z ničemur, z ničemur! Toda, ali
mar nimam vzroka želeti, da bi živela
z menoj jedno življenje, da bi ga ne
omračevala s svojo vrtoglavnostjo, s
svojo hladnostjo?«

»Ne razumem. Kaj še neki hočeš?
Jaz se ne morem smejeti, kadar me
okrožujejo strašne pošasti...« V tem
ji je lice obledelo in oči se nenavadno
povečale. Zrle so v daljno prostranstvo.

»Grozne pošasti, jaz se jih bojim.
Ne, ne odrivam te, kakor si misliš, mar-
več odrivam samo sebe, hotela bi od-
vreči od sebe ta ramena, vse to, kar
sem, iztrgati si svoje srce — oh, ono
me često tako — boli — toda ne morem
nič; slaba sem in revna, jako uboga!
Pomiluj me, imej usmiljenje z menoj«,
in obilni prôd solz, kakor bi bile že
poprej pripravljene, se ji vlije iz očíj.
Solzé so ji tekle po obrazu iz jasnih,
odprtih očíj, toda lice je ostalo mirno,

brez vsakega ôdznaka bolesti. On se ji umakne. Stara jeza se zbudi v njem. Odtrga red od prs ter ga vrže na mizo, kakor bi bil ta kaj zakrivil. »Hotel sem ji napraviti veselje, kakoršno ne napravi izmed tisoč ljudij niti jeden svoji ženi... toda ona poje vedno-le svojo staro pesem. To mora človeka spraviti v jezo.« Otide ter se vleže v svoji sobi na naslonjač; iz ust pa so se mu vsipavale kletve, nekaj nenavadnega doslej pri njem.

Zopet se je začelo staro življenje. Marica je postala zopet nepotrebna pri hiši, in je bila tam le, da je drugim delala napotje.

Na pomlad brez vsega daljšega povpraševanja ukaže Črnošinski svoji ženi, pripraviti se na pot. Ona se več ni protivila. Še kaj vesela na videz je jela pospravljati svoje stvari. Poslednji čas jo je mučila strašna otožnost — toda pri misli, da pojde na deželo, je postala veselejša. Sobarica, kaj gibčna deklica, je opazila to premembo ter jela se drugače obnašati proti njej. Saj je imela tudi ona iti z gospodinjo.

Črnošinski je nestrpljivo pričakoval vlaka. Z lastnimi rokami je posadil ženo v voz prvega razreda ter se pomiril,

spravivši v red prtljago. Ko je vlak oddral, se je globoko oddahnil, kakor prebudivši se iz teškega snù.

V D. se je Marica res popravila. Toda čudno! Mati je pričakovala, kako bo točila solzé radosti, kako jo objemala in ~~poskakovala~~, ko se povrne. Toda tega ni bilo. Marica jo je sicer objela okrog vratu, poljubovala ji lice, oči, usta. Potem pa se je vzravnala in utihnila.

»Ej, kako zala si!« se je radovala mati. Gospa učiteljica, pozvana na ta rodbinski praznik, je stala od daleč ter se zadovoljno in veselo smejala. Iz srca je privoščila mladi ženi to srečo.

»A vas, gospod zet, skoro nisem opazila«, je rekla zetu; »oj, jaz neumnica! Odpustite materi! To vam je kaj čudno bitje... Blagovolite odložiti in sestiti!« Na to je zopet jela poljubovati svojo hčer. Hči ji ni povračevala poljubov. Lice ji je obledelo in oči so dobile nekak zlokobni lesk.

»Ne mati... dovolj! Oh, gospa učiteljica!« S temi besedami pozdravi Marica svojo prijateljico; blesk v očéh je zginil in lice zarudelo. »Kako me veseli, oj, kako veseli. Pojdite, pojdite!« In vlekla jo je v svojo spalnico.

VIII.

O čem sta govorili prijateljici, — nam ni znano. Le toliko sta opazila mati in zet, da je Marica prišla k čaju mirna, tiha, gospa učiteljica pa objokana, raztresena in nekako zbegana. Črnošinski se je takoj domislil, da je bila med njima spoved, ki ima to lastnost, da olajšuje vest spovedajočega se, na dušo spovednika pa naklada breme. To je sploh prelivanje čutil iz jedne duše v drugo, in če se gorje in tuga ne izlijete popolnoma, se vsaj nekoliko izgubi od njune teže, vsaj za nekaj časa.

Po čaju je Marica prosila mater in zeta, da sme gospo učiteljico nekoliko pospremiti.

»Pojdimo vsi,« reče Črnošinski.

»Ah, ne, ne«, odvrne urno Marica, »čemu bi se trudila? Saj bo to trajalo le par minut. Imamo tako krasen večer...«

In resnica, bil je jeden od onih krasnih pomladnih večerov, kateri vsikdar počasi minevajo, kakor bi tudi njim bilo žal, posloviti se od dolin in gričev. Jasni so, kakor bi bilo solnce pozabilo nekaj svojih žarkov, ko se je skrilo za gore. Prijateljici sta šli, držeči se za roki. Za mestom ovije Marica roko gospej učiteljici okrog pasú in tako

sta šli tesno druga pri drugi. Marica skloni glavo k njenemu ušesu.

»Veste li, da sem se pregrešila?«
ji pravi šepetaje; »nikdar, niti v največji tugi nisem pomislila na vas. Ne vem, kako se je moglo to zgoditi, toda popolnoma ste mi prešli iz spomina.«

Naokrog poleg ceste so cvetele črešnje; dà, tu pa tam se je že kazal zelenkast njihov sad. Bilo je hladno. Nebo je bilo jasno, brez najmanjšega oblčka; nežen severni vetrič je šumel in jima pihljal v lice. /

»Kako bi tudi mogli misliti sredi širokega sveta na revno učiteljico?« ji odvrne prijateljica, zavijaje se v svoj sivkast ogrtač.

Marica nakrat obstane. »Oh, kako zopern mi je ta široki svet! Sama temnica, ječa!« Zobje ji jamejo klepetati. »Nù, niti vi me ne razumete! Nočete verjeti! Nisem li mar vam še povedala vsega? Nisem li vam odkrila svoje duše? Vi me izdaste!«

»Oh, nikdar, dušica, nikdar!... Če mi dovolite, pridem jutri k vam. Otroci mi res ne dajo miru, toda vsekako pridem. Nù, po tej stezici pojdem; vi pa se vrnite.«

»Ne, še nekoliko... tjekaj k gozdiču, kamor sem zahajala s postrežnico... potem se vrnem.«

»Inù, dosti je«, reče učiteljica, ko sta po zložnem rebru dospeli k gozdu, ki je ravnokar jel zeleneti. Nežno, mlado, zažoltelo njegovo zelenje je bilo sveže in prijetno. Listje na drevju se še ni razvilo, ker je še le ravnokar prišlo iz popkov. Zdelo se je, da trčeta od hladnega večernega vetra.

»Z Bogom!« reče Marica, poljubivši učiteljico v čelo, na katerem so se že kazale prve vraske. »Z Bogom! Jutri vam povem še mnogo, mnogo. Samo, če se ne boste jezili? Vidim grozne slike, strašne prikazni; one me proganjajo. Čutim v sebi stud, da se sama sebi gnusim in se bojim, da se tudi vam gnusim! Nisem več poprejšnja vaša Marica!«

»No, zato pa ste bogata in krasna gospa! Kaj si vse domišljujete?«

»Krasna, bogata gospa!« vzklikne Marica... Njen krik je odmeval po tihem, praznem polju, pak dvignil se v mlado-zeleno goro, in tukaj, se je zdelo, je zatrepetalo od njega mlado listje topolek in brez. Nad breze se je razpenjal ogromen hrast, še popolnoma pogreznen

v zimsko spanje. Nič zelenega še ni bilo na njem.

»Nù, čas je že! Mene čakajo otroci in mož, vas pa tudi že čaka soprog!« S temi besedami poda učiteljica Marici svojo trdo roko. Poslovita se.

Marica je videla, kako je učiteljica zginila za drevjem. S početka je šla nazaj po stezi; ko je videla, da je bila učiteljica že daleč v gozdu, dvigne kviško svojo suknjico ter jame teči po gozdu, na levo od steze. Tekla je naravnost v hosto. Nežni lističi so jo oplazovali po obrazu, ki ji je bil ves v ognju. Veje so ji strgale z ramen ogrtač, ki ga ji je dala s seboj skrbna mati. Ona ni opazila tega. Dospela je na planjavo, katero je predirjala kakor srna, koju proganjajo z lajanjem lovski psi. Na planjavi je bilo mokro in močvirno; Marici so se vdirale noge do gleženj v mehko zemljo. Padla je, roke so se ji zarile v mehko, vlažno travo. Toda dvignila se je zopet ter zdirjala navkreber. »Kam hitim?« je vprašala sama sebe, toda odgovora ni bilo; pač pa je bila čudna, nerazumljiva želja: bežati. Bežala je pred samo seboj, toda zbežati ni mogla. Bežala je pred svojimi mislimi, telesno gibanje je razganjalo one prikazni, ki so se ji kopičile v glavi.

Njene krasne prsi so se dvigale, kakor dva morska valčka. Njena obleka se je zacepila ob trnje... ona se je ozrla s strašnim pogledom, z onim groznim bleiskom v očeh, ki se je tako često pojavljal v njih. Odtrgala se je, pustivši na trnju kosce obleke. »To nisi ti, pošast, nisi, to je trn, priprosti trn! Haha!«

Pred njo se je prikazal goli grič, ki pa se je že zavijal v pomladni večerni mrak. Nad njeno glavo se je vspe njal ogromni hrast, suh, brez sočnatega zelenja, široko razprostirajoč svoje veje. Mogočno je dvigal k nebu svoje črne roke, kakor bi se grozil nižjemu, z zelenjem in svežostjo bahajočemu se drevju. Marica je bila vsa mokra od znoja; moči so jo zapuščale, pod hrastom je pokleknila na eno, potem na obe kolena, na to padla na roke. Hotela se je dvigniti. Zopet jo je nekaj podilo dalje, dalje v goro, v puštinjo.

Toda moči so ji opešale! Z velikim trudom je vstala... Sedaj pa jo je prevzela nekaka sladkost, kateri se ni mogla protiviti. Njene prsi so puhtele z vsakim dihom opojno vonjavo. Po tresočih se udih se je razlivala sladka, pomirjajoča mrzlica. Še enkrat je poskušala vstati... roke se ji niso več ganile... dà, zdelo se ji je, da nima več nikakih

rok. Trda skala, na katero je položila lice, se ji je zdela mehka, neizrekljivo blažilne občutke vzbujajoča blazinica. Odprla je oči ter se je prepričala, da jih odpira le z največjim trdom. Nad njo je dvigal k jasnemu nebu hrast svoje suhe, prečudne roke... Te so se daljšale, rastle in raztezale na širjavo. A nad njimi, daleč, se je smejalo jasno nebo vsem naporom mogočnih vej. »Ne dosežete, ne dosežete, če se še tako trudite,« smejalo se je nebo in se razširjalo zmagovito, brezmejno, neskončno ter se lahko in brez truda umikalo mogočnim vejam.

Sladkost, katero je čutila Marica v vseh svojih udih, je začela zapuščati njeno telo... Zapre oči... Sladkost se je zbrala v prsih, okolo srca. Ona ni čutila več ni rok, niti nog, — kakor da bi jih niti ne bilo... Potem pa je zginito vse, tudi čutilo sladkosti in prijetni hlad skale, vse je polagoma ginilo in nastopila tišina, tako neobsežna, neizrekljiva tišina...

* * *

Črnošinski je razumno in jasno razložil Bijankovičevej, da on sicer ne pričakuje kake si bodi sreče, toda živeti z Marico mu je nemogoče. On ji

hoče zagotoviti letne dohodke, preskrbeti jo... vsekako pa tudi hoče še preživeti nekoliko let, med tem ko mu Marica ne pusti ni svobodno dihati v lastni hiši.

Bijankovičeva je obupala. »Moj Bog, kje je Marica?!« je kričala, opazivši, da se je že stemnilo.

»Povejte to njej, pred mojimi očmi!« je dejala Bijankovičeva jokaje. »Kaj je to, moj Bog, — jaz ničesar od tega ne razumem.«

Ker Marice le ni bilo nazaj, jel je celo sam Črnošinski postajati nemiren. Postrežnica je šla po ljudi. Črnošinski je šel ž njimi iskat Marice. Šli so po veliki cesti, potem po stezi prav do vasi. Gospa učiteljica je trdila, da se je Marica vrnila domu... Črnošinskega je objel strah; urno se je vrnil z ljudmi v mesto.

»Moj Bog, moj Bog!« je vzdihal stari sosed Bijankovičevi, ki je šel s Črnošinskim, »strašen mraz imamo! Star sem že, toda takega se še ne spominjam v tem času.«

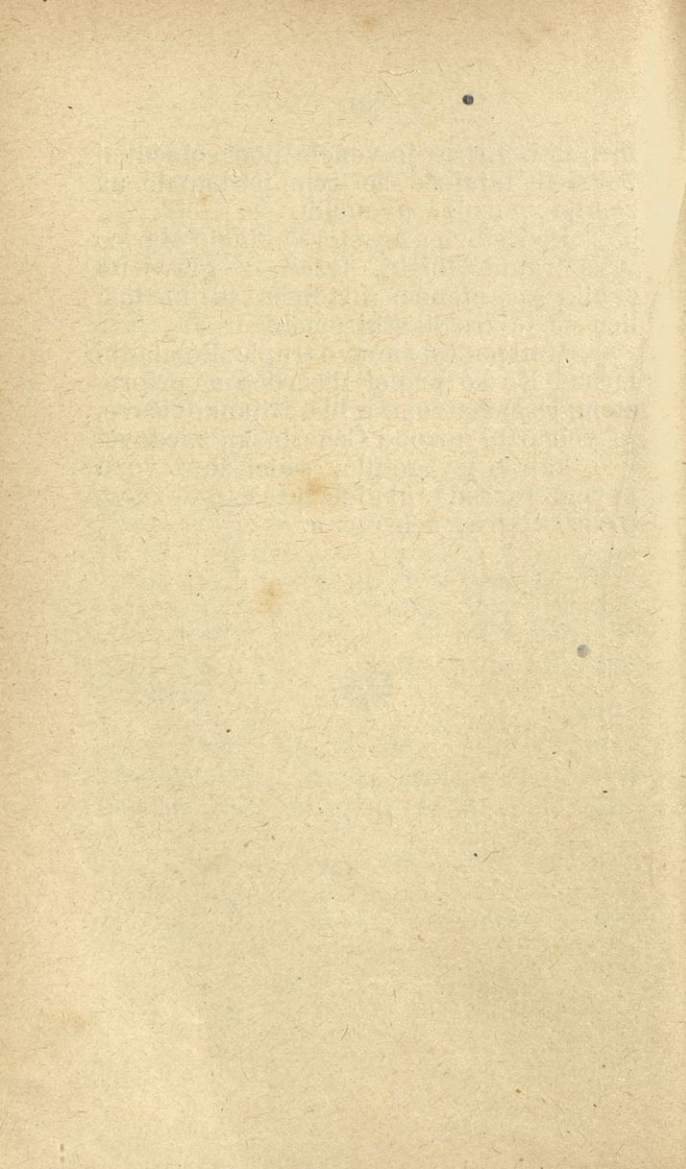
Zjutraj, komaj je solnce izšlo, je odšla Bijankovičeva z ljudmi v gozd. Mogoče, da je Marica zablodila... Pri-dejo v gozd. Tožno je bilo gledati sveže zelenje, pokrito z mraznimi bleski. Bliščali so se na jutranjem solncu kakor

briljanti. Listje je venelo pod solničnimi žarki in tajajoče se ivje je kapalo na zemljo... solze uvenelih.

Pod starim hrastom najdejo Marico v raztrgani obleki, ležečo z glavo na skali. Na njenem hladnem in bledem licu se je zrcalil tihi smeh.

Mati pade na mrtvo truplo. Pomladni mraz! Ko so pripeljali mrliča na priprostem, lesenem vozu k hiši Bijankovičeve, je velmožni gospod Črnošinski, zvedevši vse, kaj se je zgodilo, sedel že v vozu prvega razreda, hladen, mračen, — žrtva pomladnega mraza.

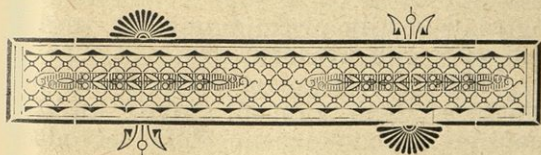
SLIKE.

Načrtal Svetozar Hurban Vajansky.

Poslovenil Podravski.

I.

Noč na skalah.

Nmrzeli so mi ljudje in skrbi vsakdanjega življenja. Za daljše potovanja bilo denarja, a vendar sem zaželel, doživeti nekaj nenavadnega, čudovitega, kar bi zganilo sanjajoče prsi, zanetilo notranji ogenj, ki je jel že ugaševati pod pepelom nadležne melanholije. Leto se je nahajalo v svojem zenitu. Prebival sem v pogorski krajini. Bivamo v gorah, a vendar tako slabo poznamo zaupne udarce gorskih žil, zapravlja je zlati čas v ozkih dolinah. Solnce že visoko stoji, ko zapuščamo svoje stanovanje ter odhajamo v pisarno. Lovci in gospodarji sicer stikajo po gorah, toda té so jim samo predmet skrbij; delavnica, v kateri delajo, tako, da ne utegnejo

ogledati si njih praznjo obleko, zaglobiti se v njih krasoto.

Nù, torej v prirodo za vso noč! Na večer sem zapustil sobo, knjige, papirje in nedokončano delo ter odšel v gozd. Stopaje navzgor po strmem rebbru, sem začutil v duši vetrič svobode. Nekaki kraljevi ponos mi je zavladal v močno kipečih prsih. Bukove veje so me pozdravljale kot svojega suverena; žarki zapadajočega solnea so se oprijemali oblakov, kakor bi se jim ne ljubilo iti od tod. Pri velikem mravljišču sem obstal. Marljivi polki so dokončevali svoje vsakdanje opravke, večina mraveljskega zaroda je bila že skrita znotraj. Tu je vlekla mravlja trikrat tako veliko muho, kakor je bila sama, druga se je borila z borovo iglico, tretja odnašala mraveljsko jajčice v odprto mravljišče. Marljivost teh drobnih stvaric služi nam lahko za vzor, toda mi ljudje se ne ravnamo radi po njih vzgledu. Po delu je zibnil ves zárod, ni bilo takšnih, ki bi se bile zamudile nekje v krčmi pri »zlati majnikovi liliji,« ali na plesni zabavi v čaši tulipana, ali na ljubavnem razgovoru z zlato kresnico. Vse mravlje so bile zmerne, redne, marljive in vsled tega je le redko katera bolehal na

melanholiji. A vendar so to le žuželke, katere noga potepta, vetrič pomete v potok, čijih potrebščine so tako neznatne, dohodki majhni, ki nimajo nikake nadeje na penzijo, whist, ali nekako slavo. A vendar delajo in se trudijo za svoje skupno mravljišče, za celoto, za svojo podzemeljsko, temno imovino.

Bila bi škoda, spuščati se v refleksije! Privedle bi nas nazaj v ono dolino, nad katero je že megla razprostrla svojo sivo preprogo. Danes hočem doživeti vse slasti, proučiti vse zagonetke sence. Visoka, šibka bukova drevesa stojé v blagoslovljeni tišini. Rad imam bukova drevesa; ona vabijo mojo dušo in moje oko v višino, tjekaj k zelenim kronam, ki se mi zde podobne oboku nekake velike cerkve. Bukovo deblo je belo-sivo, veselo! Zelo je podobno dorskemu stebru; zdi se mi, da je celo žlebove pribasnil nanj večerni mrak, a gosta krona da se spreminja v arhitrav. Skoraj bi si mislil, da je nepoznani veliki umetnik stavbar, ki je v nadarjeni svoji duši ustvaril prekrasen dorski steber, zagledal se zvečer v bukov gozd. Tla v njem so čista, gladka kakor mramornast tlak Partenona. Samo ponekje je môči videti velika stebličja praproti. Obok v gozdu je jednoten;

le semtertje je môči videti skozi njega košček neba. Šum dreves, odmevajoč zamolklo radi znatne višave, razvnema mojo domišljijo. Prijetni glasovi oddaljenega petja poljejo v moji duši, tajnostna globel mraka omamlja občutke — rad imam bukov gozd! Kako močan sem postal naenkrat! Z močnim glasom sem zakričal: ljubim te, moj gozd, težnja mojih otročjih sanj! Zamolklo je donel moj glas kakor v nekakem obokanem prostoru.

Prekoračivši skozi bukovje, sem se zaglobil v krilo smrek in jelk. Tu se je začenjala njih oblast, le semtertje se je pojavil kak hrast, kakor bi bil zablodil na tujo last. Krasota jelke je globoko vrezana v dušo vsakega Slovaka, prebivajočega v pogorski krajini. Pesmi našega národa opevajo poleg lipe tudi jelko. Na skalnatih naših Tatrach rastejo poleg drugih tudi smreke in jelke. Jelka je prava slika zadovoljnega Slovaka. Mična je in mehka ter ima v sebi sok, dasi se njene korenine zarijejo tudi v skalnata tla. Samo v nečem nas prekosi: jelka je namreč pogumna. Poglejte le na ono skalnato piramido, na ono navpično steno, vspejnajočo se nad breznom, iz katere odmeva šum potoka!

Na strmi steni je le mala stopnjica — a evo, pogumna jelka je skočila na njo ter, zasadivši skromne svoje korenine v špranje, zdatno napolnene s prstjo, zre pogumno proti nebu v pogorsko, neskončno višavo ter navzdol v globoko brezno! Nad njeno glavo se razprostira neskončno prostranstvo, pod njo pa je tema in grozen trušč razburjenih valov. Kako premoreš vendar ondi vstrajati, pogumna jelka, sama na neusmiljeni skali? Ne bojiš se vetrov in nalivov? Mar ne prijezdi k tebi ujma na ognjenem konju, ne križa se nad teboj krivuljast blisk? Gotovo, gotovo! Toda ti stojiš skromna in tiha; ni slišati tarnanja v tvojem šumu. Nù, jelka, hočem se ravnati po tvojem vzgledu. Potlačim svoj slovenski značaj; pogumno naj zauka moje srce. Plezam kvišku po skalovju; bujni mah čuva moje noge, da se mi ne spodrsne, in ako tudi padem na kolena, bujni mah zagrinja ostre robove skal, da me ne poškodujejo. Že sem dospel na visoke skale ter se oziram nalik moji sestri jelki v propast. Že je precej dolgo, kar je zašlo solnce. Večerni mrak se spreminja v nočno temo. Nastala je tišina, samo nemirni, divji potok spodaj hrušči. Ne pozna spanja, ne miru; brez prestanka

dirja po skalinah, škropi s srebrnimi penami obrežje, njegov šum ne umolkne niti za trenutek.

Ozki srp lune se povspne nad gore. Zvezde se množijo. Zamišljen, ganjen po vtisih, se vsedem pod staro, krivuljasto smreko. Čutim se prostega; kar razpel bi krila ter zletel v zrak. Počasno zazibanje v spanec prirode je prineslo tudi v mojo dušo mir. Ali pa res zaspí priroda? Nikakor; o tem mi priča netopir, ki mi je zletel nad glavo, v mahu pa se lesketajo z modrikastimi svetilnicami kresnice. Čujem težko žvižgajoče frfolanje perutnic; velika sova je zapustila svojo skalnato votlino; v temi se mi je zdela pravcati orjak. Priroda povsem nikdar ne zaspí. V njej vlada večno gibanje, toda mogoče, da je to samo njen sen! Nikakor, to je tudi življenje, tajno basniško življenje noči... Poezija temne noči mi je prodrla do srca, katero bije tako živo, bojazljivo, nemirno v neposrednem, osamelem dotiku s prirodo. Z duševnimi svojimi očmi vidim orjaške postave povznašati se nad gozdom; tu se povznašajo k nebu, obsevanemu s svetlobo ozkega srpa lune, tam pa se udirajo v temno dolino ter ginejo med vrhovi smrekovih piramid. Nemara je to sópara in megla,

spreminjajoča svojo obliko v slabi mesečni svetlobi. Hrup potoka ni več jednoličen, spreminja se ter sedaj umolkne, pa postane zopet glasnejši. Hvalnica za hvalnico se začuje iz globine, odmeva s polnim glasom od gozda in skalovja. Celo sem k meni leté oni glasovi in oni šum, ki človeka zaziblje v spanec. Presunljiva vonjava pogorskih cvetic omamuje moje čute. Pred menoj nakrat zibne gozd, zibne propast, zibne skala. Petje žuga umolkniti — že je umolknilo.

Hladni vetrič se dotakne s svojim krilom mojega lica. Vshodna stran neba kaže že sivo barvo. Nad glavo mi zadoni rahlo gostolenje jutranje tičice s početka bojazljivo, pa zmerom bolj pogumnejše in živejše. Trenutek še in od vseh strani se odzove na to rahlo vprašanje odgovor iz drobnih tičjih grl. Okrepčan po snù na duši, sem pozdravljaj blesk jutranje zarje. Poezija teme, bodisi tudi veličastna, se je izgubljala iz mojega srca, in težnja po luči se je oglašala v njem. In svitloba je naraščala polagoma, stopnjema, toda čimdalje bolj. Obrisi jelk so postali čimdalje bolj vidljivi — zvezde so bledele in ugašale, samo velike kraljice nočnega neba so blede, nekako bolešno žarele.

Nakrat pa se nalik nepričakovanemu bojnemu napadu prikažejo leskeči solnčni žarki, zakrožijo po nebu kakor orli ter pogasé nočne luči. Ves kraj je pozdravljal zmagovito solnce, katero, zavito v kraljevi škrlat zarje, je s sijajem in leskom naznanjalo slavni svoj prihod. Kakor otožne misli in bojazen, prognana po radostni novici, tako so ginile bele megle iz globoke udrtine pod menoj ter odpirale razgled po oživljeni krajini.

Solnce se je prikazalo nad oddaljenimi gorami ter se s početka dovolj urno povspenjalo nad njimi. Žareča, bleščobna jasnost se je razlivala v dolino ter se lesketala v kronah bukev. Gibanje in življenje je zašumelo v prirodi. Veselo je štrlela kvišku jelka nad skalnato propastjo ter stresala roso raz svoje iglice.

Okrepčan po večno svežem, pogorskem vetriču sem zapustil skale. Kje je ostala praznota in nadležna melanholija duše? Nemara tam na mahu, na skalah, ali pa jo je odnesla sova na svojih krilih?

Dovolj je noči! Svitaj se, svitaj!

II.

Nočni čuvaj.

Juri Hazuh je izkopal grob ter zlezel iz njega po mali, ozki lestvici na mrzli zrak. Znotraj v grobu mu je bilo toplo; zemlja in delo grejeta človeka. Grobovi na pokopališču so bili pokriti s snegom, samo prst iz ravnokar do-delane večne hišice, izmetana z gro-barjevo lopato, se je črnila kakor ostrov na valovitem belem morju.

Zapihal je vetrič ter osušil kapljice znoja na starčekovem čelu. Solnce je s poslednjimi svojimi žarki ožarilo raskavo njegovo lice, na pol dobrosrčno, na pol zlobno, enako zimskemu mraku; svetloba se je borila na njem s temo. Pri nas pogostoma vidimo takšne obraze: boj za obstanek, glodava starost ter težko delo pokrijejo obličje z nadihom zlobne melanholije, toda niso zmožne zbrisati ž njega izvorno slovansko do-broto in mehkost. Časih vidimo ljudi, ki se nam dozdevajo hudo zlobni, ako imajo povešene oči; kakor hitro pa oni pogledajo človeka, pa se spremenita svit dobrih očij in zlobni izraz lica v tiho, otožno krotkost.

Starec se s težkimi koraki napoti domu, da si počije po težavnem delu, med tem pa ga je že čakalo drugo. Bil je namreč grobar in ob enem tudi nočni čuvaj v mali vasici, ležeči v neznatni dolinici. Okrog vasi se je razprostiralo valovito, z griči in grapami razorano polje. Daleč, skoro na obzorju, se je razprostiralo pogorje, čegar vrhovi so se zagrinjali v večerno meglo. Sneg se je vdiral pod težkimi Hazuhovimi škornji; dva zvonova v zvoniku sta zvonila kakor bi tekmovala med seboj, jeden počasi, zamolklo, drugi urno, presunljivo, s tankim, cvilečim glasom.

Hazuh je dobil doma, kakor navadno, prazno sobo, duhtečo po zaduhlini. Prah je pokrival mizo in klopi, na ognjišču je stal sajast lonec. Hazuh nabere v kuhinji protja, vrže ga v peč ter prižge s slamnato metlico. Ogenj veselo začvrči. Starec stopi v sobo ter z rokami objame peč. Že ga je grela; skozi slabo zamazano špranjo pa je semtertje pokukal odsev plamena. Toplota je napravila bivanje v sobi prijetno.

Hazuh je zastokal, izvlekel iz miznice kos kruha, ga jel rezati z nožem ter polagal v usta tanke grižljeje. Na to je zopet zastokal, se zravnal ter jel

popevati pobožno večerno pesem. Neharmonični, zamolkli glasovi so mu prihajali iz prs.

Bližala se je deveta ura. Hazuh je oblekel dolgi kožuh z rudečimi tulipani, navlekel si na ušesa ovčjo kučmo, izpod katere so moleli dolgi sivi lasje. Na to sname raz steno helebardo nočnega čuvaja, podobno križu, ter dolgo trobento, izdelano iz črešnjeve škorje, zašepeta kratko molitvico ter stopi vèn v zimsko noč. V pratiki je stal mesec, toda nikakor ne na nebu; vsaj videti ga ni bilo, ker so ga zakrivali gosti, temni oblaki. Z važnimi koraki je stopal nočni čuvaj po ulici, gugajoč semtertje glavo, in sneg je škripal pod njegovimi težkimi škornji.

Na obeh straneh so stale hišice, pokrite s slamo in snegom. Vsaka izmed njih je imela pročelje mračno našemljeno, toda dvoje jasnih oces. Tako je bilo môči imenovati par drobnih oknic, katere je osvetljeval ogenj na ognjišču. Časih je kočica zatisnila jedno oko; gotovo je njen bivalec s svojim hrbtom zakril plamen, stopivši med ognjišče in okno. Nekatero oknice so se lesketale slabo in otožno, kakor oči umirajočega; ondi je gorela svetilnica, nalita s konopljenim oljem. Ponekje je bila luč še

medlejša, ponekje so bili videti samo črni predori v belem zidu; tam ni bilo nobene luči razun človeških očij, zazi-banih v spanec.

Hazuh se je odkašljajal ter zapel svojo zateglo, otožno, jednolično, toda ganljivo pesem. Kdo izmed nas je ne pozna? Kdo izmed vaščanov je še ni slišal v tihi, prešerni noči? «Hvali vsaki duh Gospoda!» Kakšne davne občutke sprebudé v nas te besede; bojazen otroškega srca pretrese našo dušo. Spomini se vzbujajo v nas, polni tajnosti, tihe vaše nežnosti in fantastične sreče. Tema in tišina nas obdaja. Glasi se samo tik-tak stare stenske ure. Čuje se dihanje spavajočih. Tam zunaj pa se oglasi zategla pesem: «Hvali vsaki duh Gospoda». Vse spi, samo ponočni čuvaj drami s svojim glasom nočni mir!

Ko je bila pesem končana, je čuvaj devetkrat zatrobil, osemkrat na kratko, devetokrat pa na dolgo. Zamolklo, melanholično in ob enem tudi strašno je donel glas trombe. Ko sem bil še dečko, mi je zaupal stari naš služabnik svojo tajnost, katero smem sedaj izpovedati, ker on leži že na pokopališču v pozabljenem grobu. V mladih letih mu je baje našepetal zlod, da bi bilo dobro pobrati Iciku za žganjico zrnja, ki je

ležalo izveto nepremerjeno v sosedovem skednju.

Teik sam mu je dejal, da je lahko in njegova žganjica da je sladka kakor med. Po noči, ko je bilo temno kakor v vreči, je odšel v omenjeni skedenj. Z rokami je otipal precejšnji kupček težko zrnatega žita. Kar vonjava se je širila od njega. Že je nagraбил ter sipal plen v vrečo, kar nakrat začuje zamolkli grozni glas trombe nočnega čuvaja. Roke mu strepetajo. Po poslednjem daljšem glasu mu pade vreča iz rok. Iz kota v skednju je zrla nanj tema s svojimi velikimi očmi; streha nad njim je zaškripala. Izsul je žito nazaj ter ni kral nikdar več.

In resnica, ta glas ima v sebi nekaj strogega, kaznujočega, kakor nekak slab odmev nadangelske trombe, katere grogoviti glasovi skličejo ljudi k splošni poslednji sodbi.

Starec je pošteno obhodil predpisano mu cesto. Deseto uro je pričakal pri vaškem čevljarju, pri katerem je visela na steni lesena ura z rudečo rožo na pročelju. Medena kazalnika sta že zarujavela ter kazala na sebi sledove muh. Muhe sploh kaj rade sedajo na kazalnike; nemara jim je vseč njih počasno gibanje. Čevljar je še delal ter iskreno

pozdravil nočnega čuvaja, kakor skoro vsak večer ob tem času. Njegova bolna žena je ležala v postelji pód celo goro modrih odej, na redko posutih z belimi kolesi. Raz peč se je začul otročji jok.

»Molči, Ivanček« je tolažil Hazuh fanta; »saj sem jaz! A ti, Martin, ne muči se po noči. Dnevno delo blagoslovi Bog, — noč je samo za ponočnega čuvaja.«

Martin vzdihne ter zavihti z rokami tjakaj za hrbet, potegovaje nasmojljeno dreto.

»Revščina me preganja, Jurij«, odvrne, »žena boleha, semenj pa se bliža.«

«Vode!» oglesi se glas iz postelje.

Čevljar odloži škorenj, zajme z loncem vode iz brente, stoječe v veži, ter jo poda ženi. Izpod modre odeje se stegne gola, medla roka; na to se prikaže žensko lice z razpaljenimi očmi. Peča na glavi se ji pomakne na stran, tanka kita las, slična vrvi, ji pade na čelo.

Bolnica vzdihne. Zopet se začuje enakomerni tik-tak ure ter tiho žvižganje drete, katero je vlekel čevljar skozi luknjo, narejeno s šilom. Ura je zahreščala ter jela biti s hripavim glasom. Juri odide in zopet se začuje na ulici petje in glas trombe. Hiše so stale

otožne; v njih temnih licih ni bilo videti več onih jasno plapolajočih isker; temne globodnice so zavzele njih mesto kakor na razoranem slepčevem licu. Tu pa tam se je glasilo nadležno lajanje psa, odgovarjajoče glasovom trombe. Tako sramoti surovi pasji glas svete besede velikih učiteljev in prerokov národa.

Pasje lajanje je umolknilo. Iz ponočne teme je štrlel nakvišku čveterooglat cerkveni zvonik s korčasto streho, raz katero se je glasil neprijetni glas čuka. Križa na zvoniku ni moči videti. Oko sluti samo drog.

Nočni čuvaj dospe do hišice, v čije oknu je še žarela medla svetloba, jedina v vsej vasi, kajti tudi čevljar Martin je bil že vgasnil luč. Hazuh se vstavi, sname pri vratih kučmo, pogladi si z roko lase, kakor to stori naš kmet, kadar hoče iti v cerkev. Molče stopi stari nočni čuvaj v sobo, sredi katere se je nahajala bela, z rudeče izšivano odejo pokrita postelj. Na njej je ležal mrlič, oni, pri čegar poslednji hišici se je potil danes Hazuh. V kôtu pri peči je na pol sedela, na pol ležala mlada žena — vsled žalosti in solz je zaspala. Nočni čuvaj opre helebardo in trobento ob steno — toda ni sprebudil revne vdove.

Stopi k mrličevi glavi. Jedno oko pokojnikovo je bilo nekoliko odprto. Nočni čuvaj mu je zatisne s kazalcem — čutil je na prstih hlad smrti. Toda oko se je odpiralo znovič polagoma — uprav kakor živo. Toda leska ni videti v njem. Duša je lesk očesa. Že je zapustila bedno telo. Nočni čuvaj poklekne ter moli. Pri vratih sreča dve ženski, ki sta prišli, da bedita pri mrliču. Na pol krič, na pol jok se oglasi iz hiše žalosti, ko jo je bil starec zapustil. In k temu se pridružijo zategli glasovi mrliške pesmi. Toda jok premaga petje — oh, stari grobar se ni čutil dobro. Mehanično je pritisnil trombo na ovenele ustnice in bolestni glasovi privró iz njene okrogle votline. Celo v zvito skorjo vdihne človek izraz občutka. V tem zateglem, enakomernem bučanju trombe se čuje odmev glasu, s katerim kliče duša. Ustnice so ji vrata. O, ko bi se le nikdar ne onečastila vrata človeške duše!

Starec krene na grič k nekoliko oddaljenim kočam dninarjev. Oni žive od svoje dnine; po letu se jim ne ziblje v valovju žito, niti jim ne duhti po zimi sobana po prijetni vonjavi zrnja, toda naj tudi njim zadoni glas in blagoslov nočnega čuvaja, zadoni v težkem snù odmev njegove trombe!

Vse počiva v svojem zavetju, samo ti, starec, še bediš ter hodiš po vasi kakor duh; dà, kakor duh, toda dober duh. Treba bo kmalu oglasiti polnoč; treba pogledati k skednjem.

Koraka navkreber po dvorišču. Iz početka po nekoliko vzvišenem hodniku poleg stavb, na to pa poleg hleva. Iz hleva se začuje zamolkli vdarec. Konj je butil z nogo ob leseni tlak ter zahreal. Čuti celo v spanju, da se bliža človek. Na griču za hišami stojé skednji, kakor vojaki v vrsti. S snegom pokrite strehe se zlivajo s sivim nebom. Pred skednji stoji vrsta okroglih kopcev; pod njimi so jame za žito. Skednji in jame za žito, vse je v redu, starec se sme vrniti v vas.

Nočni čuvaj si misli, da bi imela biti že polnoč. Na stolpu je sicer naslikana ura s števili, toda nima kazalcev, niti stroja. Nočni čuvaj mora torej imeti uro v glavi. In zares, ne zmoti se mnogo. Glej, to je polnočni vetrič — čuti ga v duši in otrplih udih. Njegov dih se valovito trese, kakor oddaljen glas zvona, ako udarimo ob njega s kovanim srcem — ej, to je uniček zime! Veter zapiha močnejše ter mu zamete v oči osivele lase, tako da starec nehoté

zapira pred njimi oči. Med tem se raztrga gosta odeja oblakov, in skozi špranjo pokuka ozki srp meseca. Temni, poprej nerazločni obrisi hiš se razlesketajo v žarkih lune. Že je moči razločiti obliko streh in pletivo plotov. Križ na zvoniku se zalesketa v zamodrelem lesku in bela cerkvena stena se ti zdi kakor obložena s srebrom. Veter utihne kakor na povelje, blede kraljice noči.

Kdo neki koraka za starim nočnim čuvajem? Tesno za njim? Ima tudi halebardo, toda daljši je ter njemu podobno guga glavo z jedne strani na drugo. To je njegova senca.

Ko nočni čuvaj napove tretjo uro ter zakliče: «Vstani, duša zvesta!» se napoti domu. Tam ga pozdravita samotna in vonjava po zaduhlini. Njegov tovariš, mesec, kuka mu skozi ozko okence ter črta mreže po glinastem, s peskom posutem sobinem tlaku. Tudi odlomki nesnažnega stekla se vidijo na tleh. Jeden žarek lune je zablodil na široko, od kopanja se leskečo lopato. Kako se odbija čudna luna v orodju, ki odpira ljudem temne podzemeljske veže, kako je ozarila ključ k večni temi! Nikakor k temi!

Iz nebes, raz nebeško modrino, pretkano z zvezdnatimi brilijanti, kliče

luna s tresočimi se svojimi žarki človeštvu : Evo, to orodje je ključ k čisti, večni svetlobi !

Načrtano okno na tleh se je premaknilo ; luna ne obseva več tál, marveč postelj. Osvetlila je starčevo lice. Razločno je móči videti na njem vraske, samo raz čelo mu čitaš tih, senčnat mir.

Mesec se je že skrila za zasnežene strehe vaških hiš. V grobarjevi koči vlada tema ter se čuje odmev globokega, težkega dihanja.

III.

Drvarjeva žena.

Borovo morje se razprostira po peščeni nižavi. Nimam rad borovja ; zdi se mi nekako suhoparno, brezbarvno ; ne trpi poleg sebe živejšega razvoja rastlinstva. Kakor bi ga zavidalo, nasuje suhih jeglic na glavo mahu in travam, plast za plastjo, to nagrobno odejo slabih, samo pa se sebično povspenja kvišku. Borovje po letu ne daje človeku one hladilne sence, kakor

njegova sestra jelka in še daljša sorodnica sijajna lipa. Po zimi je v borovju toplo kakor v zakurjeni sobi. Veter ne more prodreti skozi veje ter le zlobno hruši v kronah.

Gozdna pota so posuta z drobnim peskom; globoke zareze koles pričajo o težavah, s kakoršnjimi se mora voz tukaj boriti. Ozračje je po letu polno vonjave po smoli ter tičjega petja. Staro deblo košatega borovca ječi pod pravnimi udarci žolne, ki pleza po njem kakor krilasta mačka. Veverica skače z drevesa na drevo, kakor bi imela nevidljiva krila, radi tega govoré ljudje, da jo nese rep. Resnica, veverica razširi pri skoku svoj košati rep; vsaka dlaka stoji posebe. Rep jej torej služi, ako ne za krilo, pa vsaj za krmilo.

Po zimi se spremeni oblika borovja, dasiravno njegovo jegličje kljubuje mrzli smrti. Smola ne duhti, tice ne prepevajo. Zameti, sneženi in peščeni, so si bližnji bratje. Tam, kjer po vetru nasut pesek tvori visoke grmade, strjene v teku časa in pokrite s plastmi jeglic, tam se znaša skupaj tudi sneg ter po višuje peščene gomile.

Odmev cepcev se ne glasi več v skednjih, niti se ne dviga dim mlatilnice z grajskega dvorišča. Napočil je čas,

ko si poišče žuljeva roka dela v širnem borovju. Možje v kratkih kožuhih, z leskečimi sekirami na ramah se podajajo še v zgodnjem mraku na prostor svojega truda. Sneg škriplje pod težkimi škornjami, klobčiči sopare se jim vijejo iz ust, ivje se jim lesketa na črnih ovčjih kučmah; slednji drvar je podoben perzijskemu šahu v njegovi z demanti posuti kučmi. Samo ta razlika je, da so ti slovenski demanti le izposojeni; ko pride rumeno solnce, pa jih pobere. Kučme postanejo zopet črne, samo na šopku se rudi kitica.

Žaga hrešči, sekira se zadira v sočnato deblo; drvarji delajo polena. Cele trdnjave pravilno naloženih polen že čakajo voznika. Podrezani borovec se mrzlično strese ter siplje drobne snežene omraznice na glave in hrbet svojih mučiteljev. Toda ne pomaga mu niti trepet niti sipanje snega: mora se skloniti ponosna glava, privajena bivati na svežem zraku v objemu hladnega vetra; mora se skloniti ošabno šibko deblo v sneg, pomešan s peskom. Zamolkli padec, in — borovec že leži na mrzli zemlji. Branil se je padca v smrtnih bridkostih; njegove roke so se poprijele najpoprej zraku, toda zrak jim ni podal podpore; na to pa sosednih vej, toda

tudi te nimajo dovolj moči, da bi pridržale v padcu tovariša. Naposled ga je pograbila jeza; zavrtel se je naokrog, jegličje je zašumelo, veje so odčesnile sosedne veje in tako ugonobljajoč je sam uničen padel svojim sovražnikom pred noge.

Drvarji se opró ob sekire ter si oddahnejo nad posekanim deblom. Večinoma so to zali, krepki Buranje. Močno se razlikujejo od čackih Oravanov ter lahno korakajočih Lipčanov. Buran je tržašcat, širokopleč; njegovo lice ni tako gladko niti tako prijazno, nego lice severnega Slovaka. Tiči v njem več sarkazma nego lirike. Bori se z višjo, tujo izobrazbo, zahaja med Nemce, pri tem pa se krepko drži svojega. Dasiravno je zanemarjen, da človeka kar srce boli, vsekako pa ima v glavi dar bistrumnosti in praktičnega razuma. Njegov vrat je kratek; lasje so mu črni, razčesani po sredi na dvoje, segajoči mu mimo ušes, tam pa gladko pristriženi. Zamán bi iskal na njem gibčnosti Slovaka iz pogorskih krajin; nasprotno pa bi lahko našel medvedjo moč. On je več mesa in kruha ter je nekako okoren; težko se za kako reč odloči ter si izbere po dolgem pomisleku navadno slabejšo.

Ne briga se za to, da bi si polajšal stanje, marveč životari v nezavednosti in zapuščenosti.

»Martin« zakliče stari drvar raskavega lica, obrnivši se k mlademu, visokemu možu: »Ali nam pa prinese tvoja žena obed? Nikakor mi ne gre v glavo, da bi hči tako imenitne hiše hodila v gozd za drvarji.« Po teh besedah vzame starec pilo ter jame brusiti žago.

»Zares, zdi se mi, da bo slabo naše delo,« pritrди starcu mlad mož z rudečim licem, kar je bilo krivo, da so mu ljudje dali priimek »purana«.

»Čemu pa si vzel takšno gizdalinko«, reče mož petdesetih let, doslužen vojak — radi znanja svetega pisma »pismouk« imenovan. Sive, bistrourne oči so mu zrle iz njegovega belega, podolgovatega lica. »Imel bi vzeti takšno, ki ima razpokane pete. Ali ti je bilo treba te prevzetnosti in hrupā sorodnikov ter opravljanja vaščanov? Njena rodbina ima polne škrinje, ti pa si le mlatič in drvar.«

Martin Kamenec, mož zale rasti, z velikimi, modrimi očmi in z ustnicami, najavljajočimi krepko voljo, se prezirljivo nasmeje ter reče: »Danes je prišla vrsta na mojo ženo, da nam prinese

obed, in ona ga tudi prinese. Na ta-le panj nam ga postavi.« Pri teh besedah pokaže na odrezan panj, raz kateri se je bil zvalil ravnokar krasen borovec.

»Purana« je srbel jezik. »Če se le ne ustavi zala Katica pred Zavodovo hišo?«

»Nemara pri razcapanem Janezu, ki je še trkal na njeno okno v soboto pred svatbo«, omeni pismouk.

»In kateremu se je Martinova tašča zmerom tako prijazno nasmihavala,« se nasmeje starec, podrgnivši s pilo ob žagine zobe.

Jurij, najmlajši drvar, dodá nedolžno: »Stara in mlada Vibohova sta se obešali nanj, toda Martin je dekle vendar-le dobil. Pripovedujejo, da je bil na posvetovanju pri bošacki boginji.«

Martinovo lice se zmračí. »Ko bi vendar rajše molčali! Z jezikom znate urneje rezati nego z žago.«

»Hm, za obed nam je žal,« odvrnejo drvarji, napljujejo si na roke ter se znovič poprimejo dela. Zopet se je glasilo pravilno škripanje žage, med katerim so se oglašali udarci sekire.

»Jaz stavim svojo glavo, da dobimo obed,« doda čez nekaj časa Martin, kakor hoteč s tem utolažiti nemir, ki je nastal v njem po besedah tovarišev.

»Ej, glave ti ni treba staviti«, se nasmeje stavec, ki je poprej brusil žago, »toda doma imaš zalo kravico! Ta bode naša, ako izgubiš stavo, in vrhu tega še pet bokalov vina«.

»Ne skušajte človeka!« zamrmlja pismouk ter iztrca pepel iz svoje pipe. Martinovo lice zalije rudečica.

»Velja!« reče. »Vi dobite kravico, ako me moja žena ne bo ubogala ter se sramovala prinesti obed!«

»Škoda kravice!« reče žagar.

»Ako bi ne bilo onega capastega Janeza!« draži Martina »puran«.

»Torej ne sprejmete stave?« zakliče Martin srdit, in njegove modre oči se mu še povekšajo.

»Stavim kravico, vi pa meni nov jopič. Tu je moja roka!«

Stava je bila torej sklenjena. Žagar in »puran« sta se zavezala, kupiti Martinu nov jopič, in ako dobita stavo, pa bo krava njuna.

S tem je bil prepir končan, in žaganje se je zopet sipalo med žolto jegličevje, in trske so letele od leskečih sekir.

Bližal se je poldan. Zimsko solnce je le slabo ogrevalo vsled dela utrujene

ude drvarjev. Na zametu se je lesketalo na tisoče isker, na jegličastih drevsih so visele kapljice, ogrete po slabih solnčnih žarkih. Martin tajno pogleda po peščeni cesti ter nadaljuje delo, gladka sekira mu kar zveni, in znoj mu curkoma teče s čela.

Puran odvrže sekiro, in toporišče se zarije v sneg. »Poldan je!« zamrmlja ter pogleda Martina.

»Obed bi ne škodoval,« omeni žagar ter nagrbanči čelo. Martinu postane tesno.

Zopet se poprimejo dela. Solnce se je skrilo za gozdom. Peščena cesta je prazna; pusto se vije med drevjem ter gine v globeli zasneženega borovja.

»Kravica že žalostno muka«, zamrmlja Jurij ter se dobrosrčno nasmeje Martinu.

»To bode jopič,« nasmeje se žagar.

»Capasti Janez ima gostijo,« zamrmlja »puran« ter se zlobno zareži Martinu.

»Molči, spaka!« zarjove Martin, da kar odmeva po gozdu, in Martinova roka krčevito stisne sekirino toporišče. Drvarji niso nehali dražiti Martina, a pismouk jih pokrega.

Nebo se je zmračilo in iz zgoščenih oblakov se jame vsipavati droben sneg.

Med tem je zala Katrica bila že dve uri na poti. Težko breme ji je tlačilo noše nenavajen hrbet. Njeni stariši so imeli najeta za težko delo hlapca in deklo. Martin se ji je prikupil pri puljenju konoplja; vozil je na sosednem polju vodo na kapus. Tega dne zvečer je prišel k njenemu okencu ter tiho potrkal. Katrica je kakor veverica skočila s postelje ter hipoma bila pri oknu. Niti sama ni vedela, kako ji je nataknil na srednji prst prstan z rudečim očesom. Nemara je bil oni prstan dar čarovnice. Katrica ga je ogledovala ves teden, in vsakokrat se ji je razvnelo srce. Konečno je Martin poslal snubače — v hiši je nastala jeza, krik, jok — toda trda dekličja glava je zmagala.

I nu, sedaj naj se pokori radi svoje trdovratnosti. Strogi oče ji ni dal ničesar, razun obleke, odeje in dobro rejene kravice; ona ne prebiva na prostornem posestvu na strani capastega Janeza, marveč v preprosti koči ter nese obed za drvarji v globoki gozd.

Katrica hiti, da ji kar gorí njeno belo lice. Molče delajo možje v gozdu. Martin je bled ter ne spregovori niti besedice. »Puran« ga jame dražiti. Martin dvigne sekiro, in grozen krik se mu izvije iz prs. Stemnilo se je in sneg

je padal čimdalje gostejši. Drugekrati bi bili drvarji nehali delati, ker pa so videli, da Martin dela z mrzlično marljivostjo, niso si drznili tega učiniti. A Martin je delal kakor lev.

Njegova sekira je padala kakor blisk na hlode ter cepila jih na dvoje. Visoko v zrak je dvignil svoje jekleno orodje, kakor bi hotel s tem oglušiti vzbujene občutke svojega srca, v katero so njegovi tovariši lahkomišljeno prilivali ^{strup} strup: Stemnilo se je. Umolnilo je škripanje žage in udarci sekir, samo močan veter se je zaletaval v borovje ter hrumel svojo večerno, grozno pesem.

Na poti proti domu je prehitel Martin svoje tovariše. Dirjal je v vas kakor ta zimski vihar.

»Martin je divji človek,« omeni »puran« ter zarije svojo desno roko pod kožuh.

»To ne skonča dobro,« vzdihne pismouk.

»Za debelo kravico,« se zasmije starec ter si natakne oglavnico svojega žoltega jopiča na glavo. Toda njegova opomba ni imela vspeha. Nekateri so pomilovali Martina ter se bali, da ga izgubé, druge je moril glad, ki more zares napraviti človeka nevoljnega.

Martin dobi svojo kočo prazno. Grozna misel mu zašumi po glavi. Mogoče, da ga je žena zapustila, ker se je že naveličala tega uboštva! Mogoče, da oni capasti Janez! Moj Bog, kakšni občutki so mu ožemali srce!

»Vrnite mi ženo!« je zarjovel, planivši v tastovo sobo. Tam so ga gledali prestrašeni. Niso vedeli ničesar. Tašča je jela vihteti roke. Tast ga je pogledal jezno. Ni se še pomiril z revnim zetom. Na to je Martin, kakor brez zavesti, zdirjal v hišo capastega Janeza. Ta je sedel na hlevnem pragu ter delal toporišče za sekiro.

»Kje je Katrica?« ga vpraša Martin. Bil je ves bled.

»Med Katricami,« odvrne suho Janez ter obrezuje dalje.

»Človek, kje je moja žena?« zakliče divje Martin ter zaškriplje z zobmi.

»Kaj je meni mar tvoja žena, Martin?«

»Šla je za vami v gozd,« se oglasi tanki glas sosede, ki je bila stopila ravnokar iz hleva z golido mleka. Mleko se je penilo ter šumelo v leseni posodi.

»V gozd!« ponovi Martin; takoj mu je odleglo.

»Z bisago na hrbtu! Sama sem jo videla.«

Martin zdirja nazaj v gozd. Ni več snežilo; skozi pretrgane oblake so se lesketale zvezde. Martin zakliče z močnim glasom v gozd, toda odgovarja mu samo odmev. Sveži napadli sneg se mu je prijemal nog. Tema je zrla nanj z drevesnih kron. Niti sam ni vedel, kakó je došel v sredo gozda. Mesec je priplaval nad vrhove dreves ter osvetlil dnevno delo drvarjev. Bisaga je ležala na sveže odrezanem panju; bela plahta se je lesketala v mesečnih žarkih kakor snežen zamet. Pri panju je čakala že na pol otrpla Katrica, poslušna povelju svojega moža.

Krepki Martin jo objame z močnimi rokami, stisne jo k sebi ter jo ogreje na svojih prsih. Sleče jopič ter jo ogrne ž njim, dà, še prostorne rokavice ji natakne na roke. Bisago si naloži na ramena, kakor bi v njej bil nekak papir. Katrica se je stiskala udano k svojemu možu, žar njegove ljubezni jo je razgrel.

»Pokaži mi svoje lice,« jo poprosi Martin ter prime ženo z obema rokama za zalo glavico. Široki okrajci peče so se dotikali njenega bledega lica. Toda njene oči so se lesketale veselo, zadovoljno.

«Ali se jeziš, Katrica?» jo vpraša Martin. »Kriv sem! Nisem imel pravice, zahtevati od tebe, da prideš v gozd! Ali si jezna?»

»Nisem, Martin! Toda pojdiva!« Radostno ganjen pelje Martin svojo zablodelo ženo skozi borovje, kakor bi korakal skozi mirtov in rožmarinov gaj. Dosegel je vse, duševni mir, ženo in spravo z roditelji svoje žene. Te je omehčal strah za hčer in videli so veliko Martinovo ljubezen. Katrici ni treba več hoditi v gozd z obedom, ker tam ni več Martina, njemu se dobro godi na prostornem zemljišču. »Puran« se jezi, dasi mu je odpustil Martin novi jopič.

»Škoda kravice,« je mrmljal starec, bruseč žago.

A široki gozd šumi suhoparno nad glavami prostakov, ki so navzlic svoji priprostosti pristopni strastem, pripravljeni se žrtvovati v izpolnjevanju svojih dolžnostij.

Ti, suho, peščeno borovje, tudi v tebi veje dih poezije, sicer manj fantastičen nego v podkrivanskem smrečju, toda razumljiv in prijeten moji duši, ki pogostoma blodi v snú po nedoglednem morju tvojega jegličevja.

IV.

Črni idealist.

V globokih gozdih Tatre je kuhal Miha Zahor leto za leto oglje. Bil je to mladenič, ki je po leti le malokdaj zapustil gozd ter se je poredkoma bojazljivo spuščal z gor v dolino med ljudi. Že od rane mladosti je zrastel tako nekako s smrekovim gozdom ter bil po svoji postavi in svežosti podoben tatranskim jelkam, in le močno nerad je zahajal na semenj v trg. Hrupa in trušča ljudij se je mladenič bal, pač pa mu je bila prijetna godba, ropotajoč grom in cviljenje viharja v vrhovih smrek in jelk. Skozi prestiralo črne ogljene barve, ki je pokrivalo mlado lice, je prodirala zdrava rudečica, a globoke, modre njegove oči so mu žarele v mirnem, toda vročem ognju. V bližini ogljarnice se je vila v ovinkih cesta, pregrajena semtertje z lesenimi mostiči, pod katerimi je šumel bister potok. Stekal se je navzdol po strmi dolini; na desno in na levo sta se vzpenjali kvišku strmi, s smrečjem obraščeni rebri, slikovito dvigale se nad propastjo skale. Potok je imel

dokaj opraviti, v svojem teku ; ponekje je bil primoran, skakati raz skale ter je tvoril vodopad, poln pen in glasnega šuma. Mnogokrat je šel skozi to kotanjo, mnogokrat poslušal šum vodopadov. Dolinica nareja na človeka vtis čistote. Vse je tam tako jasno, prozorno, navzlic temu, da je barva gozda temnozelen. Voda, živa voda, razprašena po urnem toku v neštetilne brilante, bela cesta, prazniška obleka smrečja, dragocena vonjava gozda, nevelik sicer toda slikovit razgled, nad dolino ozka prôga modrega neba, ej, to je krasota, to je vrhunec mičnostij slovenskih gozdov.

Slikovita kotanja, delo, navezanost na večno dotiko s prirodo, osamljenost in poetičen značaj ogljarjev je provzročil, da duša mladega ogljarja ni bila surova kakor navadnih delavcev, pač pa je bila navdihnena s prirojenim idealizmom. Ali ni s tem rečeno preveč? Dà, bilo bi, ako bi se tikalo Nemcev. Tam je kaj takšnega bajka, poetična iznajdba. Pri nas pa je resnica. Pri nas se nahajajo idealisti tudi sredi surovih, neizobraženih, zanemarjenih, potlačevanih vrst národa ; mi imamo idealiste med drvarji, dninarji, postopači, dà, celo med pijanci in tatovi.

Naš človek je dobrosrčen, lahkomišljen in občutljiv. S temi tremi lastnostmi si je mōči pojasniti vse čednosti in vse napake našega naroda.

Miha Zahor je prebil marsikatero uro s tem, da je ogledoval dim, ki se je mirno valil iz kōpe v temnosivkastih klobčičih. Bil je zadovoljen s svojo usodo, zlasti ako se mu je posrečilo kuhanje oglja ter našlo mnogo kupcev. Tako pridelan denar je nosil v pogorsko vasico, kajti tam je prebivala njegova mati in mlajša sestra. /

Toda bajna krasota gozda je vzbudila v njem koprnenje po neznanih slasteh. Ni poznal predmeta svojih teženj, toda čimbolj je prihajal v leta, tem pogosteje je senčila žalost njegovo dušo; dà, časih je tudi nezadovoljnost vskipela v prsih sina tatranske prirode. V glavi mu je zašumelo, srce močnejše vtripalo, vsi njegovi čuti so se napeli ter se ozirali po predmetu, v katerem bi se mogli vtopiti. Gozd mu je bil puščava, samota strašilo, mirni dim ogljenice se je prešerno dvigal proti nebu. In jasno nebo se mu je zdelo tako brezkončno, prazno, večno — ni mōči si počiti, ni mōči zbrati svojih mislij in občutkov. V takšnih trenutkih je pograbil prevzet koprnenja sekuro

ter sekal, da je kar odmevalo po ozki kotanji, da je posekana jelka bolestno zastokala, da so mu otrpnile roke ter so mu stopile debele kapljice znoja na čelo. Utrujen težkega dela ter prevzet od nejasnih mu občutkov, je omahnil v visoko travo. Modri zvončki so se sklanjali nad njegovim čelom. Po gozdu je zapihljal tih vetrič — temne veje dreves so se zagugale — tajno, nepoizvedljivo njih šumenje je bilo podobno nejasnim težnjam mladeniča.

Tudi danes leži naš znanec v travi. Velika grmada nasekanih drv nam priča o njegovi mrzlični marljivosti. Zopet je delal v vročnici nejasnih mu občutkov. Na sejmišču v trgu, v katerem je bil včeraj, je videl razločno prikazni nepoznanega mu sveta.

Gospodičem s paličicami, ovratniki, s školjkami ozalšanimi škornji, se je nasmehnil v duhu. Toda, kadar je šla po ulici mlada deva, zala gospodična, se je zagledal v to nenavadno prikazen z zavidnim očesom in srce mu je glasno udarilo. Sramožljivo se je ozrl po svoji črni srajci. V tesni gostilnici je bilo mnogo ljudij, prišedših na semenj. Vsedel se je v kot ter molčé ogledoval na pol pijane tovariše, in v srcu se mu je zbudila želja po gozdnem zatišju.

Sedaj leži v travi in postave (bitja) s trga mu jamejo rojiti v duši. Modri zvončki se gugajo nad njegovo glavo, metulji trepetajo s krili. V daljavi šumi slap potoka zmerom z enakim glasom, brez prenehanja, večno. To je slika njegovega življenja. A njegovo bistro uho vendar le začuti razliko med šumenjem nočnim in dnevnim. Veselo šumi potok po dnevu, zamolklo pa po noči. Po dnevu tolaži, spodbuja, po noči pa straši ter ziblje v spanec. In do tega jednoličnega šuma se pomeša časih tičje žvižganje. To ni dragoceno petje gozdnih pevcev, marveč melanholično žvižganje gozdnega samotarja. V naših visoko ležečih severnih gorah ne čuješ tičjih koncertov nižav; tú ne dobiš vlažnih bukovih dolin, skozi katere se leno pretaka z jelšami in vrbami obrobljena reka. Tam so topli, večeri, tople noči, tam je bujno, rodovitno polje. Tu v gorah bi niti ne bil primeren kraj za tisočeri krič srečnih krilatih pevcev; tu bi on le žalil ter onečaščeval krasoto skalnate, visoko ležeče gore... Kar se prilega veseli igri, se ne prilega sijajni dramii.

Mirni sen zapira mladeničeve trepalnice. Glava mu zleze z dlani ter se strklja v temni, zeleni, bujni mah na

veliko pohujšanje žužka z dolgimi brkami, ki je bil komaj zmožen, zlezti izpod kostanjevih las mladeničevih. Žužek ves otrpel dvigne kvišku svoja tipala, otira si s prednjimi nožicami rilček ter začuden ogleduje glavo orjaka, ki si drzne dramiti njegov mir. Na to pa se spusti urno v beg, pade z mahu med sveže, nepoznane mu doslej treske ter se prestrašen dela mrtvega, stisnivši si na leskeči trebuh vseh šest nog./

Mladeniču pa se sanja živo o tem, kar je slišal še kot otrok od pokojne babice. Prikaže se mu vila, posuta z modrimi zvončki; na prsih ima kitico snežnih spomenčic. Mično, okroglo ročico drži dvigneno nad glavico; nebeška zarja se ji razliva v brilantovih prôdih iz velikih, prijaznih očij. Kako čarobno se nasmihevajo rudeče ustnice! Na to pa položi svojo lilijevo belo roko v njegovo od oglja začrnelo dlan. Po vsem telesu ga potrese mraz slasti, kakoršne še ni čutil doslej, dà, niti slutil. Izginejo vse tajne, nejasne težnje, — samo jeden rokotisk bele, lilijeve ročice, samo jeden — o Bog, kakšna slast je to! Dup, dup — na črnem konju pridirja knez v zlati obleki, z zvezdami na prsih; v roki drži meč, posejan z demanti. Gibčno seže s konjiča ter

prime vilo kakor lahko peresce okrog pasu, vzdigne jo k sebi na konja ter jo pritisne na svoje prsi. Dup, dup — že ju odnaša črni vranec kakor vihar! Toda ko sta že zginevala v jegličevju, ozre se vila še enkrat nazaj po umažanem oglarju, in nebeška zarja se ji je razlivala v brilantovih prôdih iz njenih očij.

Miha se sprebudi in — dup, dup — začuje sem od ceste topot konjskih kopit, med kateri se meša ropotanje voza. Izdere sekiro, zasajeno v panj, ter stopa otožen k svoji ogljenici. Slast je izginila, pač pa se zbudilo koprnenje.

V grmovju se začuje šum, in pred Mihcem stoji mlada, gosposka deklica v popotni obleki. Lice ji gori, nedra se ji dvigajo, razburjena z urno hojo po strmi stezici, ki drži naravnost navkreber poleg v ugodnih ovinkih vijoče se ceste. Na okrogli ročici ji visi na rudečem traku slamnat klobuček s široko streho. Dolge kite ji vise po hrbtu, kistica svežih spomenčic zalša njen zibajoči se životek.

Zahor obstoji. Ali so se mar bajne sanje o prekrasni vili res spremenile v resnico? Saj ji uprav ta zarja sveti iz modrih očij. One in iste spomenčice zalšajo njene prsi! Obleka in postava

ga spominjata na prikazni, ki jih je videl v mestu.

»Ali dospem po tej stezi na cesto, dobri človek?« je vprašala mladeniča.

Miha si pomenca z roko oči, kakor bi hotel odgnati prikazen. Oči, spomeničice, smeh, vse je takšno, kakor pred hipom. Samo obleka je manj fantastična, glas prirojen, močan, zvoneč.

Deva ponovi svoje vprašanje, toda že ostrejše, brez smeha. Oglar se zavé; ropot voza mu je lahko pojasnil prikazen deklice; stopila je z voza spodaj v dolini ter si hoče prikrajšati pot s hojo po stezi, ki drži naravnost. To vse je naravno; v tem ni nič začaranega. Že večkrat je videl popotnike hoditi po tej stezici.

»Dospete, dospete!« ji odgovori na posled. »Za pol ure dospete poprej na hrib nego vaš voz, ako greste mimo moje oglenice.« Po teh besedah zadene sekiro na ramo ter koraka naprej. Deva veselo stopa za njim: le semtertje poskoči časih na stran po kakšno gozdno cvetko. Ropot voza se je časih približal, pa zopet oddaljeval.

Dospeta k oglenici. Tam je stal mali Vezuv, črna, pravilno narejena kôpa. Na vrhu se je valil mirno kvišku stolp sivega dima; obsevan z žarki po-

letnega solnca, je bil podoben/preprogi iz sive, surove svile. Dim se je dvigal do gostih kron jelk ter se izgubljal v temnem jegličevju, kakor bi ga drevesa posrkala va-se.

»To je vaše delo?«

»Leto za letom.«

»Ali vam ni dolg čas?«

»Časih mi je res!«

Miha je bil zal mladenič. Deva je sočutno pogledala njegovo od dima in oglja začrnelo lice ter gibčno, krepko postavo. Okrogel klobuk z nekdanj po-barvanimi, toda sedaj zakajenimi trakovi se je mično prilegal zali glavici. Deva je pogledala mladeniča, kakor pogledamo zalo drevo, slikovito skalnato razpoko, ali hrumeč slap. Toda v njem se je oživilo tajno koprnenje; srce mu je zagorelo; v prsih mu je gorel potlačevan požar, kakor v osrčju oglenice.

A do tega ognja in koprnenja, do te paleče bolesti se je pridružila slast onega fantastičnega snù o vili. Mali dekljči čeveljček, nekoliko prašen, se je odbijal rezko od črne, z ogljem pobarvane zemlje in bela nogavica je tvorila veliko nasprotje s črnimi tlemi zemlje. Vsa jasna prikazen mičnega bitja je bila tem svetlejša in krasnejša, čim črnejša je bila zemlja naokrog. Zdelo se je, da

je tudi sam oglar postal še enkrat tako črn poleg sijajne prikazni mlade deve.

Deklica je šla nekolikokrat okrog kadeče se kôpe ter radovedno poizvedovala, kako se kuha oglje. Miha je postal kar naenkrat zgovoren. Pojasnil ji je, kolikor mogoče preprosto, kako se drva spreminjajo v oglje. Ko je izrekla deva željo : videti, kakšna je kôpa od znotraj (podobna radovednost je lastna vsem otročjim značajem), je odgrnil z lopato kos pokrivala. Kajpada, zala deva ni videla tam nič posebnega. Niti dete ni zadovoljno s svojim lesenim psičkom, ki s pomočjo strune in mehirja hripavo laja. Pa prereže z nožičkom bel mehirček ter najde ondi samo motvoz in pločevino — toda psiček že ne laja več, že je postal žrtev otroške radovednosti.

»Ali imate stariše?« obrne deva svojo pozornost od oglja k oglarju. Na vsak način je bil zanimivejši, nego goreča kôpa — toda odkriti zagrinjalo s človeške duše ni tako lahko.

»Imam mater. Oče je umrl. Tudi sestro imam tako mlado, kakor ste vi, toda ne tako nežno in zalo!« Zarudela je. Kaj mu je vendar zletelo iz ust? Zdi se mu pa zares, da jo je razžalil; bojazljivo se ozre naokrog in nekak

čut negotovosti se mu pojavi v očeh in na licu. Ropot voza, ki je za nekaj časa umolknil, se je zopet bližal in naraščal.

Kako je obžaloval, da je nemara prestrašil, razžalil prikazen, ki je priletela kakor iz neba na črno oglarnico. Vse njegovo tajno koprnenje se je nakrat uresničilo. V njegovi bližini se nahaja predmet, ki zasluži, da bi človek koprnel po njem; krasotica, ki se je prikazala mladeniču v snù, toda še tam ne tako nežno, prijetno, prirodjeno. Le vzemi knez ono vilo z modrimi zvončki na megleni obleki! Tukaj le je krasna vila, polna življenja, z ognjenim svitom v velikih, modrih očeh.

Blizu, blizu! Kako prožna je njena hoja, kako bela njena ročica! Blizu? Nikakor! Daleč, daleč, črni sin.

Kako so gorele oči mladeničeve! Rudečica je zmagovito prodirala skozi črni poprh oglja. Deva stopi k njemu, oh, z vsakim korakom, s katerim se mu je bližala, se mu je oddaljevala za tisoč milj.

»Z Bogom!« je dejala, pogledavši z velikimi očmi na zbeganega mladeniča, in prijeten smeh zopet zaigra na rožnatih njenih ustnicah, ko opazi, da je oglar žalosten. »Zahvalim za pojasnilo. Kadar vam bo dolg čas, stecite

doli — v Žuliceh je naše posestvo. Tam je dosti služabnikov, dosti gibanja.«

Deva je stopila k njemu ter mu nudila svojo belo ročico. Ni se ganil, zroč pred se kakor pijan.

»Niti roke mi ne poda, ošabni oglarski puščavnik!« je rekla s šaljivim glasom ter še enkrat stegnila proti njemu roko. Oglar jo prime za roko, toda boji se stisniti prste, da ji ne bi zmečkal roke. Ona je počivala tam na njegovi dlani kakor bela cvetka na črni prsti.

»To vzamem s seboj za spomin«, je dejalo preširno dekle, pogledavši na črni madež, ki ji je ostal na roki. Dà, na kratek spomin ti dete privilegovanega sveta! Prva vodica omije oni madež, prvi trenutek potlači spomin na oglarja v temno pozabljivost! Mogoče pa je, da spomin na tvojo belino, na tvoj zvoneč smeh in brhko postavó ne premine iz prsij pogorskega sina do hladne, otožne, pozabljene gomile brez križa.

Navkreber po stezi koraka gosposka hči. Čeveljček ji škriplje pri prožnih korakih, lahka obleka šelesti ob jegličevje. V goščavi, ki ji zakrije oglenico, obstane ter se ogleda. Zahor stoji pri kôpi, oprt ob črno lopato — a evo, kaj je zablestelo v njegovi duši,

kaj pretreslo vse njegovo bitje? — Oči odhajajoče deve so se zasvetile in nebeška zarja se je v brilantovem prôdu razlivala ž njih... Pravcata vila.

»Malvina, Malvina!« se oglasi s ceste polnozvočen moški glas. »Tukaj sem, Albert«, odgovorí zvoneč glasek s stezice. Kočija obstoji. Na to pa zapropota še enkrat po z granitom posuti cesti. Slabeje in slabeje je odmeval topot konjskih kopit. Tišina. Veličastno se vspenjajo kvišku visoke jelke. Iz oglenice se vali dim ter se povznaša v stebru proti nebu. Izginila je vila ter ostala gola, črna istinitost po slikovitem snù.

Oglar pa stoji oprt ob črno lopato ter se ozira po stezi: na to pa opre svoj pogled v črno zemljo — toda tudi tam ni zapustila sledu stopinja lahke nogice, prašni čevljiček. Na golobičjih krilih je priletela čarobna prikazen, zasumela, zasijala, da je zopet zginila za zmerom.

Gozd zašumi od sprebujujočega se vetra, iz početka v daljavi, na to pa zmerom bliže in bliže.

Slap potoka šumi s svojim večnim petjem. Iz oglenice se vije temni dim ter se vsled vetra nagiblje z jedne strani na drugo. Pri njem veni vroče,

mladostno srce. Kakor v osrčju ogle-
nice tli potlačen ogenj ter ne more svo-
bodno zaplapolati, tako se duši v prsih
vroč čut, ki nikdar ne vsplapola na
površje s plamenom. V nižino upada
ter se spreminja v oglje sveti žar v
plemenitih prsih — trušč krčme ter strup
steklenice, to oboje je voda na ta sveti
plamen. Nemara se pri trpki, bolester
smrti, v trenutku neslavnega, težkega
umiranja, povspne potlačena duša še
enkrat v višavo in pred njo se zale-
sketa v brilatnem produ nebeška zarja.

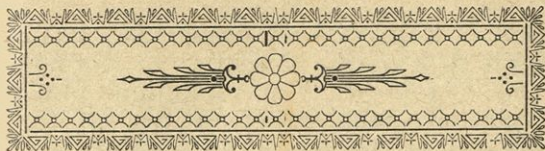
Narodne pripovedke

grofa Leva Tolstega.

Poslovenil Z. Ž. Trbojski. [*Zemlja*]

I.

Zrno s kurjim jajcem.

Otroci so nekoč našli na klancu stvarco s kurjim jajcem, s progo v sredi in podobno zrnu. Potnik, zagledavši stvarco pri otrocih, jo je kupil za petico, nesel jo v mesto in jo prodal carju kot posebnost.

Car je poklical modrijane, velel jim je razsoditi, kaka stvar je to, jajce ali zrno? Modrijani so mislili, mislili — ali niso mogli odgovoriti.

Ta stvar je ležala na oknu; priletela je kokoš, začela kljuvati, — izkljuvala je luknjo; in vsi so videli, da — je zrno. Prišli so modreci in rekli carju: Ta stvar je — rženo zrno.

Začudil se je car; velel je modrijanom razkriti, kje in kdaj se je rodilo to zrno? Mislili so, mislili modrijani,

iskali v knjigah, — ničesar niso našli. Prišli so k carju in rekli: — »Ne moremo odgovoriti. V naših knjigah ni nič napisano o tem; treba je prašati mužike, če ni kdo od starcev slišal, kdaj in kje so sejali tako zrno?«

Poslal je car in velel privesti k sebi starca mužika.

Poiskali so starikavega starca, privedli ga k carju. Prišel je starec, zelen, brezzob, s težavo je prišel ob dveh bergljah.

Pokazal mu je car zrno; ali starec že ni videl, polovico je tako nekako videl, polovico z rokami otipal. Začel ga je spraševati car: — »Ali ne veš ti, dedček, kje se je rodilo tako zrno? Ali nisi sam na svojem polju sejal takega žita? Ali nisi v svojem času kje kupal takega zrna?«

Gluh je bil starec, komaj, komaj je slišal, komaj, komaj razumel. Odgovoril je:

»Ne«, pravi, »na svojem polju takega žita nisem sejal, ne žel, ne kupal. Ko smo kupovali žito, je bilo zrno prav tako mehko. — Ali treba je, pravi, vprašati mojega očeta — morda je on slišal, kje se je rodilo tako zrno.«

Poslal je car po starčevega očeta in ga velel privesti k sebi.

Našli so tudi starčevega očeta ; privedli so ga h kralju. Car mu je začel kazati zrno. Natanjko ga je ogledal. Začel ga je car spraševati :

»Ali ne veš, starček, kje se je rodilo tako zrno ? Ali nisi sam na svojem polju sejal takega žita ? Ali nisi ti v svojem času kje kupoval takega zrna ?«

Čeprav je bilo starčevo uho neobčutljivo, vendar je slišal bolje nego sin.

»Ne, pravi, na svojem polju nisem takega zrna sejal ne žel. Tudi kupoval ga nisem, ker v mojem času denarja tudi v tvornici še ni bilo. Vsi smo se hranili s svojim kruhom, in v revščini smo drug drugemu delili. Jaz ne vem, kje je zrastle tako zrno. Čeprav je bilo naše zrno debeleje in je dalo več moke, ali takega nisem videl svoj dan. Slišal sem od očeta, — v njegovem času je rastle boljše žito nego sedaj — tudi je bilo bolj bogato in debelo. Treba je njega vprašati.«

Poslal je car po starčevega očeta. Našli so tudi deda ; priveli so ga k carju. Prišel je k carju starec brez bergelj, prišel lahko, tudi oči je imel svetleje in govoril je razumno. Pokazal je car zrno dedu. Pogledal je ded, obrnil je. — »Davno, pravi, nisem videl starega

kruhka!« Pokusil je ded zrno, požvečil drobtinico.

»Prav to je,« pravi.

»Povej mi no, dedček, kje in kako je zrastle tako zrno? Ali si ti na svojem polju sejal tako žito? Ali niso v tvojem času kje ljudje kupovali?«

Rekel je starec: — »Tako žito je povsod rastle v mojem času. S tem kruhom, pravi, sem se hranil jaz v svojem času in sem živil ljudi. To zrno sem tudi sejal, to sem tudi žel, to tudi mlatil.«

In vprašal je car: — »Povej mi nò, dedček, ali si ti kupil kje tako zrno, ali si je sejal sam na svojem polju?«

Nasmehnil se je starec. — »Za moje dobe, pravi, si še izmisliti ni mogel nihče takega greha, da bi žito prodajal in kupoval. In tudi za denar nismo vedeli, povsod je bilo domačega kruha dovolj.«

Vprašal je car: — »Tako povej mi, dedček, kje si ti tako žito sejal, in kje je bilo tvoje polje?«

Rekel je ded: — »Moje polje je bila — zemlja božja. Kjer sem zoral — tam je bilo tudi polje. Zemlja je bila prosta, svoje zemlje nismo imenovali. Svoj smo imenovali le trud.«

»Povej mi«, pravi car, »še dve reči: prva — zakaj je prej rastle tako zrno,

a sedaj ne raste več? In druga: — zakaj je šel tvoj vnuk na dveh bergljah, tvoj sin je prišel na jedni, ti si pa prišel povsem lahko; oči imaš ti svetle, zobe krepke in besedo jasno in uljudno? — Odkod sta prišli, povej, dedček, ti dve čudni prikazni?«

Rekel je starec: — »Odtod sta prišli, ker so nehali živeti ljudje ob svojem trudu — začeli hrepeneti po tujem. V starih časih niso tako živeli, v starih časih so živeli po Božje: gospodovali so nad svojim — s tujim se pa niso okoriščevali.«

II.

Vražje lepko, a Božje krepko.

Živel je v starem času dober gospodar. Vsega je imel obilo, tudi mnogo hlapcev je služilo pri njem. Hlapci so se bahali s svojim gospodom. Govorili so :

»Ni pod nebom boljšega gospoda nego je naš. On nas i hrani, i dobro odeva, i daje dela po moči, nikogar ne

žali z besedo, tudi nikomur ne prizadeva zlá, ne tako kakor mučijo drugi gospodarji svoje hlapce bolj nego živino — i za prestopek i brez prestopka kaznujejo in ne rekó dobre besede. Naš nam želi dobro in dela dobro in dobro nam govori; nam ni treba boljšega življenja.«

Tako so se hvalili hlapci s svojim gospodom. In glej, zoprno se je zdelo vragu, da živé sužnji s svojim gospodarjem dobro in v ljubezni. Polastil se je satan Aleba, jednega sužnjev tega gospoda. Polastil se ga je, velel mu je zmotiti druge sužnje. In ko so odpočivali vsi sužnji in hvalili svojega gospodarja, vzdignil je Aleb svoj glas in rekel :

»Zaman se hvalite, bratci, z dobroto našega gospodarja. Začni dvoriti vragu, in vrag ti postane dober. Mi služimo svojemu gospodu dobro, v vsem smo mu pokorni. Da si le izmisli kaj, mi to tudi delamo, misli njegove ugrabimo. Kako bi ne bil z nami dober? Ali nehajte se mu pokoravati, napravite mu zló in on vám poplača zló za zló, kakor vsi drugi, še hujše nego najhujši gospodarji.«

Začeli so se drugi sužnji prepirati z Alebom. Prepirali so se in naredili

stavo. Stavil je Aleb, da razsrđi dobrega gospoda.

Stavil je pod tem pogojem, da zgubi svojo praznično obleko, če ga ne razsrđi; obetal mu je vsakdo dati svojo praznično obleko, in razven tega so obetali, varovati ga pred gospodom, ako ga uklene v železje; — ali da ga izpusti, če ga posadi v temnico.

Napravili so stavo, in na drugo jutro je obljubil Aleb, da razsrđi gospodarja.

Aleb je služil pri gospodarju za ovčarja, gonil je plemenske drage koštrune na pašo.

In glej, ko je drugo jutro prišel dobri gospodar z gosti v ovčjak in jim začel kazati svoje ljubljene koštrune, je pomignil vragov delavec tovarišem: »Glejte, sedaj razsrđim gospodarja.« Zbrali so se vsi sužnji, gledali skozi vrata in čez ogrado, vrag je pa zlezal na drevo in gledal odtod na dvor, kako mu bo služil njegov delavec. Gospodar je stopal po dvoru, pokazal gostom ovce in jagnjeta in jim je hotel pokazati najboljšega svojega ovna. »Dobri so, — pravi, — tudi drugi koštruni, ali ta je tak, da ni nobena cena dosti za tega rogatega; ljubši mi je nego punčica v očeh.« Pred ljudmi zbeže po dvoru

ovce in ovni na vse strani, in gostje ne morejo videti dragega ovna. Komaj se je ustavil ta oven, ko splaši vragov delavec kakor nenalašč ovce, in zopet se vse zmešajo. Gostje ne morejo spoznati, kateri je toliko cenjeni oven. To je bilo neljubo gospodarju, in pravi: »Aleb, mili drug, potrudi se in vjemi najboljšega ovna z zavitimi rogovi in obdrži ga.« Komaj je to izgovoril gospodar, se je zagnal Aleb kakor lev v sredo koštrunov in zagrabil cenjenega koštruna za volno. Zagrabil ga je za volno in v istem hipu prijel z jedno roko zadnjo levo nogo, prizdignil jo in jo zlomil prav pred očmi gospodarjevimi, in zahrstela je kakor zlomljena trska. Zlomil je Aleb dragemu ovnu nogo pod kolenom.

Zabeketal je oven in padel na prednji koleni. Aleb ga je prijel za desno nogo, leva pa je obvisela kakor odlomljena veja. Zaječali so gostje in vsi sužnji, in zveselil se je vrag, ko je videl, kako umno je zvršil Aleb svoje delo.

Gospodarjevo oko se je zmračilo bolj nego noč, namrdnil se je, povесil glavo in ni rekel besede. Molčali so tudi gostje in sužnji....

Čakali so, kaj bo. Nekaj časa je molčal gospodar, potem se je stresel,

kakor bi hotel odložiti, kar hoče, in vzdignil glavo in obrnil svoje oči proti Alebu. Pogledal je Aleba, nasmehnil se in rekel: »O Aleb, Aleb! tvoj gospodar je velel tebi mene razsrditi, toda jaz razsrdim tvojega gospodarja. Ti si se bal, da te kaznim, in ti si hotel biti prost, Aleb; torej znaj, da te ne bom kaznoval, in ako bi hotel biti prost, glej pri svojih gostih te spustim na svobodo.

Pojdi na vse štiri strani in vzemi svojo praznično obleko.« In šel je dobri gospod s svojimi gosti domov.

Vrag pa je zaškripal z zobmi, zvalil se z drevesa in se povalil skozi zemljo.

III.

Iljas.

Živel je v Ufinski guberniji Baškirec Iljas. Po očetu Iljas ni ostal posebno bogat. Oče ga je še oženil in umrl. Iljas je imel v tem času imetja: sedem kobil, dve kravi in dve desetorici ovac; ali Iljas je bil moder gospodar

in je začel bogateti; od jutra do večera se je trudil z ženo, vstajal je bolj zgodaj nego vsi drugi in legal pozneje spat nego vsi; in zato je bogatel vsako leto bolj. Takó je preživel Iljas v trudu 35 let in si je pridobil veliko imetje. V Iljaševem hlevu je stalo 200 konj, 150 rogate živine in 1200 ovac.

Delavci so pasli čede Iljaševe, in delavci so molzli kobile in krave in delali kumis, maslo in sir. Vsega je bilo dosti pri Iljasu, in vsi v okolici so ga zavidali. Ljudje so govorili: »Srečni človek Iljas; vsega ima dovolj, še umreti mu ni treba.«

Začeli so spoznavati Iljasa dobri ljudje in se seznanjali ž njim. Prihajali so k njemu gostje iz daleka. Vse je sprejemal Iljas, vse pogostil in napojil.

Kdorkoli je prišel, vsakemu je bil na razpolago kumis*), čaj, ščerba**) in ovno meso. — Če so prišli gostje, takoj so pobili jednega ali dva ovna, in če jih je prišlo mnogo, pobili tudi kobilo.

Iljas je imel dva sina in jedno hčerko.

*) Jed, napravljena iz konjskega mleka.

**) Ribja juha.

Oženil je Iljas sina in omožil hčer. Ko je bil Iljas reven, sta delala sina ž njim in skrbela sama za črede konj in ovac; ko so pa obogateli, sta začela sina rajati, in jeden je začel piti.

Jednega, starejšega so ubili pri neki rabuki, drugega se je pa prijela ošabna snaha, in ta sin ni hotel več poslušati očeta, in Iljas ga je moral ločiti od doma.

Ločil ga je Iljas, dal mu hišo in živino, in zmanjšal se je Iljašev imetek.

Kmalu potem je prišla bolezen na Iljaševe ovce, in mnogo jih je poginilo. Potem je prišla lakota, seno se ni obneslo, mnogo živine je poginilo po zimi. Potem so pobili na stepi Kirgizi čredo ovac in kobil, in Iljaševo imetje se je vedno bolj manjšalo. Iljas je začel padati niže in niže, in moči so mu tudi začele pešati.

V sedemdesetih letih je prišel Iljas do tega, da je začel prodajati kože, kovre*), sedla, vozove, potem je začel Iljas prodajati tudi zadnjo živino, in prišel je na nič. Sam ni vedel, kako da mu ni ostalo nič in da je prišlo do tega, da je moral na stara leta iti z ženo po svetu.

*) Neka vrsta preprog.

Od imetja je ostala Iljasu še obleka na telesu, kožuh, klobuk in žena, Šam-Šemagi, tudi starka. Ločeni sin je odšel v daljno zemljo, in hči je umrla.

Od nikoder ni bilo pričakovati starcem pomoči.

A usmilil se je starih njihov sosed Muhamed-Šah.

Muhamed-Šah ni bil ne reven ne bogat, ali živel je pošteno in je bil dober človek.

Ponudil je Iljasu hleba in soli, pomiloval ga je in rekel Iljasu: »Pridi, — pravi, — k meni, Iljas, stanovat z ženo! Po leti mi po svoji moči delaj na polju, po zimi pa krmi živino, in Šam-Šemagi naj molze kobile in dela kumis! Skrbeli bomo za vajino hrano in obleko, in kar bosta potrebovala, — samo recita, in dam vama.« Zahvalil je Iljas soseda in je odslej živel za delavca s svojo ženo pri Muhamed-Šahu. V začetku jima je težko stalo, a pozneje sta se privadila starčka takemu življenju in delala po svoji moči.

Gospodarju je bilo všeč, da ima take ljudi, ker sta bila starčka sama gospodarja in poznala ves red in nista lenarila, temveč delala po moči; samo hudo se je zdelo Muhamed-Šahu gledati,

kako sta padla tako visoka človeka na tako nizko stopinjo.

Zgodilo se je nekoč, da so prišli k Muhamed-Šahu svatje, gostje od daleč, prišel je tudi mulla*). Muhamed-Šah je dal zgrabiti ovna in ga pobiti. Iljas je očistil ovna, spekel ga in ga poslal gostom. Snedli so gostje ovna, napili se čaja in se lotili kumisa.

Sedé gostje z gospodarjem na pernatih blazinah na preprogah, pijó iz čaš kumis in besedujejo, Iljas pa se je polotil dela in prišel uprav mimo vrat. Zagledal ga je Muhamed-Šah in rekel gostu: »Ali vidiš, kak starec je šel mimo vrat?«

»Videl sem«, pravi gost, »ali kaj je v tem čudnega?«

»To je pri njem čudno, da je bil ta naš največji bogataš, zvan Iljas; morda si slišal o njem?«

»Kako bi ne slišal«, je odgovoril gost, »videl ga sicer nisem, ali njegova slava je segala daleč.«

»Glej, sedaj mu ni ostalo ničesar, in pri meni živi za delavca, tudi njegova žena je pri njem, pa molze kobile.«

Začudil se je gost, zacmokal z jezikom in pomajal z glavo: »Dà, glejte,

*) Baškirski svečenik.

tako se vrtil sreča, kakor kolo : nekatere vzdiguje na vrh, druge spušča navzdol. Kaj pa, ali je žalosten starec ?«

»Kdo ga more spoznati, živi tiho, mirno in pridno dela.«

Gost mu pravi : »Ali morem govoriti ž njim ? Povprašal bi ga o njegovem življenju.«

»Kajpak, da moreš«, pravi gospodar in pokliče izza voza starca : »Babaj*), pridi sem, izpij kumis in pokliči ženo !«

In vstopil je Iljas z ženo. Pozdravil je Iljas goste in gospodarja, izustil molitev in sedel na kolena pri vratih, njegova žena pa je šla za zastor in prisedla h gospodinji. Dali so Iljasu čašico s kumisom. Nazdravil je Iljas gostom in gospodarju, priklonil se, izpil malo in postavil proč.

»Nò, kaj, dedček«, pravi mu gost, »ali ti je težko, ko se spominjaš, gledaje nas, svojega prejšnjega življenja, — kako si bil srečen in v kaki bedi živiš sedaj ?«

Nasmehnil se je Iljas in rekel : »Če ti povem o svoji sreči ali nesreči, ne veruješ mi ; vprašaj raje mojo babo ;

*) Dedček, v baškirskem jeziku.

ona je baba : kar je na srcu, to je tudi na jeziku ; ona ti pove vso resnico o tem.«

»Zaklical je gost za zastor : »Nò, babica, povej, povej, kako sodiš ti prejšnjo srečo in sedanjo bedo.«

In rekla je Šam-Šemagi izza zastora : »Tako-le sodim : Živela sva s starim petdeset let, iskala sva sreče, pa je nisva našla, in sedaj, glej, drugo leto, odkar nama ni preostalo nič, in midva služiva za delavca, našla sva srečo, in drugega nama ni treba.«

Začudili so se gostje, in čudil se je gospodar, vstal je celó, odgrnil zastor, da bi videl starko. A starka stoji, roke drži na prsih, smehlja se, gleda na svojega moža, tudi starec se smehlja.

Starka je rekla še jedenkrat : »Resnico govorim, ne šalim se ; pol veka sva iskala sreče, in nisva je našla, dokler sva bila bogata ; sedaj nama ni nič ostalo, — šla sva k drugim ljudem, — našla sva tako srečo, da boljše ni treba.«

»V čem pa je sedaj vajina sreča?«
»Glej, v čem : bila sva bogata, nisva imela počitka z možem : ne, da bi se pogovorila, da bi mislila na svojo dušo, toliko je bilo dela pri nas ! Sedaj so prišli gostje k nama, in misliti je bilo treba, kako bi pogostila koga, s čim ga obdarila, da bi ne sodil slabo o naju.

Ko odidejo gostje, gledava za delavci. Oni pričakujejo ugodnega hipa, da bi odpočili in bi jim bolj teknila jed, ali midva gledava, da bi nama ne propadlo imetje — grešiva.

Zopet skrb, da bi volk ne raztrgal žrebeta ali teleta, da bi tatje ne ugrabili črede. — Če ležeš spat, — ne moreš spati, da bi jagnjet ne zadavile ovce. Vstaneš, greš ven po noči; komaj se pomiriš — zopet skrb, kako preskrbeti krmo za zimo. Če je bilo tega premalo, bilo še ni soglasja z možem: On pravi, tako je treba delati, jaz pa prosim drugače, in začneva grešiti in prepirati se. Tako sva živela v vedni skrbi, v vednem grehu, in videla nisva srečnega življenja.*

»No, in sedaj?«

»Sedaj vstaneva z možem, pogovoriva se vselej ljuбезnivo, v soglasju, kregati se nimava za nič; dela imava le toliko, da služiva gospodarja. Delava po moči, delava z veseljem tako, da bi gospodar ne imel zgube, temveč dobiček. Prideva domov, obed je tu, južina, kumis. Če je mraz, imava kizjak*), da se pogrejeva, kožuh tudi. Imava tudi čas, da se pogovoriva, pomisliva na

*) Posušeno kravje blato za kurjavo.

dušo in pomoliva k Bogu. Petdeset let sva iskala sreče, še-le sedaj sva jo našla.«

Zasmejali so se gostje, Iljas pa je rekel: »Ne smejte se, bratci, ni šala to, temveč človeško življenje. Tudi midva s staro sva bila poprej neumna in sva plakala, ker sva zgubila bogastvo, a sedaj nama je Bog odkril resnico, in midva jo odkrivava vam ne v svojo tolažbo, temveč vam v dobro.«

Mulla je rekel: »To je pametna beseda, in golo resnico je povedal Iljas, to stoji tudi v pismu zapisano«. In nehali so se smejati gostje in se zamislili.

IV.

Deklice modrejše od starcev.

Bila je zgodnja velika noč. Samo v sanah so se vozili. Po dvorih je ležal sneg, po vasi so pa tekli potoki. Mej dvema dvoroma se je natekla v stranski ulici izpod gnoja velika luža. Zbrale so se pri tej luži deklice iz raznih hiš — nekatere mlajše, druge starejše. Vse

deklice so oblekle matere v nove sarafane. Na malih je sinji, na večjih žolti s progami. Vse so zavezale z rudečimi robci.

Po maši so šle deklice k luži, pokazale druga drugi svoj lišp in se začele igrati. Izmislele so se, pomočiti se v vodi. Stopila je že najmanjša v črevljih v lužo, a starejša jej pravi: »Ne hodi, Malaša — mati te ozmerja! Daj, jaz se sezujem, sezuj se še ti!« Sezule so se deklice, in šle v vodo druga proti drugi.

Malaška je stopila v vodo do gležnjev in pravi: »Globoko je, Akuljška, — jaz se bojim«.

»Nič za to«, pravi druga, »globlje ne bo. Pojdi kar za menoj.«

Začele so hoditi po vodi. Akulka tudi pravi: »Ti, Malaša, glej, ne brodi, mirno hodi!« — Komaj je to izrekla, udari Malaksa z nogo po vodi, ki je brizgnila prav na Akulkin sarafan. Brizgnila je v sarafan, in voda je padla na njen nos in v oči. Zagledala je Akulka proge na sarafanu, zjezila se je nad Malaško, ozmerjala jo in stekla za njo, da bi jo nabila. Malaška se prestraši, vidi, da je napravila sitnost, skoči iz luže in zbeži domov.

Prišla je mimo Akulkina mati, videla je na hčeri oškropljeni sarafan in zamazano srajco. »Kje si se umazala, ničvrednica?«

»Malaška me je nalašč oškropila.«

Akulkina mati je prijela Malaško in jo udarila po glavi. Malaška je zavpila, da se je slišalo po vsej ulici.

Prišla je Malaškina mati. »Zakaj tepeš mojo?« — je začela kregati sosedo. Beseda je dala besedo; ozmerjali sta se babi. Priskočili so še možje in zbrala se je na ulici velika tolpa. Vse je kričalo, nihče ni slišal drugega. — Zmerjali so se, kregali, drug je suval drugega, in prišlo bi bilo gotovo do tepeža, ko bi ne bila pristopila starka, Akulkina babica. Stopila je v sredo mej može in jih začela pogovarjati: »Kaj delate, starci! — Na tak dan? Treba se je radostiti. Vi ste pa storili tak greh.«

Niso poslušali starke; še njo bi kmalu nabili. Ne pregovorila bi jih starka, ko bi ne bilo Akulke z Malaško. Mej tem, ko so se babe kregale, si je sprala Akulka sarafan in šla zopet na ulico k luži. Pobrala je kamenček in začela pri luži kopati zemljo, da bi spustila vodo po ulici. Mej tem, ko je kopala, je prišla tudi Malaška in ji začela

pomagati in tudi s trsko delala žleb. Komaj so se začeli moške trgati, že je prišla po malem jarku voda po ulici uprav na ono mesto, kjer je mirila starka mužike. Deklici bežita, ta od te, ona od druge strani potoka. »Počakaj, Malaša, počakaj!«, kriči Akulka. Malaša hoče tudi nekaj reči, ali smehu ne more izgovoriti. Tako bežita deklici, smejeta se trski, kako plava po potoku. Pribežali sta naravnost v sredo mužikov. Zagledala jih je starka in pravi mužikom: »Bojte se Boga! Vi, mušiki, ste se hoteli tepsti prav radi teh dveh deklic, a oni sta že davno vse pozabili, — zopet se igrata v ljubezni, prisrčna otroka. Pametnejši sta nego vi.« — Pogledali so mušiki na deklici in sramovati so se začeli. Potem so se pa smejali sami nad seboj in odšli v svoje hiše.

»Ako ne bodete, kakor otroci, ne pojdete v nebeško kraljestvo.«

V.

Kesajoči se grešnik.

In rekel je Jezusu:
»Spomni se me, Gospod,
kadar prideš v svoje kra-
ljjestvo!« — In rekel mu
je Jezus: »Resnično ti
povem, še danes boš z
menoj v raj.«

(Sv. Luka, 23, 42, 43.)

Živel je na svetu človek sedemde-
set let in preživel je vse svoje življenje
v grehah. Zbolel je ta človek in se ni
kesal. Ko je prišla smrt, je zaplakal v
zadnjem času in rekel: »Gospod! —
kakor razbojniku na križu odpusti
meni.« Komaj je to mogel izgovoriti —
je odletela duša. Začela je duša grešni-
kova ljubiti Boga in verovati v njegovo
milost in prišla je k rajskim vratom.

Začel je trkati grešnik in prositi
v nebeško kraljestvo.

Zaslišal je glas izza durij: »Kak
človek trka na rajska vrata? — Kaka
dela je vršil ta človek v svojem živ-
ljenju?«

Odgovoril je glas tožnikov in naštel vsa grešna dela tega človeka. Dobrih del ni imenoval nobenih.

Odgovoril je glas izza vrat: »Ne morejo priti grešniki v nebeško kraljestvo. Pojdi odtod!«

Rekel je človek: »Gospod! glas tvoj slišim, ali lica ne vidim in tvojega imena ne vem.«

Odgovoril je glas: »Jaz sem — Peter apostelj.«

Rekel je grešnik: »Usmili se me, Peter apostelj, spomni se človeške slabosti in milosti Božje! Ali nisi bil ti učenec Kristov, ali nisi ti slišal iz samih njegovih ust njegovega nauka in videl vzgleda njegovega življenja? A spomni se, ko je bil žalosten na duši in te prosil trikrat, da bi ne zaspal, temveč molil, in si ti spal, ker so postale tvoje oči težke, in trikrat te je našel spečega. Tak sem bil tudi jaz.

»Pa spomni se še, kako si obetal njemu samemu, da ga ne zatajiš do smrti, in kako si ga trikrat zatajil, ko so ga peljali h Kajfi. Tak sem bil tudi jaz.

»Spomni se še, kako je zapel petelin, in si ti prišel ven in gorko zaplakal? Tak sem tudi jaz. Ali me ne moreš spustiti v nebeško kraljestvo?«

Utihnil je glas za rajskimi vrati.

Nekoliko časa je stal grešnik, potem pa zopet jel trkati in prositi v nebeško kraljestvo.

Zaslišal se je izza vrat drug glas in rekel: »Kdo je ta človek, in kako je živel na svetu?»

Odgovoril je glas tožnikov in zopet ponovil vsa hudobna dela grešnikova in ni imenoval nikakih dobrih del.

Odgovoril je glas izza vrat: »Pojdi odtod, taki grešniki ne morejo živeti z nami skupno v raj!»

Rekel je grešnik: »Gospod! glas tvoj slišim, ali lica tvojega ne vidim in imena tvojega ne vem.«

Rekel mu je glas: »Jaz sem — kralj in prorok David.«

Grešnik ni obupal, ni odšel od rajskih vrat in izpregovoril: »Usmili se me, kralj David, in spomni se človeške slabosti in Božje milosti! — Bog te je ljubil in te povelečal pred ljudmi. Vsega si imel dosti: i kraljestvo, i slavo, i bogastvo, i žene, i otroke; ali videl si s strehe ženo revnega človeka, in storil si greh, vzel si Urijevo ženo in ubil njega samega z amonitskim mečem. Ti, bogataš, si vzel revežu zadnjo ovčico in pogubil njega samega. Isto sem delal tudi jaz.

Spomni se potem, kako si se kesal in govoril: Pripoznavam krivdo svojo in obžalujem svoj greh. Tako tudi jaz. — Ali me ne moreš spustiti noter?«

Utihnili je glas za vrati.

Za nekaj časa je zopet potrkal grešnik in prosil v nebeško kraljestvo. Začul se je izza vrat tretji glas in rekel: »Kdo je ta človek? Kako je živel na svetu?«

Odgovoril je glas tožnikov tretji-krat in naštel hudobna dela grešnikova in dobrih ni imenoval.

Odgovoril je glas izza vrat: »Pojdi odtod! Grešniki ne morejo priti v nebeško kraljestvo.«

Odgovoril je grešnik: »Glas tvoj slišim, ali lica ne vidim in tvojega imena ne vem.«

Odgovoril je glas: »Jaz sem — Janez Evangelist, ljubljeni učenec Kristov.«

Razveselil se je grešnik in rekel: Sedaj ni možno, da me ne spustiš noter. Peter in David me zato ne spustita, ker poznata človeško slabost in milost Božjo. Ti me pa spustiš zato, ker imaš mnogo ljubezni! — Ali nisi ti, Janez Evangelist, napisal v svoji knjigi, da je Bog ljubezen, in da oni, kdor ne ljubi, ne pozna Boga? — Ali nisi ti v svoji starosti govoril ljudem jedno besedo: Bratje, ljubite se med seboj! — Kako me

moreš sedaj sovražiti in odgnati? — Ali si zatajil to, kar si rekel sam, ali pa začni ljubiti in me spusti v nebeško kraljestvo!»

In odprla so se nebeška vrata, in objel je Janez kesajočega se grešnika in ga spustil v nebeško kraljestvo.

VI.

Bog resnico vidi, ali ne pove je takoj.

(Resnična zgodba).

V mestu Vladimiru je živel mlad kupec Aksenov. Imel je dve prodajalnici in hišo.

Po svoji osebi je bil Aksenov plav, kodrast, lep in prvi veseljak in pevec. Od mladosti je Aksenov mnogo jel in rojil, ko se je napil; ali od onega časa, kar se je oženil, je prenehal piti, in le redko se je še to pripetilo pri njem.

Nekoč po leti je Aksenov odpotoval v Nižnij na semenj. Ko se je poslavljal od svoje rodbine, mu je rekla žena :

Ivan Dmitrijevič, ne odhajaj sedaj, čudne sanje sem imela o tebi.

Aksenov se je nasmejajal in rekel :

Ti se bojiš samo, da bi na semnju razposajeno živel ?

Žena mu je rekla :

Sama ne vem, česa se bojim, ali tako strašne sanje sem imela ; — videla sem, kakor bi ti prišel iz mesta in snel čepico, jaz pa gledam : Vso glavo imaš sivo.

Aksenov se je nasmejajal.

No, to je dobro znamenje. Le pomisli, kako dobro vse iztržim in ti pripeljem dragocena darila.

Poslovil se je od rodbine in odšel.

Na pol pota je srečal znanega kupca in skupaj z njim je sklenil prenočiti. Napila sta se čaja in skupaj legla spat v dveh sosednih sobah. Aksenov ni maral dolgo spati ; zbudil se je po noči, in da bi ložje potoval v hladu, je zbudil jemščika in mu velel napreči. Potem je stopil v temno izbo, plačal gospodarju in odšel.

Ko je prevozil štirideset vrst, se je ustavil, da bi krmil, v gostilni. Opolodne je stopil na prag, velel postaviti samovar, vzel kitaro in začel igrati. Kar se pripelje h gostilni trojka (voz) z zvončkom, z voza pa stopi činovnik z dvema vojakoma ; pristopi k Aksenovu

in ga vpraša: »Kdo si in odkod?« Aksenov pové vse, kako je in: »ali ne morete piti čašice čaja z menoj?« Ali činovnik le sprašuje dalje: »Kje si prenočeval prošlo noč? Sam ali s kupcem? Ali si videl kupca zjutraj? Zakaj si tako zgodaj odšel iz gostilne?« Aksenov se je začudil, zakaj ga za vse sprašujejo, povedal je vse, kako je bilo, in pravi tudi: »Kako, da me tako sprašujete, jaz nisem tat ali kak razbojnik. Grem po svojem opravku, in nimate me spraševati za nobeno stvar.«

Tu je činovnik poklical vojaka in rekel:

Jaz sem okrožni glavar in te sprašujem za to, ker je bil kupec, s katerim si ti prošlo noč prenočeval, zaklan. Pokaži stvari, in vi ga preiščite.

Šli so v sobo, vzeli njegovo torbo in vrečo in začeli razvezavati in iskati. Nakrat je potegnil glavar iz vreče nož in zakričal:

Čegav je ta nož?

Aksenov je pogledal in videl — krvav nož so dobili v njegovi vreči, in ostrmi.

Odkod pride kri na nož?

Aksenov je hotel odgovoriti, ali ni mogel izgovoriti besede.

Jaz... jaz ne vem... jaz... nož,
jaz... ni moj...

Tedaj je rekel glavar:

Zjutraj so našli kupca zaklanega na postelji, in razven tebe nikdo ni mogel storiti tega. Soba je bila od znotraj zaprta, v sobi pa nikogar ni bilo, razven tebe. Glej, in tu je pri tebi še krvav nož, to je čisto očitno. Povej, kako si ga ubil in koliko denarja si ugrabil?

Aksenov se je rotil, da ni storil tega, da ni videl kupca od onega časa, ko je pil ž njim čaj, da ima le svoj denar 8000, da nož ni njegov. Ali glas se mu je zadiral, lice je bilo blede, in ves se je tresel strahu, kakor bi bil kriv.

Glavar je poklical vojaka, velel jima zvezati ga in ga peljati na voz. Ko so ga z zvezanimi rokami zagnali na telego (voz), se je prekrižal Aksenov in zajokal. Vzeli so mu reči in denar in ga poslali v bližnje mesto v ječo. Poslali so v Vladimir poizvedet, kak človek je bil Aksenov, in vsi vladimirski kupci in stanovalci so rekli, da je Aksenov v mladosti pil in veseljačil, ali bil dober človek. Tedaj so ga začeli soditi. Sodili so ga zato, ker je ubil rjazanskega kupca in ukral 20.000 denarja.

Žena je blaznela po možu in ni vedela, kaj storiti. Otroci so bili vsi

majhni, jeden je bil še v naročju. Vzela je vse s seboj in odpotovala v mesto, kjer je bil njen mož v ječi. Začetkom je niso pustili, ali potem je preprosila načelnike, da so jo peljali k možu. Ko ga je zagledala v jetniški obleki in v železju skupno z razbojniki, je padla na zemljo, in se ni mogla dolgo časa zavesti. Potem je postavila otroke okrog sebe, sedla zraven njega in mu začela pripovedovati o domačih stvareh in spraševati ga o vsem, kar se je ž njim zgodilo. Povedal ji je vse. Ona je rekla :

Kaj je početi sedaj ?

Odgovoril je :

Treba je prositi carja. Nedolžen človek ne more umreti.

Žena je rekla, da je že odposlala prošnjo carju, da pa odgovora še ni. Aksenov ni rekel ničesar in je samo povetil oči.

Na to je rekla žena :

Nisem zaman videla, če pomniš, onih sanj, da si osivel. Glej, v resnici si osivel od nesreče. Ne smel bi bil odpotovati tedaj !

Začela je gladiti njegove lase in rekla :

Vanja, presrčni moj drug, povej ženi resnico : ali nisi ti storil tega ?

Aksenov je rekel: »Tudi ti si sumila namé«, — zakril je obraz z rokama in zajokal. Potem je prišel vojak in rekel, da mora žena z otroci iti ven. Aksenov se je zadnjikrat poslovil od družine.

Ko je žena odšla, se je začel spominjati Aksenov, o čem sta govorila. Ko se je spomnil, da je tudi žena sumila nanj in ga spraševala, če je on ubil kupca, rekel je pri sebi: »Vidi se, da razven Boga nihče ne more vedeti resvice, in samo njega je treba prositi in od njega samo pričakovati pomoči, milosti.« In od tega časa je nehal Aksenov oddajati prošnje, nehal upati in samo molil k Bogu.

Obsodili so Aksenova na kazen s knutom in ga poslali v sibirske ječe. Tako so tudi storili.

Pretepli so ga s knutom in, ko so se zacelile rane od knuta, poslali so ga z drugimi jetniki v Sibirijo.

V Sibiriji, v ječi, je živel Aksenov 26 let. Lasje na glavi so mu postali beli kakor sneg in brada je zrasla dolga, ozka in siva. Vsa veselost njegova je zginila. Sključil se je, hoditi je začel tiho, govoriti malo, nikdar se ni smejal, in često je molil k Bogu.

V ječi se je Aksenov naučil šivati črevlje in za izdelane je kupil evangelij in ga čital, kadar je bilo svetlo v ječi; ob praznikih pa je hodil v jetniško cerkev, čital apostolsko dejanje in pel na koru, — glas je imel še dober. Predstojniki so ljubili Aksenova radi njegove mirnosti, tovariši jetniški so ga pa spoštovali in ga nazivali »dedček« ali »božji človek«. Kadar je bilo treba prositi v ječi česa, — pošiljali so tovariši Aksenova k predstojnikom, in če so nastali razpori mej jetniki, so prihajali vselej k Aksenovu, da jim je sodil.

Od doma ni pisal nihče Aksenovu, in vedel ni, ali živé še žena in otroci.

Nekoč so pripeljali v ječo novih uklenjencev. Zvečer so se vsi stari jetniki zbrali okoli novih in jih začeli spraševati, iz katerega mesta je kdo in zakaj so prišli sem. Aksenov je tudi sedel na postelji poleg novincev in, sklonivši oči, poslušal, kaj je kdo pripovedoval. Jeden novih jetnikov je bil visok, zdrav starec šestdesetih let, s sivo ostriženo brado. Pripovedoval je, zakaj so ga vzeli. Pravil je:

Tako, bratje, nisem zaman prišel sem. Jemščiku sem odvezal konja od sanij. Vzel si ga, pravijo: ukral. Jaz pa pravim: Samo hotel sem prej priti.

— pustil sem konja. Tudi jemščik je moj prijatelj. Ali je v redu, vprašam? — Ne, odgovoré, ukral si. Ali tega ne vedo, kaj in kje sem ukral. Bile so stvari, radi katerih bi me bili morali že davno sem poslati, ali niso mogli dokazati, sedaj me pa niso po pravici sem poslali.

Odkodi pa ti? — je vprašal neki jetnik.

Mi smo pa iz mesta Vladimira, tamošnji meščani. Zovejo me Makarfa in hvalijo Semenoviča.

Aksenov je vzdignil glavo in vprašal:

No kaj, ali nisi slišal, Semenič, v mestu Vladimiru o Aksenovih kupčevih? Ali so živi?

Kako bi ne slišal! Bogati kupci, kljubu temu, da je oče v Sibiriji. Tak je gotovo kakor mi grešni. In ti, dedček, zakaj si ti tukaj?

Aksenov ni rad govoril o svoji nesreči; zdihnil je in rekel:

Za svoje grehe sem že 26. leto v ječi.

Makar Semenov je rekel:

Pa za kake grehe?

Aksenov je rekel: »Zgodilo se je tako« in ni hotel več povedati; drugi jetniški tovariši so pa novincu povedali, kako je Aksenov prišel v Sibirijo. Povedali so mu, kako je nekdo na cesti

ubil kupca in podtaknil Aksenovu nož, in kako so ga zato po nedolžnem obsodili.

Ko je Makar Semenov to slišal, pogledal je na Aksenova, udaril se z rokama po kolenih in rekel:

Glej, čudo! Res čudo! Postaral si se, ded!

Začeli so ga spraševati, čemu se je čudil, in kje je videl Aksenova, ali Makar Semenov ni odgovoril, rekel je le:

Čudo, otroci, kje sva se morala sniti!

Pri teh besedah je prišlo Aksenovu na misel, če ne ve ta človek o tem, kdo je ubil kupca. Rekel je:

Ali si slišal, Semenič, prej o tej stvari, ali si me videl prej?

Kako bi ne slišal? Po vsej deželi se je govorilo. Ali davno je že bilo: kar sem tudi slišal, pozabil sem, rekel je Makar Semenov.

Morda si slišal, kdo je kupca ubil? je vprašal Aksenov.

Makar Semenov se je zasmel in rekel:

Gotovo ga je ubil oni, pri katerem se je našel v vreči nož. Čeprav je kdo tebi podtaknil nož, — niso ga prijeli — ni lupež. Kako bi mogel vendar vtakniti nož v vrečo? Saj ti je vendar stala pri glavi? Slišal bi bil.

Ko je Aksenov le te besede zaslišal, mislil si je, da je prav ta človek ubil kupca. Ustal je in odšel proč. Vso noč ni mogel Aksenov zaspati. Polotil se ga je dolg čas, in začela se mu je prikazovati zdaj njegova žena — taka, kakoršna je bila, ko ga je spremljala zadnjikrat na semenj. Videl jo je kakor živo, in videl je njeno lice in oči, in slišal, kako mu je govorila in se smejala. Potem so se mu prikazali njegovi otroci — taki, kakoršni so bili tedaj, — prav majhni, jeden v kožuščeku, drugi v naročju. Spomnil se je sebe, kak je bil tedaj — vesel, mlad; spominjal se je, kako je sedel na pragu v gostilnici, kjer so ga prijeli, in igral na kitaro, in kako mu je bilo v srcu prijetno. Spominjal se je sodišča, kjer so ga sekali, in krvnikov, spomnil se je ljudstva okoli, vezij in jetnikov in vsega 26-letnega jetniškega življenja in svoje starosti. In postalo je Aksenovu jako dolg čas, da je skoro hotel položiti roko na se.

In vse od tega zločinca!... mislil si je Aksenov.

Prijela se ga je taka jeza nad Makarjem Semenovim, da mora sam trpeti radi njega, da se je hotel osvetiti nad njim. Čital je molitve vso noč, ali ni

se mogel pomiriti. Po dnevnu ni šel k Makaru Semenovu in ni gledal na-nj.

Tako sta prešla dva tedna. Po noči Aksenov ni mogel spati, in postajalo mu je tako dolgčas, da se ni vedel, kam dejati.

Nekoč po noči je šel po ječi in zagledal, da se siplje prst izpod neke postelje. Ostal je in pogledal. Kar skoči Makar Semenov izpod postelje in pogleda s prestrašenimi očmi Aksenova. Aksenov je hotel iti mimo, da bi ga ne videl; ali Makar ga je prijel za roko in mu povedal, kako je izkopal izhod pod zidovjem in kako nosi vsak dan prst v golenicah in izsiplje na ulico, ko jih gonijo na delo. Rekel je:

Samo molči, starec, pa izpeljem še tebe. Če poveš, pretepo mene, jaz pa tebe ne izpustim, ubijem te.

Ko je Aksenov videl svojega sovražnika, iztrgal je roko in rekel:

Uhajati mi ne koristi in, če me ubiješ, ni mi mar, saj si me že davno ubil. Povem o tebi ali pa ne, kakor mi Bog položi na srce.

Drugi dan, ko so pripeljali jetnike na delo, so zapazili vojaki, da je Makar Semenov izsipal prst, začeli so iskati po ječi in našli luknjo. Načelnik je prišel v ječo in začel vse spraševati,

kdo je izkopal luknjo? Vsi so tajili. Oni, ki so vedeli, niso izdali Makara Semenova, ker so vedeli, da ga zato pretepo, da ostane komaj živ. Tedaj se je načelnik obrnil k Aksenovu. Vedel je, da je bil Aksenov pravičen človek, in je rekel:

»Starec, ti si pravičen, povej mi pred Bogom, kdo je to storil?

Makar Semenov je stal, kakor bi ne bilo nič, gledal na načelnika in se ni ozrl na Aksenova. Aksenovu so se tresle roke in ustne, in dolgo ni mogel izgovoriti. Mislil je: »Če ga zakrijem, zakaj naj mu oprostim, ko je on mene pogubil? Naj ga poplačam za svojo muko. A če povem, gotovo ga sesekajo. No, kako zastonj mislim nanj. Ali kaj, ali bo meni ložje?«

Načelnik je rekel še jedenkrat: »No kaj, starec, govori resnico, kdo je izkopal rov?«

Aksenov je pogledal Makara Semenova in rekel:

Ne morem povedati, vaše blagorodje. Bog mi ne veli povedati. Tudi ne povem. Kar hočete, storite z menoj — oblast je v vaših rokah.

Kolikor se je tudi trudil načelnik, Aksenov ni govoril nič več. Tako tudi niso zvedeli, kdo je izkopal.

Drugo noč, ko je legel Aksenov v svojo posteljo in jedva zadremal, je slišal, da je nekdo prišel in sedel k njegovim nogam. Pogledal je v temi in spoznal Makara. Aksenov je rekel:

Česa še potrebuješ od mene? Kaj delaš tu?

Makar Semenov je molčal. Aksenov je vstal in rekel:

Česa iščeš? — Pojdi proč! Sicer pokličem vojake.

Makar Aksenov se je nagnil blizu k Aksenovu in šepetaje rekel:

Ivan Dmitrijevič, odpusti mi!

Aksenov je rekel: Kaj ti naj odpustim?

Jaz sem kupca ubil, tudi jaz sem tebi podtaknil nož. Hotel sem tudi tebe ubiti, ali na dvoru sem zaslišal šum; sunil sem ti nož v vrečo in izlezel skozi okno.

Aksenov je molčal in ni vedel, kaj odgovoriti. Makar Semenov je stopil s postelje, padel na zemljo in rekel:

Ivan Dmitrijevič, odpusti mi, odpusti radi Boga! Jaz naznanim, da sem jaz ubil tujca, tebe izpuste. Ti se vrneš domov.

Aksenov je rekel:

Lahko je tebi govoriti, ali koliko moram jaz trpeti. Kam pojdem sedaj?...

Žena je umrla; otroci so me pozabili; nikamor ne morem iti...

Makar Semenov ni vstal z zemlje, bil se je z glavo ob zemljo in rekel:

Ivan Dmitrijevič, odpusti! Ko so me topli s knutom, mi je bilo ložje, nego sedaj gledati tebe... In ti si se me še usmilil, nisi povedal. Odpusti mi radi Krista. Odpusti mi, skesanemu zločincu! — In zajokal je.

Ko je Aksenov slišal, da Makar Semenov plače, zajokal je sam in rekel:

Bog ti odpusti; morda sem jaz stokrat slabši nego ti! In nehal je tožiti o domu in ni hotel nikamor iz ječe, mislil je samo na zadnjo uro.

Makar Semenov ni poslušal Aksenova in se priznal za krivega. Ko je prišel Aksenovu odlok, da naj se vrne, — je že umrl.

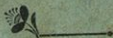

Stojanović, Prijemac, rođen se 1215 1827 u Pr. Kurlovima
je 3015 1897. Iznadni vijenac, Prijemna vila, Išču-
Duhara, Iščica, Grabancijovi, Iščin Peter, vara-
han. Pisao je i pouku vijesti a nestani pjes momeq
Iščio i napjeve, kao: Iščio se, Iščio, mili rođe moji!

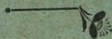
Obseg.

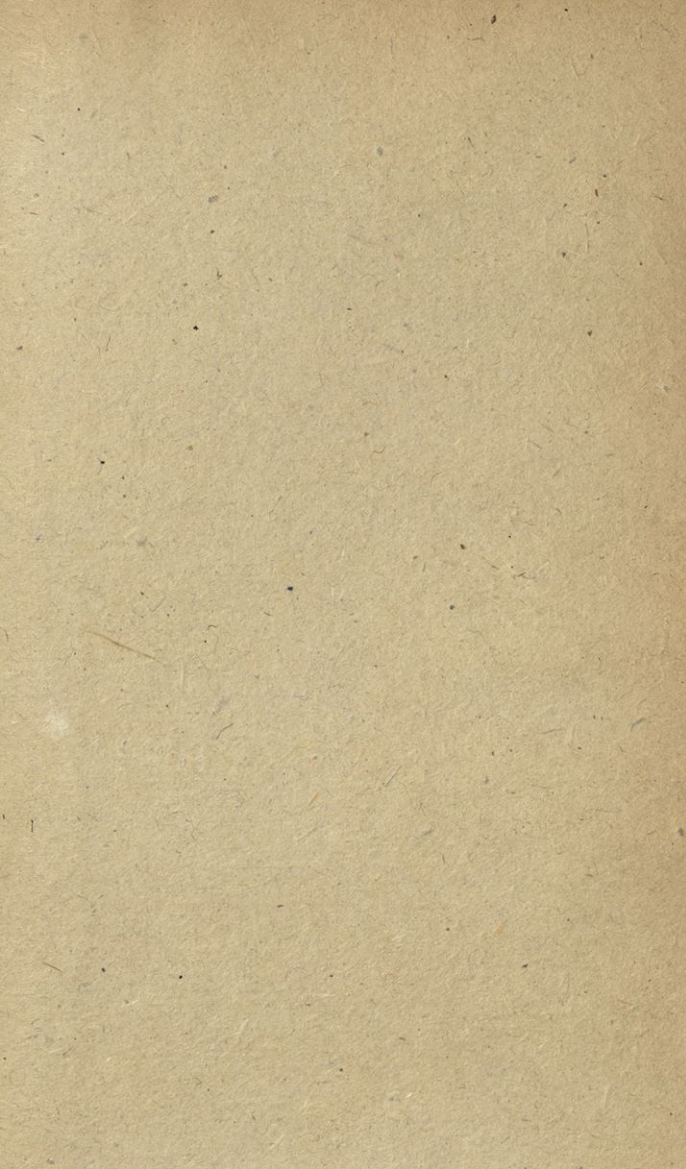
1. »Prokleti ste...!« V zbirki »Iz mažarskega raja«. Češki spisal Jan Janča; poslovenil Podravski Str. 3
2. »Kadar pridem z vojne!« V zbirki »Iz mažarskega raja«. Češki spisal Jan Janča; poslovenil Podravski « 49
3. »Za tuje grehe«. V zbirki »Iz mažarskega raja«. Češki spisal Jan Janča; poslovenil Podravski « 89
4. »Pomladni mraz«. Novela Svetozara Hurbana Vajanskega; poslovenil Podravski « 139
5. »Slike«. Načrtal Svetozar Hurban Vajansky; poslovenil Podravski.
 - I. Noč na skalah « 187
 - II. Nočni čuvaj « 195
 - III. Drvarjeva žena « 205
 - IV. Črni idealist « 218
6. »Narodne pripovedke« grofa Leva Tolstega; poslovenil Z. Ž. Trbojski.
 - I. Zrno s kurjim jajcem « 235
 - II. Vražje lepko, a Božje krepko « 239
 - III. Iljas « 243
 - IV. Deklice modrejše od starcev « 251
 - V. Kesajoči se grešnik « 255
 - VI. Bog resnico vidi, a ne pové je takoj. (Resnična zgodba) « 259

Cena 1 K 20 vin.

NARODNA IN UNIVERZITETNA
KNJIŽNICA

00000075039

COBISS 8

